202

2p. D. I-6. 2467

NAUKA
DLA STRON
WZGLĘDEM ZACHOWANIA SIĘ
W
PROCESSACH,
TUDZIEŻ
INNYCH SĄDOWYCH CZYNNOSCIACH,
Podług przepisów powszechney Sądowey
ORDYNACYI
DLA
PANSTW PRUSKICH
PRZEZ
C. G. S. Y *C. G.*
UŁOZONA.

w WARSZAWIE R. 1796.

NAKŁADEM KORRESPONDENTA.

PRZEDMOWA.

Przed trzema laty wydaliśmy dla Publiczności Pismo, pod tytułem: Nauka o Prawach dla Obywatelow Państw Pruskich. W Berlinie i Szczecinie u Fryderyka Nicolai.

Zamiar tego Pisma był, Współ-Obywatelow naszych o maxymach prawnych do codziennego pożycia wpływ maiących, bez uczonego stylu uwiadomić.

Ta nauka zasadza się na powszechnym Prawie Państw Pruskich. Okazaliśmy naprzód zwięźle, co każdy o Prawach kryminalnych i Policyi wiedzieć powinien; potym staraliśmy się nayważnieysze Prawa, iako to: o własności, kontraktach i Testamentach, tudzież o społecznych stosunkach między Małżonkami, Rodzicami, i Dziećmi, Państwem i służącemi, i t. d. w naturalnym związku opisać.

Czyliśmy zamiaru naszego dostąpili? niechay to, znaiący się na tym, z spra-

wiedliwym iednak nad trudnościami tego dzieła zastanowieniem się rozsądzą.

Atoli pewna iest, że dopiero przez nasze Pruskie Prawodawstwo stało się podobną rzeczą, potrzebne wiadomości rozszerzyć, edukacyą Kraiowych Obywatelow do wyższego stopnia przyprowadzić, a tym sposobem powszechny porządek i bespieczeństwo, szczerość i rzetelność w zachodzących czynnościach, i posłuszeństwo ku zwierzchności zatwierdzić.

Nie dostawało ieszcze dokładnego obiaśnienia, z którego każdy światły człowiek bez uczoney edukacyi mógłby nauczyć się iak sobie w Processach postąpić powinien. Niepodobna iest w każdym przypadku zawsze prawnego mieć assystenta, wszakże nie mniey dla tych, którzy sądowe swoie interessa przez prawną assystencyą popieraią, wielkim iest pożytkiem, przynamniey uspokoieniem, gdy na postępowanie tychże swoich assystentow i Sądow baczne mogą mieć oko; zgoła zdaie się, że nawet dla mniey światley klassy ludzi dobrze iest, gdy Plebani, Ekonomowie, Woyci, i Organiści po Wsiach, iako zwyczayni radnicy teyże klassy ludzi, nabycia ogólney o procederach Sądowych wiadomości, i przez to odwracania swoich klientow, od ubocznych i błędnych krokow znayduią łatwość. Doświadczenie codzienne uczy, że prości ludzie w bardzo szkodliwe zawitości wpadaią przeto, że nie wiadomi doradzcy, lubo częstokroć nie wzlośliwym celu onemi powoduią. Wtey iako i lekarskiey sztuce, nigdy nie będzie można partaczow wytępić, wszelako ci staną się mniey szkodliwemi, gdy będą mieli sposobność samych siebie oświecić.

Te uwagi dały powod do ułożenia ninieyszego wypisu z powszechney Sądowey Ordynacyi. Pierwsza część iego zawiera w sobie naukę o Processach. Naprzód forma Processu w ogulności iest opisana, potym znacznieysze, w ciągu Processu zachodzić mogące przypadki; nakoniec szczegulnieysze, naycześciey zdarzaiące się gatunki Processow, iako to: sprawy wexlowe, i injuriarum, spory małżeńskie, konkursa, i t. d. są wyiaśnione. Druga część naucza,

iak się zachować należy przy zawieraniu Sądowych Kontraktow, czynienia teſtamentow w przypadku śmierci i sukceſsyi, tudzież względem opiekuńſtwa, i hypoteki. Opuściwszy to wszyſtko, co szczegulnie do wiadomości Sędziego należy, ſtaneliśmy tylko przy prawidłach, które ſtrony, w celu zanoszenia żądań swoich przed przyzwoitym Sędzią, i ſtosownego poſtępowania w ciągu processow zachować powinny.

Niechay zatym nikt niespodziewa się doſkonałego dzieła względem wyżey wspomnionych materyi; bowiem chcemy być przewodnikami ſtron tylko do Sędziego; gdy do niego dojdą, niepotrzebuią daley naszego powodowania; Sędzia sam, ieżeli za nim pojdą, daley ich poprowadzi, a prawo ſtrzedz ich będzie, iżby nie zoſtali pokrzywdzonemi.

Ci, którzy dokładnego obiaśnienia żądaią, muszą poznać się z samą Ordynacyą Sądową, a dla ich wygody okazaliśmy tam, gdzie potrzeba było, ſtosowne mieysca powszechnego prawa kraiowego; w niektórych Rozdziałach, naprzykład o Proceſsach wexlowych, sporach Dziedzicow z Poddanemi, o Kontraktach, i t. d. umieszczone są te punkta z powszechnego Prawa Kraiowego, które dla związku były potrzebne. Radzibyśmy ieszcze byli informacyą o postępowaniu w kryminalnych przypadkach zachować się powinnym, przyłączyć. Wszakże ta część Pruſkiey Sądowości, ściągneła była od dawnego czasu szczegulnieyszą Rządcow naszych baczność. Fryderyk Wielki uchwalił ostry nad Sądami dozor, i nad przychodzącemi do nich kryminalnemi proceſsami; on zniosł tortury, i położył fundament do sprawiedliwego umiarkowania między karą i przestępstwem, które przepisami powszechnego Prawa Kraiowego iest postanowione. Wiadomość tych rostropnych i pełnych ludzkości rozrządzeń, bliſki wpływ do życia i wolności maiących, równie pożyteczną, iak uspokoiaiącą bydź powinna. Ale naywięcey iuż o tym pierwsza część wspomnioney wyżey Nauki o Prawach w sobie zawiera; do ninieyszego dzieła należało tylko ieszcze wyszczegulnienie

tych obowiązkow, które osoby Sądowe, Magistratury Policyi, Sądy wieyskie, w zdarzaiących się przypadkach kryminalnych, dopilnować powinny, tudzież krótki wystaw Procederu w indagacyach kryminalnych, i informacya, iak oskarżonemu postąpić należy. Aże spodziewamy się wkrótce polepszoney formy kryminalnych Processow; zatym względem tey także ważney części wiadomości Prawa, podobny wypis Publiczności przełożyć, ieszcze sobie zachowuiemy.

w Berlinie d. 26. Kwietnia 1796.

WSTĘP.

Dla każdego dobrze myślącego powinno być zachęceniem, że Monarchia Pruska w przeciągu blisko dwoch wieków miała Rządców, którzy wierni wysokiemu powołaniu swemu, wszelką baczność i czynność swoią do udoskonalenia rządownictwa w różnych iego częściach obracali.

Powszechnie wiadomo iest, co wielki Elektor, co *Fryderyk Wilhelm* pierwszy, co *Fryderyk Wielki*, dla utrzymania publicznego bespieczeństwa i spokoyności, dla polepszenia skarbowych dochodów, pomnożenia pożytecznych kunsztów i nauk, zakwitnienia handlu i rękodzieł, i dla zachęcenia rolnictwa uczynili. Przez ich chwalebne usiłowania Naród Pruski do tego przyszedł stopnia poloru i dobrego bytu, że między Narodami świata iedno z pierwszych mieysc

obeymuie, i że utwierdzona machina Stanu, przez teraźnieysze burzliwe zamachy wzruszoną być nie może.

Podobno nie każdy wie, iak wiele ci Rządcy końcem polepszenia Sądownictwa uczynili, ażeby ie do tey przywiedli doskonałości, iaka w żadney inszey nie znayduie się Monarchii. Wszakże ieszcze w środku XIV. wieku przeciwko naiazdom i nieszczęśliwym ich skutkom, przez postanowienie Nadwornych i Ziemskich Sądów, które wszelkie znaczne rozsądzały spory, i przez wyznaczenie Ziemskich Wóytów, którzy dozor mieli nad powstaiącemi nieznacznie Sądami Szlacheckiemi i Mieyskiemi, usilnie pracowali.

Elektor *Fryderyk* I. około roku 1425. Sąd Nadworny i Kameralny za naywyższy Trybunał w Berlinie postanowił, który *Joachim* I. w sto lat późniey udoskonalił.

Niedostatek wyraźnych i stosownych praw dał się wnet uczuć, któremu Elektor *Jan Jerzy* ku końcowi XVI. wieku przez Kanclerza swego *Lamprecht Distelmeyer*, i syna iego starał się zaradzić. To równie zbawienne iak trudne dzieło, dla zaszłey na ów czas walki Niemców przeciw Duchownemu i Swieckiemu uciemiężeniu, z którey potym trzydziestoletnia woyna wynikła, przerwane zostało; ale Elektor *Fryderyk Wilhelm* wielki, zaraz po Traktacie Westfalskim zatrudnił się tym na nowo, w którey pracy syn iego, Król *Fryderyk* I. daley postąpić kazał. Z tym wszystkim nie stało się nic więcey, tylko, że niedoskonałości w sposobie odbywania sprawiedliwości postrzeżono, i proiekta do ich odmiany uczyniono, poiedyncze materye poprawiono, i materyały do nowego prawodawstwa zebrano.

W tym położeniu zastał *Fryderyk Wilhelm* I. to dzieło przy zaczęciu pełnego czynów panowania swego. W rozrządzeniu, dnia 11. Marca, 1713. własną ręką pisanym oświadczył się temi słowy: *niedoskonałe wykonywanie sprawiedliwo-*

ści o pomstę do Nieba woła; którego, ieżeli nie polepszę, sam na siebie odpowiedzialność włożę.

Z tym Królewskim postanowieniem dzieło na nowe przedsięwziął. A tak, poprawiona forma processów i porządek kryminalny, który w wielu inszych Państwach za wzór służył; dobroczynne urządzenie względem opiek, Ordynacya hypoteczna i konkursowa, Konstytucya lenna, i nowe wexlowe prawo wynikły.

Ale to wszystko było tylko pierwszym krokiem do potrzebney poprawy; były to naprawy starego zapadłego budynku, który raczey zupełnie rozrzucić, i podług lepszego rysu na nowe wystawić potrzeba było. Zbywało ieszcze na dobrych powszechnych prawach, bez których doskonałe wykonywanie sprawiedliwości iest niepodobne.

Nie mogło to ukryć się przed wzrokiem przenikłym *Fryderyka* wielkiego. Kazał natychmiast przez wielkiego Kanclerza *Samuela Cocceij*, z pomocą naylepszych prawników nowy porządek Sądowniczy, i powszechne Niemieckie wyraźne prawo kraiowe ułożyć. Pierwszy w roku 1748. wszędzie został wprowadzony, prawo krajowe wyszło w roku 1749. naprzód w projekcie, miało bowiem istotne niedoskonałości, i ieszcze prawney ważności cechy nie nabyło. Nie ustał iednak wielki ten Król w niezmordowaney gorliwości swoiey, końcem wprowadzenia w Państwach swoich iak naydoskonalszego Sądownictwa, i liczne rozrządzenia przez Niego w tey mierze wydane, iasno dowodzą, iak mocno był o ważności tey poprawy przeświadczony. A tak urządzenie Sądowych Urzędów polepszono, wielorakie błędy w porządku sądowniczym poprawiono, w poiedynczych prawnych materyach ustawy wydano, a w roku 1776. projekt do nowego sposobu opisywania prawnych sporów ułożono; nakoniec roku 1779. pod wielkim Kanclerzem *de Carmer* nowy piękny wystawiono budynek, który teraz po szesnasto-letniey nie-

przerwaney pracy dokończony widzieć się daie.

Zaczęto naprzód od nowey ſtoſownieyſzey formy proceſsów, z czym połączono lepſze urządzenie Sądowych Urzędów. Projekt do powſzechney xięgi praw w tym ſamym czasie ſpisany, i publiczności do roztrząśnienia podany, podług nadesłanych uwag oſób prawnictwa wiadomych, odmieniony i udoſkonalony zoſtał; a ten, w roku 1794, iako powſzechne prawo krajowe dla Państw Pruſkich ieſt wprowadzony. Nakoniec, układ Sądownictw przez wyſzły w roku 1795. powſzechny porządek sądowniczy, zupełnego nabył ukończenia.

Z tey krótkiey oſnowy głównych zdarzeń w prawnictwie Pruſkim, okazuie się, że teraźnieyſza iego doſkonałość ieſt owocem bliſko dwa wieki ciągle trwaiącego życzenia poprawy iego; że od początku uznano potrzebę połączenia z poprawą sądownictwa, poprawę ciemnych, niewyraźnych i nieſtoſownych praw, podług któ-

rych Sądy przedtym wydawały wyroki; i że wſzelkie dawnieyſze usiłowania przyprowadzenia do doſkonałości wykonywanie ſprawiedliwości, nie były zupełnie ſkuteczne przeto, że wielkich trudności nowego prawodawſtwa przezwyciężyć prawie nie można było. A zatym każdy bezſtronny, ſzacunek nowey poprawy ſprawiedliwości, wielką iey obſzerność, i wielkie oraz zasługi tego, który ią uſkutecznił, naylepiey zważyć potrafi.

Teraźnieyſze urządzenie Sądownictw w Państwach Pruſkich, zaſadza się na ſtałym fundamencie, na wyraźnych, zupełnych, i podług rozumu i słuſzności ułożonych prawach. Zawiera w ſobie nietylko ſpoſoby inſtrukcyi, i rozſądzania prawnych ſporów, ale wſzyſtkie dzielnice prawney Policyi; ſporządzenie sądowych kontraktów i teſtamentów; ſtaranność o beſpieczeńſtwie i porządku w zdarzeniach ſukceſsyonalnych i konkurſowych; urządzenie i prowadzenie opiek; kredyt nieruchomych gruntów przez należyte trzymanie xiąg hypotecznych; zgoła ba-

czność względem popełnionych wyſtępków, i onych ukaranie. Do tych wſzyſtkich ważnych czynności, Sądy tak są urządzone, że każda poiedyncza dokładnie dochodzoną być może, że wſzelkim zaradziło się przewłokom, i że arbitralności Sędziów mocne są założone zapory. Takie tylko oſoby na Sędziów bywaią wyznaczane, których zdatność i poczciwość doſtatecznie są doznane. Wyżſze Sądy nad każdym ſobie podległym sądem ściſły maią dozòr; ſame zaś pod nieuſtannym dozorem Miniſtrów ſprawiedliwości, i wielkiego Kanclerza zoſtaią. Oprócz tego, wſzelkim nieczynnościom, które mogłyby kiedy mieć mieyſce, przez wizyty ſprawiedliwości u wyżſzych i niżſzych Sądow odbywać się zwykłe, założona ieſt tama.

Kto ten układ Sądownictw z temi, iakie są w inſzych Państwach porówna, o zalecie Pruſkiego łatwo się przeświadczy. Znaydzie, że forma proceſsów w zagranicznych Sądach częſtokroć niepotrzebnemi obſzernościami ieſt obciążona; że ar-

bitralność Sędziego, i wykręty prawnych bałamutów są zbyt dozwolone; że zamiaſt dążyć proſto do głównego celu, zwykło się nad pobocznemi okolicznościami zaſtanawiać; i że przez to, tak iako przez pomnożenie prawnych śrzodków, ſwywoli i złości do uwiecznienia ſporów wolne otwiera się pole. Wſzakże w tamtych porządku w czynnościach opiekunnych, nieuſtannego dozoru nad wychowaniem młodoletnich, i pożytecznym zawiadowaniem ich maiątkiem, darmo będzie ſzukał. Zechce nabyć iaką nieruchomość, albo pieniędzy na nią pożyczyć, ale nigdy tak doſkonałey i nieomylney wiadomości o więcey lub mniey wolnym prawie własności posiadacza, o przyległościach i należytościach wsi, tudzież o ſtanie długów iey nie zasięgnie, iakiey z xiąg hypotecznych sądów Pruſkich natychmiaſt powziąść może. W zdarzonych przypadkach kryminalnych, ani tak ſzybkiego dochodzenia uczynku, ani tak roſtropney ochrony niewinności, ani tak ludzkiego obeyścia się z wyſtępcami, zgoła owego proſtego, dla prędkiego odby-

wania czynności wygodnego urządzenia sądowych Kollegiów nieprzerwanego nad ich poſtępkami dozoru nie znaydzie.

A tak, każdy Pruſki Obywatel wſzelką ma przyczynę poważać dobroczynnego ſwego Monarchę, niemniey dla tego, że zaczętą przez *Fryderyka* wielkiego poprawę ſprawiedliwości dokończył, a w tey inſzym oraz Narodom wzór wyſtawił. Może więc każdy mieſzkaniec Pańſtw Pruſkich ſądzić się ſzczęśliwym, że w Oyczyznie iego ſłuſzność i ſprawiedliwość bez względu na oſoby, podług nieodmiennych uſtaw wymierzana, a przytym nayściśleyſzy porządek zachowany bywa.

Atoli, nie doſyć ieſt przeſtać na tym powſzechnym przekonaniu; owſzem pożyteczna ieſt dla każdego czynnego człowieka o układzie sądownictw taką nabyć wiadomość, ażeby w zdarzeniach umiał ſobie należycie poſtąpić.

Prawa dokładnie przepiſały, iak się ma Sędzia zachować; zaradziły niemniey

temu, że ſtrona byleby z powolnym zaufaniem oddała się Sędziemu, nie łatwo ſkrzywdzoną być może; ale musiały oraz poſtanowić, iak ſtrony względem Sędziego zachować się powinny. Te przepiſy dobrze ieſt każdemu znać, ażeby wiedział, iakim ſpoſobem intereſsa ſwoie Sędziemu przełożyć, w iakim rozumieniu ſpoſób poſtępowania Sędziego zważać, i iakiemi drogami pomocy przeciw ucierpioney krzywdzie ſzukać ma. Doświadczenie uczy, że niedoſtatek takiey wiadomości częſtokroć nayszkodliwſze wiedzie za ſobą ſkutki. Wielu w nieprzyzwoitym czasie udaie się do Sędziego; inni, nie daią mu dokładney wiadomości o ſtanie rzeczy; inni, obowiązków Sędziego niewiadomi, niewczesną przeciw niemu zabieraią nieufność; przez niewiadomych lub złośliwych doradzców w błąd wprawiani bywaią, plączą się przez niesłuſzne zażalenia w ſzkodliwe obſzerności i koſzta, a potym Sędziemu to przypiſuią, co raczey opacznego ich poſtępowania ſpoſobu ieſt ſkutkiem.

Ninieyſza nauka ma za cel przyłożyć się do zaradzenia temu złemu. Nauczy ſtrony o powſzechnych ich obowiązkach względem Sędziego; wſkaże im prawną drogę, którą pomocy ſzukać i doſtąpić mogą; opiſze doſkonale, iak ſobie w właściwych prawnych ſporach, i w inſzych sądowych czynnościach, które nie ſą proceſsami, poſtąpić powinny; tudzież względem oſtrożności, którą w pewnych zdarzeniach zachować maią, dokładne da obiaśnienie.

SEKCYA I.

O zachowaniu się w prawnych sporach.

ROZDZIAŁ I.

Powszechne prawidła.

§. 1. Wſzelkie ſpory o rzeczy i prawa, prywatney tyczące się właſności, przez wyrok ſądowy rozſądzone bydź powinny, ieżeli do dobrowolney przyiść nie można ugody. Kto pominąwſzy Zwierzchność, ſam ſobie ſprawiedliwość czynić uſiłuie, w miarę popełnionego gwałtu

Własna pomoc zakazana.

karze więzienia, Fortecy albo Cuchthauzu podpada.

Zaymowania, czyli fantowania, tylko wtedy są godziwe, gdy kto w posesyi swoiey iest krzywdzony, a szkodziciel iest niewiadomy, niepewny lub obcy, albo gdy zaięcie iedynym iest środkiem zapewnienia sobie dowodu zdarzonego ukrzywdzenia. Ale i wtedy nawet to zaięcie natychmiast, w granicach pola, gdzie uszkodzenie zaszło, i bez użycia szkodliwey broni, lub szarpiących psów; zgoła z uniknieniem wszelkiey gwałtowności względem osoby fantowanego nastąpić powinno. Nie godzi się także zaymować więcey, tylko tyle, ile podług słusznego pomiarkowania do zabeśpieczenia się względem poniesioney szkody potrzeba; nadto fantowanie takie, sądowi mieyscowemu niezwłocznie doniesione, i rzecz zaięta iemu do schowania oddana być powinna. Kto przy zdarzonym fantowaniu drugiego łży, bije, albo iakokolwiek na ciele uszkadza, surową na siebie ściąga karę.

Kto w Sądzie skargę zanosić

§. 2. Każdy, który podług prawa sobą i maiątkiem swoim rządzić

albo oskarżonym być może?

iest mocen, rzecz swoią zaniesieniem skargi sądowey popierać może, i każdy poddany także iakiegokolwiek bądź stanu lub godności może być sądownie oskarżonym.

Opiekunowie młodoletnich, i ogłoszonych sądownie za marnotrawców, dzieci pod władzą oycowską zostaiące oycowie; płeć żeńską mężowie w sądach zastępuią. Białogłowy niezamężne względem wolności stawania w sądach, równe z męszczyznami maią prawo, chyba, że układ prowincyonalny przybrania Kuratora płci wyciąga. Zgromadzenia mieyskie lub wieyskie przy rozpoczętym prawnym sporze dwóch albo trzech Deputatow z nayrostropnieyszych pomiędzy siebie obrać, i tych plenipotencyą opatrzyć powinni, ażeby pozostali w domach mieszkańcy, robót swoich pilnować mogli.

Obowiązek mówienia prawdy i podawania dowodów.

§. 3. W każdym prawnym sporze należy nadewszystko dochodzić, iakie w sobie zawiera zdarzenia, a te iak się z prawdą zgadzaią; Sędziego iest obowiązkiem, ażeby prawdę lub fałsz zachodzących w prawnym sporze okoliczności dochodził,

i te ile potrzeba do należytego przystósowania praw do zachodzącego przypadku, dokładnie wyiaśnił. A przeto w każdym sporze, tak powód, iak oskarżony należące do rozsądzenia sprawy okoliczności podług prawdy i naylepszey wiadomości swoiey Sędziemu opowiedzieć, i środki, któremi okazane być mogą, podać powinni. Umyślne przekształcenie lub zamilczenie prawdy, prawa surowo karzą; i na kim się to w Sądzie raz okaże, ten w wszelkich inszych przyszłych sprawach do wykonania potrzebney przysięgi niezdolnym będzie.

Obowiązek osobistego stawania.

§. 4. Pospolicie strony same naylepiey umieią uczynić osnowę Sędziemu interesów swoich; a przeto, podług prawa obowiązane są, przy pierwszym sprawy swoiey opisaniu, ile to być może, stawić się osobiście. Od tey ustawy odstąpić można:

a, w prostych wexlowych i inszych tym podobnych sprawach, gdzie zaraz z razu przewidzieć się daie, że instrukcya będzie bardzo łatwa;

b, kiedy

b, kiedy strona dla choroby, bardzo podeszłego wieku, albo oddalenia od mieysca sądownictwa osobiście stanąć nie może.

W ostatnim razie sądowi o przeszkodzie wczesne uczynić doniesienie, i tę wiary godnemi zaświadczeniami okazać należy. Jeżeli zaś osobiste stawienie się w sprawie iakiey z początku nie będzie żądane, sędzia iednak mocen iest dla ważnych przyczyn stronę do osobistego stawienia się powołać, a wtedy tą, temu zaleceniu powinna uczynić zadosyć.

O Pełnomocnikach

§. 5. Jeżeli str na instrukcyi sprawy swoiey nie może być przytomna, albo iest od tego uwolniona, iednego z postanowionych przy sądzie Kommissarzy sprawiedliwości (*Patronow*) obrać, i tego doskonałą informacyą, tudzież Plenipotencyą opatrzyć musi. Wszakże wolno iey iest prosić Sądu na piśmie o przydanie sobie Plenipotenta, ieżeli go dla nieznaiomości sama obrać nie może. Nadto mocna iest przydać Plenipotentowi inszą ieszcze osobę, która o całym stanie rzeczy dosko-

nałą ma wiadomość, i wraz z Plenipotentem na terminach ſtawać może.

Plenipotencya zawsze na piśmie dana, a do tego arkusz drukowany, w próżnych mieyscach wypełniony i podpiſany, albo Plenipotencya umyślnie ſporządzona, i w arkusz zwyczayny drukowany obwiniona być powinna. Proſty blankiet, czyli *membran* ieſt niedoſtateczny, i dla ſzkodliwych częſtokroć ſkutków niebeśpieczny; a zatym ważna Plenipotencya muſi w ſobie zawierać:

1, nazwiſko, ſtan, i urząd, lub funkcyą Plenipotenta;
2, nazwiſko, ſtan, urząd, lub funkcyą ſtrony przeciwney;
3, iſtotę ſporu prawnego;
4, zlecenie czynienia tego wszyſtkiego, czego Sądy od Plenipotenta ſtawaiącego imieniem ſtrony nieprzytomney żądać mogą;
5, datę;
6, podpis imienia i przezwiſka czyniącego plenipotencyą, z przydaniem urzędu czyli funkcyi. Przyciśnienie pieczątki

do ważności Plenipotencyi nie ieſt potrzebne.

Oſoby piſać i czytać nie umieiące, albo dla iakowego przypadku nie mogące, plenipotencyą ſądownie, albo przed Kommissarzem ſprawiedliwości uczynić powinny. Co do ludzi proſtych tego rodzaiu, doſyć ieſt na tym, kiedy Plenipotencya przed ſądem wieyſkim z przybraniem przyſięgłego ſądowego Piſarza ieſt uczyniona.

Plenipotencye przez cechy albo towarzyſtwa rzemieślnicze uczynić miane, podpisem nayſtarſzego Miſtrza, i pieczęcią cechu lub towarzyſtwa ſtwierdzone być powinny.

To gdy ſię ſtanie, powinien Aſſessor cechu lub towarzyſtwa, albo w niedoſtatku iego ſądowa mieyscowa osoba pod plenipotencyą zaświadczyć, że podpisani w rzeczy ſamey ſą ci, któremi ſię być udaią.

Opiekuni lub Kuratorowie czyniąc plenipotencyą, powinni zawsze autentyczne kopie inſtrumentu ſwego do niey przyłączyć.

Wspólne podpisanie ſię zoſtaiącego pod opieką ieſt zbyteczne, acz-

by iuż był bliskim lat doyrzałych. Także opiekuni, zaczynaiąc sprawę iaką kolwiek, zezwolenie przełożonego nad sobą sądu opiekunnego natychmiast przystawić, albo gdyby zwłoka miała być niebespieczną, przystawienie iey potym uiścić powinni.

O Assystentach.

§. 6. Każda strona instrukcyi sprawy swoiey osobiście przytomna, obrać sobie sama Assystenta z pośrzód postanowionych przy Sądzie Kommissarzy sprawiedliwości, albo gdy żadnego z nich nie zna, o przydanie sobie takowego prawnego Assystenta u Sędziego dopraszać się może. Takowy Assystent do wszystkich sądowych tranzakcyi między stronami, tudzież do wysłuchania świadków przypuszczony być ma. Tenże podług praw obowiązany iest baczyć, ażeby strona należycie wysłuchana, nie naglona, albo w postrach wprawiona nie była; ażeby nic, cokolwiek do iasnego wyłuszczenia rzeczy, i do obrony iey należy, opuszczono lub zaniedbano, owszem wszystko wyraźnie, rzetelnie, i stosownie do myśli strony zapisano było. Nadto, wolno iest każdey stronie przybrać sobie na terminie oprócz takowego prawnego Assystenta, insze ieszcze osoby, do których ma osobliwsze zaufanie, i od których dla dokładnieyszey wiadomości, iaką o zachodzących w sporze okolicznościach, albo rzeczy lub kunszty u nich mniema znaleść, szczególnieyszey spodziewa się pomocy. Takowych Assystentów przypuścić Sędzia wzbraniać się nie powinien; ale ci nawzaiem obowiązani są zachować się w swoich granicach, żadnych przeszkód obiasnieniu rzeczy nie czynić, ani swarami, hałasem, lub inszemi nieprzystoynemi postępkami spokoyności, porządku i powagi sądowych czynności nie mieszać.

Zachowanie się stron względem Sędziego w powszechności.

§. 7. Każdey strony wiodącey Process iest naprzód pod karą obowiązkiem, wydane do siebie zlecenia sądowe przyimować, i gdy tego zachodzi żądanie, względem odebrania onychże zaświadczenia dawać. Jeżeli sama pisać umie, albo gdy insi do tego zdolni są w bliskości, takowe zaświadczenia na podaney sobie przez sługę Kancellaryi kopii pozwu

lub inszego zalecenia napisane być powinny.

Pod wymówką, że tytuł, adress, lub co inszego nieprzyzwoicie iest wyrażone, od przyięcia sądowego zalecenia nigdy uchylać się nie godzi; owszem takowa omyłka potym okazana być powinna, ażeby na przyszłość poprawiona była.

Przeciwko należytemu sądowi, członkom iego, i urzędom ich uszanowaniu, niechay nikt nie wykracza. Kto zwierzchności swoiey w iey urzędowaniu, albo iey namiestnikom w pełnieniu iey rozkazów uczynkowo sprzeciwia się, w miarę wykroczenia swego karę więzienia, cuhthauzu, albo fortecy na siebie ściąga.

Nadto, strona spór wiodąca, zalecenia do zaczęcia sprawy przez Sędziego sobie dane, ściśle i niezwłocznie wypełnić, albo gdy rozumie się być przez to uciążoną, zażalenia swoie przyzwoicie podać iest obowiązana.

Nadewszystko powinna każda strona starać się o to, ażeby sama albo w przypadkach dozwolonych (§. 4.) przez Plenipotenta terminow dopil-

nowała; ieżeli zaś ma do tego przeszkody, o nich Sędziego wcześnie uwiadomić, tudzież stronie przeciwney, ieżeli iest wspólnie przywołana, spieszno donieść iest obowiązana. Kto to omieszka, sprawione przez to koszta na siebie ściągnie, chociaż Process na przeciwniku przewiedzie, a prócz tego, uporczywe niepostuszeństwo, szkodliwsze ieszcze w prawach wzmiankowane skutki za sobą wiedzie. Jeżeli strona w ciągu sprawy na długi czas w podróż wyiedzie, dobrze uczyni, gdy o tym da znać Sądowi, i Plenipotenta należytą informacyą opatrzonego postanowi, albo gdy iuż sobie takiego obrała, iego o mieyscu bawienia swego uwiadomi, inaczey niechay się spodziewa, że sprawa mimo iey nieprzytomność, daley toczyć się będzie, i że ią oprócz tego prawne skutki niepostuszeństwa spotkaią.

Ustawy dla bespieczeństwa stron w prawach zawarte.

§. 8. Prawo wyciągaiąc od stron powolności, względem Sędziego, zaradziło niemniey wielorakim sposobem, ażeby żadna strona przez niedbałość, arbitralność, albo nierząd Sędziego uszkodzoną nie była. Oprócz

ciężkiey odpowiedzialności Sędziow, oprócz nieustannego dozoru nad ich postępowaniem, są ieszcze następuiące ustawy:

a, nadana podług §. 6. każdey stronie wolność obrania sobie Assystenta, i używania go przy wszelkich sądowych tranzakcyach;

b, Protokuły na terminach z przybraniem przysięgłego pisarza sądowego, albo dwoch Ławnikow pisane być powinny; chyba że strony wyraźnie od tego odstąpią, albo gdy sprawa do gatunku potocznych należy.

c, Każdy protokuł powinien być przed podpisem przytomnym stronom wyraźnie przeczytany; a przytym każda strona mocna iest zdaiące się iey być potrzebne odmiany albo przydatki podać, i żądać ażeby na końcu protokułu, nawet własnemi iey słowami dodane były; tudzież każdey stronie kopia protokułu na iey żądanie wydana być ma.

d, Przy wszystkich wyższych sądach, składaiących się z kilku

osob, czynności względem każdego processu dzielą się między kilką członkami tym sposobem: że ieden nad drugim ma dozor; a tak, iednego iest rzeczą czynić osnowę memoryałow i doniesień do sądu zaszłych; drugi odbywa terminy; inszy pisze sentencyą; żaden iednak z nich o czynnościach drugiego w teyże sprawie wiedzieć nie powinien.

Jeżeli w drugiey instancyi do nowey instrukcyi przyidzie, do tey, nowy znowu Deputat wyznaczony będzie.

e, Strona mniemaiąc się być przez Sąd uciążoną, albo że Deputat sądowy obowiązku swego zaniedbał, może do wyższego urzędu zanieść na to zażalenie. Jeżeli sprawa toczy się w niższym sądzie, takowe zażalenie do wyższego Sądu Prowincyi, ieżeli zaś u samego wyższego sądu, do Prezydenta, albo do *Ministerium* sprawiedliwości w Berlinie podać powinna.

Dla nieumieiących pisać postanowiło się, że wszędzie w zwyczaynym mieyscu sądowym kogo znaydą, przed którym żądania albo zażalenia swoie ustnie do Protokułu podać mogą. Gdyby strona przeciwko samemu nawet wyższemu urzędowi Prowincyi swoiey miała żalenia się przyczyny, a do zaniesienia ich na piśmie Kommissarza sprawiedliwości znaleść nie mógła, wolno iey będzie udać się do naybliższego sobie kraiowego *Collegium* sprawiedliwości, i prosić, ażeby zażalenia iey do protokułu zapisane były.

Naywyższą Osobę Nayiaśnieyszego Króla Jmci memoryałami trudnić nie potrzebna iest przeto, że postanowione wyższe urzędy obowiązane i gotowe są słusznym zażaleniom zaradzić. Przynaymniey nikt wspomnione wyższe urzędy niechay nie miia. Do podać mianego Nayiaśnieyszemu Panu memoryału, odebraną ostatnią rezolucyą sądową zawsze należy przyłożyć.

f. Każda strona, aczkolwiek stawa bez Assystenta, mocna iest w znacznych sprawach zlecić przy końcu instrukcyi iednemu z Kommissarzy sprawiedliwości, ażeby opisane Akta przeyrzał, i wywód praw iey na piśmie uczynił.

g. Gdyby z tychże Aktów okazać się miała krzywda przez Sędziego stronie uczyniona, wszakże przez dozwolone prawne środki appellacyi i rewizyi (*appellacyi do trzeciey instancyi*) do uniknienia wszelkiey krzywdy naypewnieysza będzie droga.

Na ów czas Sąd wyższy wszystkie czynności około tey sprawy dotąd zaszłe roztrząśnie, a strona przez prawnego Assystenta wszelkie iakie się zdarzyły omyłki okazać, nowe okoliczności i nowe dowody przytoczyć, i tym sposobem rzeczy swoiey znowu należytą będzie mógła dać postać. Nawet w przypadkach, gdzie appellacya mieysca mieć nie może, wsze-

iaśnieyszego Pana fałszywym i nierzetelnym wyſtawianiem interessów ſwoich, albo nieprawdziwemi i zmyślonemi oſkarżeniami i czernieniem Zgromadzeń kraiowych nachodzić poważaią ſię, za ſwywolnych i złośliwych pieniaczów poczytane, i w miarę dowiedzioney im złości i uporu, do fortec lub domu poprawy oddane będą.

Powſzechny wyſtaw zwyczaynego processu.

§. 10. Dla powzięcia należytey wiadomości o obowiązkach Sędziego, pożyteczna ieſt uczynić ſobie powſzechne wyobrażenie biegu zwyczaynego Processu.

Za podaniem piſanego lub uſtnego zaſkarżenia, naprzód powód z iſtoty ſprawy ſłuchany bywa. Wſzyſtkie *facta*, które iakąkolwiek decyzyą ſtanowić mogą, zapisuią ſię; daley dochodzą ſię dowody tychże faktów, ieżeli przeciwnik onym przeczy; zatym zważaią ſię wnioſki i ſpoſoby, których przeciwnik na zbicie ich użyć może, a gdy okaże ſię, iż ſkarga ieſt bez fundamentu, albo że zbywa na potrzebnych dowodach, potrzebne czynią ſię powodowi przełożenia.

MUZEUM NIEBORÓW

Jeżeli zaś ſkarga ieſt dowodami należycie wsparta, ta kommunikuie ſię oſkarżonemu z zaleceniem, aby ſkarżącego podług żądania zaſpokoił, albo na wyznaczonym ſtawił ſię terminie, i na ſkargę odpowiedział. Jeżeli nie uczyni temu zadosyć, poczytuie ſię iakoby na ſkargę przyſtał, zaczym wyrok przeciw ſobie ściąga; ieżeli ſię zaś ſtawi, bywa z przytoczonych w ſkardze faktów, z wnioſków lub wzaiemnych pretensyi ſwoich i z zachodzących względem tego dowodów dokładnie ſłuchany, przyczym oſkarżonemu ſzkodliwe wyſtawiaią ſię ſkutki, które go czekaią, ieżeliby przeciw własney wiadomości prawdziwym okolicznościom przeczył, lub fałszywie co udawał.

To wyſłuchanie obydwóch ſtron do powszechnego wyiaśnienia ſprawy i przytoczonych przez każdą z nich argumentów dąży: atoli, niemniey przez Kommiſarzów ſprawiedliwości, ieżeli ſtrony do nich udadzą ſię, uſkutecznione być może, a wtedy ſkarga i odpowiedź na nią, na piſmie podane być mogą. Co gdy ſię ſtanie, zaczyna ſię dopiero właściwa inſtrukcya pro-

cessu przez wyznaczonego z sądu Deputata. Ta ma za cel doyście prawdy faktów, od których przyszła decyzya zależy. Zachodzące przytym prawne kwestye nie rozwiązuią się, tylko się umieszczaią na końcu Instrukcyi. Deputat więc porównywa podane przez skarżącego i oskarżonego fakta, zastanawia się nad temi, względem których obydwie strony różnią się, lub sobie wzaiemnie przeczą, i stara się przez dalsze zapytania i stosunki właściwy związek wyiaśnić. Potym opisuie prospekt sprawy (*statum causæ & controversiæ*) czyni osnowę tych punktów, na które obydwie strony przystaią; wyłącza okoliczności, które decyzyą istotnie mogą stanowić, i na które ieszcze się nie zgodziły, a do nich przydaie podane dowody i przeciwne onym zarzuty. Takowy, zwłaszcza w zawiłych sprawach bardzo pożyteczny prospekt kommunikuie się potym stronom do przeyrzenia i uzupełnienia podług dalszych ich uwag. A tu właśnie iest czas, gdzie zgoda tentować się daie. Jeżeli ta chybi, Sędzia niezwłócznie do examinu dowodów względem

względem wszystkich ważnych okoliczności, o które ieszcze spór zachodzi przystępuie; zeznań podanych świadkow słucha, onym nakazuie przysięgę; zdań osob znaiących się na rzeczy, o którą idzie zasiąga; przystawienie i okazanie dokumentow i inszych pisanych wiadomości zaleca, na wizye schodzi &c. &c.

Po takowym examinie dowodów, obwieszczaią się strony o iego wypadku, zaczym wolno im iest prawa swoie do protokułu, albo w osobliwey dedukcyi wywieść; co gdy uczynią, kończą się Akta, Dekret zapada, i tenże stronom kommunikuie się.

Jeżeli iedna lub druga strona sądzi się bydź uciążoną, może appellacyi użyć. Powinna o tym w 10. dniach po ogłoszeniu sobie pierwszego Dekretu Sądowi donieść, a przytym punkta, które iey są do tego powodem dokładnie wyrazić. Wszakże wolno iey iest, dla lepszego wywodu prawa swego, nowe fakta i nowe dowody przytoczyć. W takim razie następuie nowa instrukcya iak w pierwszey instancyi, do którey wy-

znaczą się inszy Sądowy Deputat, który obydwie strony słucha, potym znowu im prospekt Processu przekłada, i do examinu dowodow przystępuie. Wzaiemne wywody praw każdey strony kończą zatym instrukcyą i Akta, i te Sądowi appellacyinemu podaią się do wyroku.

Od zapadłego w tymże Sądzie Dekretu, może także każda strona w ciągu 10. dni rewizyą (*appellacyą do trzeciey instancyi*) założyć. Ale tu nie zważa się iuż na nowe fakta lub dowody, tylko bowiem pisane Dedukcye są dozwolone, i zapadły w tym naywyższym Sądzie Dekret sprawę ostatecznie rozsądza.

Z tego opisu teraźnieyszey formy Processow okazuie się, że się dąży prosto do głównego zamiaru bez zastanowienia się przy pobocznych punktach, i że każdy Dekret rzecz rozsądza; nadto, że samego Sędziego iest obowiązkiem prawdy przepisaną drogą w naywiększey, iak bydź może krótkości dochodzić, nie daiąc się mamić fałszywemi wystawami naiemnych Patronow i Plenipotentow. A przez to osobliwie różni się nowa Ordynacya Sądowa od przeszłey, i tylko tym sposobem, intrydze zaporę założyć, oraz spieszność w rozsądzaniu spraw, z potrzebną ostróżnością przeciw zbytniey skwapliwości połączyć można.

ROZDZIAŁ II.

O zachowaniu się powodá

§ 11. Kto sądownie kogo oskarżać zamyśla, powinien nadewszystko zważyć, do którego Sądu ma się udać. Trzebaby na to obszerney nauki, a i tak bez wiadomości prawa, nie każdy zrozumiałby dokładne w tey mierze obiaśnienie. Zaczym dosyć będzie przestać na następuiących prawidłach, a w przypadkach wątpliwych naybespieczniey sobie postąpi ten, który się poradzi prawnika. Wybor Sądu.

I. Które sprawy należą do Kameralnego

Prócz zwyczaynych Sądów, wyznaczone są w Państwach Pruskich, także osobliwe Sądy dla sporów w

Sądownictwa.

skarbowych i policyinych interessach. Do tych liczby należą mianowicie:

a, Wszelkie spory o podatki do Królewskich skarbowych, lub Kameralnych kass wpływaiące.

b, Wszystkie sprawy w zdarzeniach tyczących się rzemiost, cechow i towarzystw;

c, Handlowe i fabryczne interessa; ieżeli zachodzą przytym Przywileie i insze prawa;

d, Wszystkie spory z założonych Kolonii i z nadanych Koloniftom wolności pochodzące;

e, Wszystkie sprawy policyine, zwłaszcza względem utrzymywania dróg, mostow i grobli, tudzież sprawienia spadku i upływu wód;

f, Gdy Konsyliarz woyskowy i ekonomiczny, lub inszy Kameralny, leśny, akcyzny, celny, i solowy oficyalista, lub insza iakakolwiek Departamentowi Skarbowemu, lub Kamerze podległa osoba, z powodu funkcyi swoiey ma bydź oskarżona; tudzież gdy takowe osoby w funkcyi

swoiey kogo obrażą, albo przez kogo bywaią obrażone;

g, Wszelkie zaskarżenia przeciw osobom Magistratowym i officyalistom Kameralnym w przypadkach policyinych i ekonomicznych, tudzież przeciwko Dzierżawcom dóbr Królewskich, z powodu dzierżaw. W sprawach podług powyższego postanowienia osobliwym Sądom przekazanych, należy się udać do prowincyonalney Kamery woyskowey i ekonomiczney, albo ieżeli się tyczą Miast, do Magistratu mieyscowego. Sprawy zaś akcyzne i celne, w Dyrekcyach akcyznych każdey Prowincyi wprowadzane bydź powinny.

Które sprawy do zwyczaynych Sądów należą

§ 12. Wszystkie insze sprawy należą zgoła do zwyczaynych Sądów, i w nich sądzić się powinny:

a, Spory, w których szlachcic, lub inszy poddany z Fiszkałem, Miastem iakim, Królewską ekonomią lub Kolonią, o pasze, wygony, granicę, albo nawet o długi chce się rozprawić;

b, Gdy Ekonomie z Miastami i Mieszczanami, albo Miasta między sobą o takowe intrat Kameralnych nie tyczące się prawa spòr maią;

c, Sprawy między Ekonomiami i znayduiącemi się w nich wolnemi Szołectwami lub Woytostwami, iako też między samemi takowemi Szołectwami, ieżeli przy tym nie idzie o Kanon, lub o insze do gospodarstwa Ekonomii należące rzeczy;

d, Gdy do szlachcica, lub inszego poddanego z przyczyny wsi do Ekonomii należącey, przywileiu, cełł, łowu, lub inszego iakiego Regału zachodzi pretensya; tudzież, gdy kto z przywileiem na wybieranie cełł, albo wolnością od opłat celnych popisuie się, albo o nad użycie służącego sobie przywileiu na cła iest oskarżony; także gdy szlachcic lub inszy poddany zapozywa się o wykroczenie ordynacyi leśniczey; atoli kary za kradzież drzewa w borach Królewskich przez Kamerę rozciągane bywaią;

e, Zażalenia o depaktacye przy naprawach mostów, dróg i grobli, albo żądania uwolnienia od takowych powinności;

f, Gdy poddani Ekonomii o dziedziczne role, długi, sukcessye i insze prawa, które nie tyczą się Ekonomii, ani ich publicznych ciężarów i podatków w sporze zostaią.

Dokładnieysze wyznaczenie Sądownictwa.

§ 13. Skoro się okaże, iż który Processs do zwyczaynych Sądów należy, potrzeba następuiące zachować przepisy:

Sprawy realne.

I. Skargi tyczące się wsi, chłopskiego posiadła, domu, ogrodu, winnicy, młyna, lub inszey iakieykolwiek nieruchomości, zawsze do Sądu, pod którego Jurysdykcyą rzecz położona, wprowadzone bydź powinny. Toż samo ma się rozumieć, gdy należytości gruntu, albo przywiązane do nich prawa, naprzykład: pasza, wygon, wrąb, łowy, i t. d. czynią kategoryą processu.

Wszelkie duchowne, wolne i ſzlacheckim prawem nadane dobra i nieruchomości, tak iako dobra i grunta Akademii i inszych uczonych ſzkół, *directe* do wyższego Sądu Prowincyi należą.

Sąd, względem ſukceſſyi, zoſtaie przy zwyczaynym Sędzim, pod którego Juryżdykcyą był zoſtawuiący ſukceſsyą w czaſie śmierci ſwoiey, i może tamże ſukceſſor, przez maiących do ſukceſſyi pretensyą, bydź zapozwany.

Sprawy małżeńskie.

II. Wszelkie ſkargi o zawarcie małżeńſtwa, lub rozwiązanie iego do wyższego Sądu Prowincyi należą, a ieżeli ſtrony są Rzymſko-Katolickiey Religii, do Sądów Biſkupich, gdy te w Prowincyi są wyznaczone.

III. W wszelkich inszych ſporach, potrzeba do takiego Sędziego zaſkarżenie zanieść, pod którego Juryzdykcyą oſkarżony uſtawicznie mięszka, chyba, że należy do liczby wyłączonych osób, bo w tym razie ſkarga do wyż-

szego Sądu Prowincyi wprowadona bydź powinna.

Osoby wyłączone. (*Exempti*)

Takowe osoby wyłączone, mianowicie są Szlachta, Plebani, Xięża, i wyższey doſtoyności Duchowni, tudzież, Przełożeni i Nauczyciele ſzkół publicznych: wszyscy w aktualney cywilney ſłużbie Królewſkiey zoſtaiący Konsyliarze i Officyaliści, nadto ci, którzy za poprzedzaiącym prawnym examinem urzędów Akademicznych doſtąpili, naprzykład: Doktorzy, wyzwoleni, Magiſter, Profeſſorowie w Akademiach, i t. d. Atoli, ieżeli iedna z tych wyłączonych osób bawi ſię handlem, lub inszym mieyſkim procederem, wtedy w wszelkich ztąd wynikaiących, albo złączonych prawnych ſporach exempcyi ſwoiey użyć nie może.

Ta exempcya tylko przez kaſſacyą, ale nie przez otrzymaną dimiſſyą z iedney z powyższych funkcyi uſtaie.

Wszyscy, zoſtaiący w aktualney woyſkowey ſłużbie, tak Officyerowie, kaprale i żołnierze, iako i należący do niższego Sztabu, do Sądów Regimentowych, albo do gene-

ralnego Audytoryatu, pozywani być powinni. Lecz, ieżeli osoby woyskowe z wiedzą i zezwoleniem Szefa swego do mieyskiego cechu, lub towarzystwa są przyięte, powinni w wszelkich do ich proceder ściągaiących się prawnych zdarzeniach w zwyczaynych Sądach mieyscowych sprawiedliwości dochodzić.

Osoby woyskowe odprawione, dostaią się pod Juryzdykcyą Sądów cywilnych. Jeżeli były Officyerami, albo stanu szlacheckiego, podległe są wyższemu Sądowi, inaczey, Sądowi mieysca, gdzie mieszkanie swoie założyły.

Płeć żeńska. Małżonki zawsze iednę z mężami swoiemi maią Juryzdykcyą. Wszelako po wyiściu Regimentów w pochod, żony kapralów i żołnierzy, w ciągu niebytności mężów, zostaią pod Sądem mieyscowym.

Wdowy. Wdowom Juryzdykcya mężów do przyszłego ponowienia ślubów przystoi. Wdowy osób woyskowych zostaią pod Sądami, którym mężowie ich po otrzymaney dimissyi byliby podległemi. Wdowy wyższych leśniczych i borowych, tudzież wszystkich niższych Subalternów przy Królewskich kollegiach, iako to: Kopistów, konnych sług Sądowych, posługaczów Kancellaryi i t. d. do wyższych Sądów mieysca mieszkania swego należą.

Rozwódka równo z wdową iest poczytana; ale ieżeli wyrokiem rozwodowym iest uznaną za stronę przekonaną, w tedy wraca się do stanu niższego, w którym przed zamęściem zostawała. Rozwódki.

Potomstwo póty ma Juryzdykcyą oyca, póki sobie sposobu do życia nie obiorą, w służbę woyskową, lub cywilną nie weydą, albo się postanowią. Dzieci kapralów i żołnierzy, do rzemiosła lub osobom cywilnym w służbę oddane, Juryzdykcyi maystrów lub Państwa swego są podległe. Takoż dzieci poddanych wieyskich, bez względu na mieysce mieszkania oyca swego, póki z osób swoich nie będą z poddaństwa uwolnione, pozywaią się tam, gdzie są poddane. Potomstwo.

Officyaliści dworscy, liberya, i wszelka czeladź, w ciągu służby swoiey zostaią pod Juryzdykcyą Państwa. Czeladź.

Po otrzymaney odprawie, wracaią ſię do przeszłey Juryzdykcyi, albo ſtaią ſię podległemi niższym Sądom mieysca, gdzie mięszkanie ſwoie założą.

Obce osoby. Chcąc oſkarżyć ſądownie obcą osobę, trzeba odezwać ſię do Sądu, któremu mięszkańcy kraiowi równego ſtanu i kondycyi są podległemi.

Zaniesienie skargi. § 14. Skarga przez powoda ſamego, albo przez Plenipotenta, a w obydwóch razach, tak na piśmie iako i uſtnie podaną bydź może. Jeżeli powód prowadzenie ſprawy ſwoiey iednemu z Kommiſſarzy ſprawiedliwości zleca, dosyć na tym, kiedy ten ieſt dokładną informacyą opatrzony, a wtedy obeydzie ſię bez osobliwego zanieſienia ſkargi.

Kto ſkargę ſwoię chce uſtnie zanieść, w iednym z dni powszednych przed południem do mieysca zwyczaynego Sądownictwa udać ſię powinien. Rozporządziło ſię wszędzie, że odzywaiące ſię ſtrony osobę Sądową do wyſłuchania ſiebie zaſtaną.

Skarga pisana obeymować w ſobie ma:

a, Przezwiſko, ſtan i kondycyą ſkarżącego;

b, Mieysce, gdzie mięszka, lub gdzie go zaſtać można.

c, Przezwiſko, ſtan i kondycyą oſkarżonego, i zgoła takie oznaczenie iego osoby, aby od inney podobnego nazwiſka, mógł bydź rozeznanym.

d, Mieysce mięszkania, lub bawienia oſkarżonego, albo zamiaſt tego uwiadomienie, że nie ma ſtałego mieysca mieszkania, albo, że to cale ieſt niewiadome.

e, Przyczynę i iſtotę ſkargi, przynaymniey w powszechności, aby Sędzia wcześnie dóyść mógł, czyli ſprawa do iego, lub do cudzey Juryzdykcyi należy.

f, Oświadczenie powoda, czyli inſtrukcyi proceſſu osobiście chce bydź przytomnym, albo z iakich przyczyn od tego uwolnionym bydź żąda.

g, Donieſienie, czyli i kogo za prawnego aſſyſtenta, lub Plenipotenta obrał, albo czyli przydania ſobie takiego Aſſyſtenta,

lub Plenipotenta od Sędziego czeka.

Jeżeli obiekt sprawy wartość 30. talarów przenosi, do zanieśioney skargi arkusz ceny srebrnego grosza, zaś względem obiektów nad 200. talarów, sześciu srebrnych groszy używa się, lub przykłada.

Jeżeli kto iako Plenipotent skargę zanosi, natychmiast Plenipotencyą przyłożyć, albo gdy mu na niey zbywa, uczynione sobie zlecenie listami, lub inszym sposobem dostatecznie okazać powinien.

Kto iako opiekun, lub kurator, skarży, przykłada do skargi swóy instrument, a gdy pretensya nie tyczy się tylko samych prowizyi, lub inszych dochodów maiątku poruczoney opiece iego osoby, wtedy nawet zezwolenie Sędziego opiekunnego iest potrzebne.

Opisanie skargi.

§ 15. Jeżeli skarga osobiście, lub przez Plenipotenta nie będącego z liczby Kommissarzów sprawiedliwości iest uczyniona, do dokładnieyszego wysłuchania wyznacza się termin. Tego terminu powód, lub Plenipotent iego uchybić nie powinien,

ale gdy zachodzą przeszkody, wcześnie przedłużenia iego żądać ma, inaczey poczytano będzie, że się pretensyi swoiey zrzeka.

Nadto potrzeba, aby powód do wysłuchania swego, był należycie przysposobionym, iżby mógł dokładne dać Sędziemu obiaśnienie. Do tego służą następuiące przepisy:

a, Będzie się starał istotę skargi, naprzykład wystawieniem formy i postaci rzeczy, miary, wagi i inszych okoliczności, któremi rzecz o którą idzie, od inszych iey podobnych różni się, dokładnie i wyraźnie, dla uniknienia na dal wszelkich omyłek wyszczególnić;

b, Jeżeli prawo skarżenia od kogo inszego do niego przeszło, potrzebne na to dowody wcześnie zbierać; ieżeli ma pretensyą iako sukcessor z testamentu, albo ślubney intercyzy, potrzebne iest prócz oryginału lub autentyczney kopii dokumentu, sądowe zaświadczenie zaszłego po śmierci Juryzdatora takowych pism ogłoszenia, ie-

żeli skarży w przymiocie prawnego sukcessora, od Sądu, pod którym spadła na niego sukcessya zaświadczenie tego przystawić; ieżeli iako nabywca cessyi, tę dodać powinien;

c, Sposobi się wcześnie, aby względem każdey iakokolwiek ważney okoliczności, w przypadku, gdyby miała bydź zaprzeczoną, onę mógł dowieść. Jeżeli to ma się stać przez świadków, tych przezwisko, stan i mieysce bawienia dokładnie wskazać powinien; ieżeli dowody listownie zbierać przychodzi, potrzeba, aby oryginały przystawił, albo gdy ich nie posiada, Sędziego uwiadomił, w czyich ręku znayduią się. Dowód przez powołanie do przysięgi iest w prawdzie krótkim, ale oraz niebespiecznym sposobem, a przeto tylko w nieodbitey potrzebie użytym bydź może.

d, Nakoniec wystawia sobie, iakie oskarżony na pretensyą iego ma wnioski, iakie z nich, ieżeli

ieżeli fundują się na faktach uznaie być słuszne, a iakim przeczy; iakiemi inszemi faktami chce się przeciw nim zastawić, i iakim sposobem spodziewa się twierdzenia swoie dowieść.

Zaczym stawa na terminie z wszelkiemi dokumentami i papierami, które podług powyższey przestrogi zebrał dla należytego poparcia swoiey pretensyi; odpowiada na uczynione sobie przez Sędziego dla zupełnego zasiągnienia prawdy pytania wyraźnie, dokładnie, i iak nayrzetelniey; baczy, aby wszystko było w Protokule należycie umieszczone; ieżeli ma ieszcze iakie uwagi, te z wszelką skromnością podaie, a potym podpisuie Protokuł.

Jeżeli mu Sędzia kommunikuie swoie uwagi lub wnioski przeciw słuszności iego pretensyi, niechay nic wnosi sobie ztąd iego stronność, bo owszem obowiązkiem iest Sędziego przestrogi przeciwko niesłusznym zaskarżeniom czynić. Niemniey pewnym być może, iż to co względem tych uwag Sędziego i wniosków iakie może mieć strona przeciwna

zapisze się do Protokułu, żadna niewypada dla niego krzywda. Wſzakże prawo poſtanowiło, że ta część Protokułu oſkarżonemu nie powinna być kommunikowaną.

O sprawowaniu się powoda aż do terminu Inſtrukcyi.

§. 16. Skoro się opisze ſkarga, a ta gdy za dokładnieyſzym roztrząśnieniem będzie za niesłuszną uznaną, natychmiaſt powodowi z przyſtosowaniem przyczyn daie się rezolucya, przeciw którey tylko u przełożonego nad tymże Sędzią urzędu zażalic się może.

A ieżeli za słuszną poczytaną będzie, pozywa się oſkarżony z zaleceniem, aby powoda podług żądania iego zaspokoił, albo ſtawił się w wyznaczonym terminie do odpowiedzi na ſkargę. Pospolicie ieſt ſtaraniem ſamego Sądu, aby iemu był pozew wręczonym; ieżeli zaś inszemu zwyczaynemu Sądowi kraiowemu lub zagranicznemu ieſt podległym, ten o należyte oddanie mu pozwu rekwiruie się. Przeſłanie tey rekwizycyi powod na ſiebie wziąść, a nawet przy obcym Sądzie kogo poſtanowić powinien, któryby koszta tamże awansował, i to co potrzeba po-

dług zwyczaiu tamecznego uſkutecznił.

Jeżeli Sędzia powodowi zaleci, aby w tym lub owym punkcie co dopełnił, niechay temu ściśle uczyni zadosyć. Skarga z ſtrony powoda zasadą ieſt całego proceſsu, i częſtokroć w dalszym iego ciągu ſzkodliwe mogą wyniknąć ſkutki, gdy do zupełnego opisania ſkargi ieſzcze czego niedoſtaie.

O sprawowaniu się powoda na ſamym terminie Inſtrukcyi.

§. 17. W zwyczaynych zdarzeniach gdzie przy ſkardze nie zachodzą nader obszerne i zawiłe fakta, połącza się z terminem do odpowiedzi na ſkargę wyznaczonym oraz dalsza inſtrukcya ſprawy, a zaś przy obszernych ſporach, opisuie się naprzód odpowiedź, a potym wyznacza się termin do inſtrukcyi.

O tym terminie natychmiaſt obwieszcza się powód pisanym pozwem; który osobiście albo przez Plenipotenta na terminie ſtawić się powinen. Jeżeli go z niepoſłuſzeńſtwa uchybi, ſkaże się na zapłacenie wszyſtkich kosztow, i Akta ſkładaią się tak, iakoby od ſkargi ſwey odſtąpił.

Nadto, wszyftkie na zalecenie Sądu końcem dokładnieyszego wyiaśnienia ſprawy zebrane dowody złożyć; a ieżeli ma ſobie iuż kommunikowaną oſkarżonego odpowiedź, do zbicia faktow na których oſkarżony wnioſki ſwoie zasadza zupełnie być gotowym, i uwagi ſwoie na podane przez ſtronę przeciwną dowody przyczynami wesprzeć powinien.

Dalsze czynności przy Instrukcyi.

§. 18. Dalsze czynności maią za cel dokładnieysze co do zachodzących w ſprawie faktow zaſiągnąć zeznania, i ſtrony do zgody względem nich nakłonić; rozgatunkowaniem tych na które przyſtaią od ſpornych, tudzież ważnieyszych od mniey ważnych, punkta ſporne oznaczyć, a potym pozoſtałe wątpliwe ważne fakta, opisaniem zachodzących względem nich dowodów, iak naywyraźniey wyiaśnić. Przy tey częſtokroć nie lekkiey pracy, gdzie Sędziemu bacznie i rozważnie poſtąpić sobie należy, ſtrony niepotrzebnemi między ſobą ſwarami, albo uporem przeciw zaleceniom iego, czynności trudnić nie powinny.

Jeżeli takowe dzieło w iednym dniu nie da ſię zakończyć, i gdy kilka dni wyciąga, obowiązkiem ieſt każdey ſtrony ſtawić ſię osobiście lub przez Plenipotenta, i wedle zalecenia Sędziego ſtosowne do wyiaśnienia ſprawy donieſienia i dowody wcześnie doſtawić. Takowe terminy tylko dla ważnych przeszkód, które zawczasu okazane i zaświadczeniami dowiedzione być powinny, przedłużone być mogą; kto zatym niepoſłusznie terminu uchybia, przeciw temu każde ſpórne *factum*, przy inſtrukcyi którego nie ieſt przytomnym, za zeznane lub nie przytoczone, z ſzkodą iego poczytane będzie. Tego ſkutku niepoſłuszeństwa ſtrona tym tylko uniknąć może, gdy ieszcze przed zupełnym ukończeniem inſtrukcyi zaleceniu Sędziego dokładnie uczyni zadosyć, i ſtronie przeciwney wszyſtkie z przewłoki zrządzone ſzkody i koszta nadgrodzi.

Strona, która uporczywie albo duchem pieniactwa mimo wszelkie uczynione ſobie uwagi ukończenie inſtrukcyi bezprawnie przeciąga, prócz nadgrody ſzkód i kosztów ſtronie

przeciwney, nadto na karę ſądową 20. do 100. talarów, albo ieżeli uboga, w miarę winy do aresztu ſkazana będzie.

Wezwanie do zgody.

§. 19. Skoro ukończy ſię wyſłuchanie ſtron, a ztąd prospekt całey ſprawy wyniknie, Sędzia wzywa obydwie ſtrony do zgody w ſposob, iaki podług zachodzących okoliczności z wzaiemnym ich pożytkiem zdaie mu się być ſtósowny.

Każda ſtrona dobrze sobie poſtąpi, gdy takowe propozycye bez uprzedzenia przyimie, one bacznie rozważy, i ie to bez znaczney ofiary iey interessu ſtać ſię może, przyimie. Przez to unikną ſię zawsze zwłoka i koszta; przeciwnie zaś ten, co proponowaną sobie ugodę krnąbrnie odrzuca, wszyſtkie potym wynikłe koszta poniesie, ieżeli przyszłym wyrokiem tylko tyle, coby mógł był zgodnym ſposobem zyſkać, albo nawet mniey na przeciwniku ſwoim przewiedzie. Sądową zgoda równą ma moc prawnemu Dekretowi, a zatym na ſundamencie zgody, ieżeli ktòra ſtrona dopełnie-

nie oney zwłóczy, exekucya żądana i nakazana być może.

Opisanie dowodów i ukończenie czynności około processu.

§ 20. Jeżeli przyidzie do zgody, przyſtępuie ſię potym do opisania dowodow względem pozoſtałych ſpornych okoliczności, które zdaią ſię być Sędziemu fundamentem do przyſzłego wyroku; daley, w miarę zachodzącey potrzeby ſłuchaią ſię pod przyſięgą świadkowie, zaſiągaią ſię zdania osob znaiących ſię na rzeczy, nakazuią wizye, ſkładaią dokumenta &c.

Dobrze ieſt, gdy ſtrony w wyznaczonych do tego terminach osobiście lub przez Plenipotentów ſtawaią, bo mogą czynności Sędziego być świadkami, i w zachodzących okolicznościach natychmiaſt na zapytania iego odpowiedzieć. Przy zeznaniach świadków nie powinny w prawdzie ſtrony znaydować ſię dla uniknienia wszelkiego wpływu; to iednak pozwala ſię assyſtentom, owszem wolno im ieſt czynić Sędziemu uwagi w takich okolicznościach, które podług ich zdania naybardziey świadectw potrzebuią.

Po opisaniu dowodów kommunikuią ſię ſtronom kopie protokułu, i wyznacza im ſię termin do zupełnego ukończenia inſtrukcyi, w którym potrzebne do doſkonalszego opisu czynią ſię ieszcze poprawy, nadto podaią ſię z obu ſtron prawne wywody, i Deputat powtórnie zgodę między niemi tentuie.

Jeżeli ſtrona mniema, że ſłużące za dowody ſzczeguły nie zupełnie ieszcze są opisane, i że przez nowe okazanie dowodów prawda bardziey ieszcze może być okazaną, wolno iey ieſt z takowemi dowodami popisać ſię na oſtatecznym terminie, nad któremi Sędzia zaſtanowić ſię powinien. Atoli, to tylko raz ieden może mieć mieysce, ieżeli bowiem będzie muſiał być prócz tego ieszcze ieden oſtateczny termin wyznaczony, z takiemi nowemi dowodami ſłuchany nie będzie; nadto taka ſtrona do dalszey kontynuacyi inſtrukcyi nie tylko proporcyonalną kwotę na koszta złożyć, ale aczkolwiek potym pomyślny zyſka wyrok, wſzyſtkie z takowey dłuższey przewłoki processu wynikaiące koszta ſama ponosić powinna. Wszakże gdy ſię w tym poſtępowaniu zamiar złośliwy okaże, prócz tego ieszcze grzywnami ſądowemi lub aresztem będzie ukarana. A przeto ſtrona, tylko w nieodbitey potrzebie tego śrzódku użyć powinna.

O wywodach prawnych.

Co ſię tycze prawnych wywodów, te maią mieysce wtedy, gdy ſprawa nader zawiłe ſzczeguły, albo wątpliwe prawne pytania w ſobie obeymuie. W takim razie pożyteczna ieſt, zwłaszcza w ważnych ſprawach podać przez doſkonałego prawnika, którego wybor od każdey ſtrony zależy, wywód czyli dedukcyą na piśmie, i dopilnować ſię, aby w wyznaczonym przez Sędziego ciągu czasu do Aktów była przydana; przedłożenie bowiem Aktów do wyroku, dla ſpóźnioney takiey dedukcyi wſtrzymane bydź nie może. W inszych przypadkach takowe wywody na mało ſię przydadzą, ile że zachodzące w ſprawie prawne ſtosunki Sędziemu nie są tayne, i lubo nie są przez ſtrony wyraźnie wytknięte, baczności iego uyść nie mogą.

Przy powtórnym wezwaniu ſtron do zgody zważyć należy, co ſię powiedziało wyżey § 18.

ROZDZIAŁ III.

O zachowaniu ſię oſkarżonego.

Przy odbieraniu pozwow.

§ 21. Sądowe pozwy lub zalecenia tym do których należą, oddaią ſię w ich mieszkaniach, kupcom w ſklepach lub kantorach, a w nieprzytomności ich krewnym albo ich ſłużącym lub gospodarzowi domu; a gdy tego trzeba, do drzwi przybite bydź powinny.

Rozkazy do Magiſtratów zgromadzeń wieyſkich, cechow i t. d. posyłaią ſię prezyduiącemu Burmiſtrzowi, ſtarszemu cechowemu, ſołtysowi lub wòytowi, którzy o tym całą gromadę uwiadomić powinni.

W ſprawach ſukceſsyonalnych, gdy kilku ieſt ſukceſsorów, ten z nich,

który pozew odbiera, wspòł ſukceſsorów niezwłocznie o tym uwiadomić lub nazwiſka ich i mieysce, gdzie ſię znayduią Sądowi wcześnie oznaczyć powinien; inaczey bowiem za wszyſtkie z niedopełnienia tego wyniknąć mogące ſzkody lub koszta, będzie w odpowiedzi. To ſamo ma ſię rozumieć, gdy kilku razem opiekunom lub kuratorom bywaią rozkazy poſłane.

Zatym, ktokolwiek urzędowe zalecenia odbiera, nie powinien wzbraniać ſię przyięcia onych, owszem obowiązkiem ieſt każdego, z odebranego pisma dać woźnemu rewers, albo ieżeli pisać nie umie, komu inszemu dopełnienie tego polecić. — Kto w tym niepoſłuszny, nietylko ściąga na ſiebie ukaranie, lecz dalsze do niego wyiść mogące urządzenia drogą exekucyi będzie muſiał opłacać. Łżący lub uczynkowo krzywdzący oddawcę Sądowego zalecenia, karze cieleſney podpada.

Poprzednicze uwagi po odebranym pozwie.

§ 22. Skoro oſkarżony Sądowy pozew odbierze i pozna uczynioną do ſiebie pretenſyą, powinien nadewſzystko zważyć:

a, Czyli podług powyższych w §. 12. i 13. uſtaw, *forum* Sędziego, który mu przyſłał pozew ieſt przyzwoite, lub czyli ſprawa do inszego *forum* należy?

b, Czyli powód, aczby była ſłuszna iego pretensya, z ſwoiey osoby ma do czynienia oney prawo? naprzykład: czyli ſię iako posiadacz nieruchomości, dziedzic, lub nabywca długu, z mocy ceſsyi, i t. d. należycie legitymował?

c, Czyli ſkarga ſtosować ſię ma do więcey osób, naprzykład: przeciwko współ-ſukceſsorom, wspólnikom, członkom towarzyſtwa lub cechu, dziedzicom gruntowym i t. d.

Jeżeli znaydzie przy tym lub owym punkcie ſłuszny wniosek, natychmiaſt uſtnie lub na piśmie Sądowi oznaymi, czekaiąc dalszych zaleceń i według nich poſtępuiąc.

Kto iako opiekun pozwany, powinien niezwłócznie dać o tym znać Sądowi opiekunnemu, i zaleceniom iego uczynić zadosyć.

Jeżeli zaś oſkarżony nie znaydzie nic do zważenia przeciwko tym punktom, niechay roztrząśnie:

d, Czyli pretensya z iſtoty ſwoiey lub ilości, naprzykład co do ſumm, prowizyi i t. d. ieſt ſprawiedliwa?

Jeżeli wtedy żadnego prawnego nie znaydzie wnioſku, powinien dla oszczędzenia czasu i kosztów unikać od Proceſsu, i przed wyznaczonym terminem oświadczyć przed Sądem, że pretensyą uznaie.

Takoż ſobie poſtąpi, gdy zaydą okoliczności przy mniey ważnych punktach, naprzykład: co do gatunku monety, prowizyi, i t. d. Zeznanie zaś powinno bydź wyraźne, bez kondycyi lub warunku, i powinien one uczynić osobiście lub przez przyzwoicie umocowanego Plenipotenta. Jeżeli nie mieszka w mieyscu, gdzie ſię Sąd znayduie, który go przywołał do ſprawy, może udać ſię do właściwego Sędziego, zeznanie do Protokułu podać, wziąść na to zaświadczenie, i przeſłać one Sądowi, gdzie ſię ſprawa wytoczyła.

Jak się ma zachować oſkarżony, gdy słuszną z istoty swoiey pretensyą nie iest w stanie natychmiast zaspokoić?

§ 23. Przy pretensyach pieniężnych częſtokroć zdarza ſię, że oſkarżony nie mogąc zaprzeć ſię długu, dla zyſkania czasu do zapłaty, ſprawę popiera. Jeſt to iednak nader fałszywy i niebeśpieczny poſtępowania ſposób. Oſkarżony ſzkoduie zawsze na złączoney z processem ſtracie czasu, ſzkoduie nadto na kosztach, które poniesie, iątrzy przeciwnika, i zgoła ſprawę co raz bardziey ſobie gorszy.

Przeciwnie prawo ſkutecznieyszy podało ſposób. Oſkarżony nie powinien ſię wzdrygać przyznania ważney pretensyi i dania względem niey należytego oświadczenia; ale oraz ieżeli długu zaraz zapłacić nie zdoła, Sędziemu przyczyny tego okazać i roſtropne propozycye uczynić powinien, do iakiego czasu względów wierzyciela potrzebuie, w iaki ſposób go zabespieczyć, i po upłynionym terminie zapłatę uiścić może.

Kto w tym ſzczerze i rzetelnie poſtępuie, temu Sędzia podług praw wszelką ſłuszną da obronę. Kto zaś dopiero po wprowadzoney ſprawie

albo po rozsądzeniu oney prawnym wyrokiem niemożnością zapłacenia zaſłania ſię, z takiemi wnioſkami ſłuchany nie będzie, chyba że dowiedzie, że ſię ſytuacya iego dopiero w biegu ſprawy bez winy iego pogorszyła. Dłużnik ratuiący ſię ucieczką, wszelką obronę praw utraca, póki nie powróci, i nie ſtawi ſię osobiście przed Sądem.

Jak sobie ma poſtąpić przeczac założoną do siebie pretensyą?

§ 24. Jeżeli oſkarżony przy rozważeniu założoney do ſiebie pretensyi znaydzie, że zupełnie lub po części ieſt niesłuszna, powinien uſilnie ſtarać ſię, aby na odpowiedź i zgoła do całey ſprawy należycie był przysposobionym. Od dobrego zaczęcia ſprawy nader wiele zależy, albowiem nie doſtrzegłszy ſię należycie na początku, zaszłe błędy częſtokroć całe, nigdy zaś bez ſtraty czasu i kosztów poprawione bydź nie mogą.

Wybor prawnego Aſsyſtenta.

Naprzód zachodzi pytanie, czyli zechce prawnego Aſsyſtenta użyć. Jeżeli ſpór tycze ſię okoliczności, które iemu ſamemu doſkonale są wiadome; ieżeli ſprawa ani nader ieſt zawiła, ani bardzo ważna; i gdy pierwszych terminow ſam może do-

pilnować, wtedy obeydzie się bez prawnego Plenipotenta. Gdy zaś przybranie iego sądzi bydź sobie potrzebne, obierze go z liczby wyznaczonych przy Sądzie Kommissarzów sprawiedliwości, albo uprosi Sąd o przydanie takiego, a tego niezwłocznie Plenipotencyą i dokładną informacyą opatrzy.

Nagłe uwiadomienie, kiedy na pierwszym terminie stawić się nie może.

Drugie staranie oskarżonego powinno bydź, aby wyznaczonego terminu do odpowiedzi na skargę nie opóźnił. Jeżeli na nim stawić się, albo do odpowiedzi na zaskarżenie nie iest ieszcze dostatecznie przygotowany, donosi o tym iak może bydź nayrychley Sądowi i o przedłużenie terminu uprasza. Jeżeli zaś to zaniedba, za karę niepossłuszeństwa swego, poczytany będzie za przyznawaiącego wszystkie w skardze zawarte fakta, zaczym dekret przeciw sobie ściągnie Od takowey rezolucyi wolno mu iest wprawdzie w ciągu dziesięciu dni od daty odebrania oney powrócenia do pierwszego stanu żądać; ale wtedy ważne przyczyny niestawienia się swoiego okazać, na skargę zupełnie odpowie-

powiedzieć i powodowi wszystkie dotąd zrządzone koszta nadgrodzić powinien.

Przygotowanie się do odpowiedzi.

Potrzecie iest obowiązkiem oskarżonego przyłożyć wszelkiego starania, aby na zaskarżenie należycie i dokładnie odpowiedział. Umieiąc pisać, dobrze uczyni, gdy dla łatwieyszey pamięci odpowiedź na pismie ułoży, i onę Sędziemu lub prawnemu swemu Assystentowi odda. Przytym następuiące zachodzą uwagi:

a, Gdyby który z wzmiankowanych w §. 22. początkowych wniosków nie miał bydź ieszcze załatwiony, wtedy taki powtórzyć należy;

b, Roztrząsaią się podane w zaskarżeniu fakta, na których pretensya polega; oskarżony dokładnie oznaczy te, na które przystaie i którym przeczy, a w drugim razie iak się rzecz ma rzetelnie zezna;

c, Podane przez powoda dowody examinować; uwagi swoie przeciw onym przełożyć, i ieżeli ma wzaiemnie swoie dowody, iako to: świadków, dokumen-

ta, i t. d, te podług przepisu §. 15. lit: c. podać powinien.

d, Jeżeli czyni wnioſki, które pretensyą zupełnie lub po części znieść mogą, naprzykład: że dług zapłaceniem iego, komplanacyą lub odſtąpieniem zoſtał zaspokoiony, że powód ma przeciw ſobie preſkrypcyą, i t. d. wtedy dokładną tyczących ſię tych zarzutów okoliczności czyni osnowę, a przytym zaraz zachodzące podaie dowody.

e, Takoż ſobie poſtąpi, gdy ma wzaiemne do powoda pretensye; wszelako te, ieżeli z inszego intereſsu pochodzą, lub do inszego należą Proceſsu, nie mogą bydź w tey ſamey ſprawie dochodzone, owszem do osobliwego roztrząśnienia należą.

f, Jeżeli wreszcie oſkarżony przy pieniężney pretensyi przewiduie, że gdyby miał na zapłacenie iey bydź ſkazany, nie mógłby oney od razu zaspokoić, na ów czas podług zawartego w §. 23. przepisu ſobie poſtąpić, i do ſluszney ugody względem

liczenia pieniędzy powoda wezwać powinien.

Tym ſposobem oſkarżony należycie przygotowany ſtawa potym na terminie, przynosi z ſobą papiery i dokumenta, te Sędziemu przedkłada, i pełni przy examinie ſwoim wszyſtzie w §. 15. powodowi dane przeſtrogi.

O zachowaniu ſię oſkarżonego przy Inſtrukcyi ſprawy.

§ 25. Przy dalszym poſtępowaniu, oſkarżony według warunków w §. 18. 19. i 20. opisanych zachować ſię powinien; to ieſt: ſtarać ſię ma, aby wyznaczonych terminów ſam osobiście lub przez Plenipotenta należycie dopilnował, i żadnego opoźnienia lub przewłóki nie był przyczyną, inaczey bowiem zawarte w §. 18. ſkutki niepoſłuszeństwa na ſiebie ściągnie. Nadto unikać ma od wszelkich ſporów z przeciwnikiem i uporu przeciw uczynionym przez Sędziego w biegu ſprawy zaleceniom; ſtrzedz ſię będzie niewczesney nieufności, gdy Sędzia podług obowiązku ſwego będzie iemu nieſłuszność iego wnioſków lub wzaiemnych pretensyi wyſtawiał; doſtrzeże ſię, aby w Protokułach wszyſt-

ko istotnie i rzetelnie było opisano, a na to uwagi swoie ieżeli iakie mieć będzie, skromnie przełoży, nakoniec do słuszney ugody, ieżeli ta może mieć mieysce, skłonność okaże.

ROZDZIAŁ IV.

O niektórych szczególnych w sprawach zachodzących przypadkach.

O wydaniu dokumentu.

§ 26. Dotąd uczynił się tylko powszechny wystaw zwyczaynego Processu i zachowania się obydwóch stron dla uniknienia nieładu i niedokładności w prawnym postępowaniu. Atoli, zdarzają się także w sprawach niektóre szczególne przypadki, które tak powoda iak oskarżonego mogą spotkać, a względem tych potrzebna iest obszernieysza nauka.

Do rodzaiu tych zdarzeń należą naprzód te, gdy kto faktum iakie dokumentem, naprzykład: kontraktem, rewersem, i t. d. dowieść zamyśla, a nie maiąc takowych oryginałów, od posiadaczow ich urzędowey komportacyi żąda.

Dla usprawiedliwienia takiego żądania, potrzeba;

a, Aby faktum lub okoliczność dokumentem dowieść miana, wyraźnie była oznaczona;

b, Aby przynaymniey iakiekolwiek zachodziło podobieństwo, że dokument w rzeczy samey znaydzie się w ręku tego, od którego iest żądany;

c, Aby przystawić mianego dokumentu był uczyniony wyraźny opis, iżby ten, który go wydać powinien, był w stanie rozróżnić go od inszych swoich papierów, i oświadczyć czyli takowy dokument posiada.

Pod takiemi warunkami strona od przeciwnika swego, a nawet od trzeciey osoby, sądowey komportacyi dokumentu żądać, a Sędzia takowe przystawienie z mocy urzędu swego nakazać iest mocen.

Jeżeli iest żądana od strony, wtedy ta, albo dokument wydać, albo

przyſiądz powinna, że takiego dokumentu ani poſiada, ani wie gdzie ſię znayduie, ani go podſtępnym ſposobem nie uroniła. Jeżeli ſię od tego uchyla, tę niepoſłuszeńſtwa ſwego odnosi karę, iż poczytano będzie, że na faktum, które dokumentem ma bydź dowiedzione przyſtaie.

Gdy zaś przyſtawienie dokumentu żąda ſię przez powoda lub oſkarżonego od trzeciey do ſprawy nie wchodzącey osoby, wtedy ta wprzódy od żądaiącey ſtrony przyſięgi żądać może, iako w żądaniu ſwoim nie ieſt złośliwym celem uwiedziona.— Jeżeli ta trzecia osoba do złożenia dokumentu powołana, wątpi, aby ten mógł ſię u niey znaydować, wolno iey ieſt żądać wzaiemnie, aby przeyrzenie iey papierów osobie Sądowey przez nią ſamę obraney, kosztem ſtrony żądaiącey było zlecone, a wtedy tylko winna ieſt przyſiądz, że wszyſtkie papiery ſwoie, między któremi podług podobieńſtwa żądany mógłby znaydować ſię dokument, wyznaczoney tym końcem osobie

ſądowey wiernie złożyła i żadnego z nich złośliwie nie zataiła. Jeżeli przypomnieć ſobie nie może, aby miała kiedy żądany dokument między papierami ſwoiemi widzieć, na ów czas tylko obowiązana ieſt przeyrzeć z ſwoich papierów te, między któremi podług podobieńſtwa mógłby znaydować ſię dokument, i na to przyſięgę wykonać. Jeżeli od dopełnienia tych przepisów upornie uchyla ſię, karą pieniężną, więzieniem, lub inszemi karami do poſłuszeńſtwa przymuszoną, a nadto temu, któremu przez taką nie uczynność ſzkodę zrządzi, do nadgrodzenia iey będzie obowiązaną.

Koszta ſądowego przyſtawienia dokumentu, przez ſtronę żądaiącą, a gdy przez Sędziego z mocy urzędu ieſt nakazane, przez obydwie wspólnie ponoszone bydź maią. Jeżeli w wydać mianym dokumencie nie zawiera ſię nic należącego do ſprawy, wszelako oryginał osobie ſądowey, która terminy w ſprawie odbywa, a oraz na żądanie ſtrony przeciwney także inszey ieszcze o-

sobie sądowey przedłożony bydź powinien; a te po uznaniu iego zgodności z zeznaniem strony, oryginał natychmiast powrócą, i względem iego osnowy z urzędu swego ścisły sekret wiernie dotrzymaią. To samo ma się rozumieć, gdy dokument niektóre tyczące się sprawy punkta, oraz insze także interessa w sobie obeymuie, których właściciel niechce do publiczney wiadomości podać.

O ważności dokumentów.

§ 27. Każdy sądownie sporządzony czyli zeznany dokument zupełny czyni dowód; nie maią zatym wszelkie wnioski mieysca, chyba że na potrzebnych przymiotach sądowego dokumentu zbywa, albo, że przy sporządzeniu iego błąd zaszedł. Prócz tych dwóch przypadków, ważność takowego dokumentu zaprzeczoną bydź nie może.

Sądowe dokumenta.

Insze publiczne dokumenta.

Ten sam iest także postępowania sposób z inszemi publicznemi dokumentami, które ani sądownie zapisane, ani zeznane nie są.

Atoli podobnież względem tych potrzeba dowodów, chcąc zarzucić

że są fałszywe. Do liczby takowych dokumentów należą: Zaświadczenia które Kollegia kraiowe, Magistraty i Sądy z stosunkiem do protokułów sądowych, Reiestrów, lub xiąg względem zaszłych u nich tranzakcyi wydaią; nadto wypisy z trzymanych należycie xiąg kościelnych metryk, ślubów i pogrzebów, pieczęcią kościelną opatrzone; Protokuły, lubo nie przez osoby sądowe, ale przez inszego przysięgłego w służbie aktualney zostaiącego Officyalisty na mocy otrzymanego od Zwierzchności swoiey zlecenia, i w czynnościach tyczących się właściwie iego funkcyi zapisane; w reszcie, sporządzone podług prawnych przepisów przez Kommissarzów sprawiedliwości iako Notaryuszów oryginały.

Prywatne Dokumenta.

Wszystkie insze kontrakty, komplanacye i pisma, aczkolwiek w przytomności świadków sporządzone, zważane są tylko za prywatne dokumenta, i tylko przeciw temu dowodzą, który ie wystawił, lub temu co prawa wystawuiącey osoby nabył, albo który iakimkolwiek innym sposobem do odpowiedzenia z takowych

pism ieſt obowiązany; naprzykład: plenipotent, wspólnik handlowy, faktor, i t. d. Jeżeli nie zachodzi żadna z powyższych przypadków, ten, przeciw któremu taki prywatny dokument ma bydź dowodem, do oświadczenia ſię względem iego prawdziwości poniewolnie muszony bydź nie może.

Uznanie lub zaprzeczenie przysięgą wsparte.

Ten zaś, któremu Sędzia okazuie prywatny dokument, iako przez niego ſamego wyſtawiony, natychmiaſt powinien ſię oświadczyć, czyli uznaie ſwóy charakter i podpis? albo przyſiądz ieſt obowiązany, że podpis na ukazanym ſobie dokumencie nie ieſt iego ręki, tudzież, że nikt inſzy z wiedzą i zezwoleniem iego na nim ſię nie podpisał.

Podobnież ten, który prawo osoby wyſtawuiącey nabył, albo do odpowiedzenia za iey czynności ieſt w obowiązku, dokument za prawdziwy uznać, albo przyſiądz powinien, że przez ſamego wyſtawuiącego, albo z wiedzą i wolą iego w iego imieniu był podpisany.

Kto na żądanie Sędziego iedno lub drugie wzbrania ſię dopełnić,

przeciw temu na ukaranie iego niepoſłuszeńſtwa, dokument za uznany poczytany będzie, i na nic ſię iemu nie przyda, aczby inszym ſposobem chciał dowieść, że oryginał przez wyſtawuiącego, ani był ſporządzony ani podpisany. Szczególnie tylko opiekun, który ma przyczyny nie uznania lub odprzyſiężenia ſię wyſtawionego przez rodzica, lub inszą głowę pupilla ſwego dokumentu, mocen ieſt żądać, aby przeciwnik do zaprzyſiężenia prawdziwości był pociągniony.

Dowody przeciw o fiarowanemu odprzyſiężeniu.

Jeżeli podpis na dokumencie ma bydź za prawdziwy uznany, wtedy odprzyſiężenie treści iego mieysca mieć nie może, aczby cudzą ręką była pisana. Zarzut, iakoby wyſtawuiący imię ſwoie na próżnym papierze napisał, i że dopiero potym na drugiey ſtronie iego treść dokumentu napisano, ieſt ſaktum, które osobego wyciąga examinu, i nieoſtrożnego dłużnika przeciw trzeciemu, który przytym żadney nie popełnił nierzetelności, zaſłonić nie może.

Jeżeli ten, przeciw któremu ſkłada ſię prywatny dokument, podpi-

su swego chce się odprzysiądz, zaś przeciwnik iego do tey przysięgi dopuścić go nie chce, wtedy tenże przeciwnik, sposoby któremi prawdziwość dowieść rozumie, natychmiast Sędziemu okazać powinien. Gdy to stać się ma przez porównanie charakterów, powinien wprzódy przysiądz, iż o autentyczności dokumentu iest przeświadczony, i że na dowiedzenie tego zbywa mu na inszych sposobach. Nadto obowiązany iest insze ręką wystawuiącego pisane pisma koniecznie przystawić. Wreszcie takowy sposob dowodzenia w tedy tylko może być użytym, gdy cała treść dokumentu ręką wystawuiącego iest zdziałana i podpisana, albo gdy prócz nazwiska, kondycyi, i mieysca mieszkania swego, więcey ieszcze słów do stwierdzenia treści lub podpisu swego dodał. Co się tycze samego podpisu nazwiska, porównanie charakterów nie może być dozwolone.

O przysięgach przez iedne stronę od drugiey żądanych.

§. 28. Zwyczayną iest rzeczą, że powód lub oskarżony maiąc dowieść iaką zaprzeczoną okoliczność, od przeciwnika swego przysięgi żąda. Gdyby wszyscy ludzie byli sumienni, byłaby to zaiste naykrótsza droga; lecz płochość wielu wyciąga wielkiey w tey mierze ostrożności, tak dalece, że żądania przysięgi wtedy tylko użyć można, gdy na inszych dowodach zbywa, albo gdy o sumienności przeciwnika nie wątpliwa zachodzi pewność.

Żądana przysięga.

Żądanie przysięgi w obydwóch instancyach iest dozwolone, nawet iuż po złożeniu inszych dowodów, chyba że to co ma być poprzysiężono, iuż zupełnie zostało dowiedziono.

Odwołanie żądaney przysięgi.

Lubo kto od przeciwnika żądał przysięgi, może to znowu odwołać, i insze natomiast podać dowody, poki przeciwnik przysięgi nie przyimie; atoli, ieśli ta została iuż przyiętą, odwołanie mieysca mieć nie może, ale tylko mogą bydź dowody, któremi rzecz przeciwna poprzysiądz mianey okoliczności, mogłaby bydź dowiedzioną, mogą bydź Sędziemu do dalszego zalecenia podane. Po nastąpionym raz odwołaniu, powtórnie przysięgi żądać nie można.

Przyięcie lub wzaiemne powo-

Ten, od którego żąda się przysięga, albo ią przyiąć i wykonać, albo

łanie do przysięgi.

do niey przeciwnika powołać powinien. Atoli, ieżeli ma wykonać przysięgę względem okoliczności, o których sam wiadomości nie ma, wolno iemu iest podać insze sposoby dowodów, któremi prawda pewniey może bydź dochodzoną i examinu takich dowodów żądać. Opiekuni, i Administratorowie Kościoła, szkoły lub inszego pobożnego funduszu, tylko za wyraźnym zezwoleniem zwierzchności swoiey, w okolicznościach o których własney nie maią wiadomości, wzaiemnego powołania do przysięgi użyć mogą. Wszakże gdy przysięga iest przyięta, wzaiemne powołanie mieysca mieć nie może.

Kto kogo do przysięgi wzywa, wzaiemnego powołania siebie spodziewać się, a nie mogąc stawić się osobiście, plenipotentowi swemu wcześnie informacyą dać powinien, iak sobie ma w przypadku wzaiemnego powołania postąpić; albowiem obowiązany iest oświadczyć się niezwłócznie względem przyięcia przysięgi, i nie daie się w tey mierze naykrótszy czas do namyślenia.

Jakie są skutki niewykonaney przysięgi.

Gdy ten, który ma przysięgę wykonać oświadczy, że iest iemu niepodobna przysiądz, albo gdy wzbrania się dać iakiekolwiek oświadczenie: wypada, że iest poczytany za niechcącego lub nie mogącego przysiądz, a zatym dalsze następuią czynności, o których niżey przepis.

Kto przysięga.

Jeżeli strona zostaie pod opieką, według reguły opiekun przysięga. Jeżeli zaś idzie o faktum, o którym opiekun z własney wiadomości wiedzieć nie może, wtedy w sprawie z małoletniemi, którzy 18. rok wieku swego przeszli, i z marnotrawnemi, ieżeli proces nie tycze się zaciągnionych przez nich długów, wolny iest stronie przeciwney wybor żądać przysięgi od opiekuna, albo od pupilla. W sprawach z Kościołami, szpitalami, lub inszemi pobożnemi funduszami, żąda się przysięga od Administratorów, z których przeciwna strona maiącego naylepszą o rzeczy wiadomość, wymienić może.

W przypadku przysięgi przez miasto, gromadę wieyską, kollegium, cech, lub insze iakie społeczeństwo wykonać mianey, zależy od przeci-

wney ſtrony, trzech lub czterech członków, a między temi nawet Syndyka kollegii, albo Pisarza Magiſtratowego do wykonania przyſięgi wezwać. Jeżeli członków ſzczególnie nie wymieni, wtedy trzy lub cztery osoby naylepszą o rzeczy maiące wiadomość do tego dzieła wyznaczaią ſię. To ſamo ma ſię rozumieć, gdy zagrodnicy, chałupnicy, wyrobnicy, młociarze, komornicy lub inſze tego gatunku osoby maią wspólny Proceſs o iaką nierozdzielną nieruchomość, w którym żądaną maią wykonać przyſięgę. Jeżeli zaś ſprawa tyczy ſię rzeczy dzielney, wtedy przyſięga od wszyſtkich żądana, i ta przez każdego z nich za przyięciem oney wykonana być powinna. Wszakże nawet za powołaniem całey gromady do przyſięgi względem dzielney rzeczy, przeciwna ſtrona żądać może, aby ią wszyſtkie członki gromady wykonały.

Wszyſtko to powinno ſię zachować, czyli idzie o żądaną albo o wzaiemnie pretendowaną przyſięgę.

§. 29.

O przyſięgach przez Sędziego nakazanych.

§. 29. Prócz przyſiąg przez ſtrony wzaiemnie żądanych zdarzaią ſię także w ſprawach takie, które Sędzia z urzędu ſwego nakazuie.

O dopełniaiącey, lub oczyſzczaiącey przyſiędze

Z tych są naprzód te, gdy podane na dowod faktum, przyſtawionemi dokumentami, zeznaniami świadków, lub inszemi ſposobami nie może być dokładnie dowiedzione. Wtedy takowa nie pewność przyſięgą iedney lub drugiey ſtrony ułatwiona, i w miarę zaſiągnionych dowodów rzeczywiſtości takiego faktum, temu który ſię do nich odwołuie, przyſięga dopełniaiąca (*suppletorium*) albo ſtronie przeciwney oczyszczaiąca, (*purgatorium*) nakazana być powinna. Jeżeli nie zachodzi przekonywaiąca oczywistość, wtedy ta ſtrona ma pierwszeńſtwo, która o ſpornym faktum własną ma wiadomość.

Takową przyſięgę zawsze poprzedza wyrok, w którym Sędzia wyraźnie powinien poſtanowić, iaką rotą ma być wykonana, i iaki ędzie miała ſkutek; przeciwko temu iednak wyrokowi obydwie ſtrony dozwolonych prawnych śrzodków użyć mogą. Jeżeli zaś ten, któremu ieſt na-

kazana przyſięga na Dekrecie przeſtaie, dobrze uczyni, gdy bez naymnieyszey czasu zwłoki Sądowi poda wyraźne oświadczenie, iako nakazaną sobie przyſięgę przyimuie, i do wykonania oney ieſt gotowym; co tyle ſkutkuie, iak gdyby w rzeczy ſamey przyſiągł, aczby nawet przed aktualną przyſięgą miał umrzeć.

Ten który ma przyſiądz względem ſpornego faktum, o którym własney wiadomości nie ma, ieżeli przyſięga ſtanowić ma nieprawdziwość takiego faktum, tę powinien tym sposobem wykonać:

Jako mimo wszelkiego ſtarania o tey rzeczy nie mógł żadney inszey zaſiągnąć wiadomości, a zatym że nie wie &c.

Dla dowiedzenia prawdziwości faktum przez przyſięgę, powinien przyſiądz:

Jako prócz podanych przez niego do Aktow albo inszym ſposobem dowiedzionych okoliczności, żadney inszey o ſpórney rzeczy nie ma wiadomości, i mimo użytego wszelkiego ſtarania nie mógł ſię dowiedzieć o niczym, czymby wniosek ſtrony, &c. mógł być zwątlony.

Jeżeli w tych przypadkach ſtrona przeciwna o poprzyſiądz mianym faktum własną może mieć wiadomość, wtedy wolno ieſt temu, od którego żądana ieſt przyſięga, powołać przeciwnika ſwego do takowey przyſięgi. Ten przypadek wyiąwszy, wzaiemne powołanie mieysca mieć nie powinno.

Juramentum in litem.

Drugi rodzay przyſięgi którą Sędzia z urzędu ſwego nakazuie, wtedy ſię używa, gdy wartość wydartey bezprawnie właścicielowi rzeczy iakiey, albo ſzacunek nadgrodzić mianey ſzkody, żadnym inszym ſpoſobem nie mogą być doſtatecznie wynalezione. W takim razie Sędzia przez Dekret ſtanowi ſummę, którą uſzkodzonemu przyſięgą ſtwierdzić dozwala. Przyſięgaiący może wtedy na mnieyszą kwotę przyſiądz, ale do wyższey wartości przyſięgi ſwoiey rozciągnąć nie ieſt mocen. Wzaiemne powołanie do takowey przyſięgi mieysca nie ma, i gdy raz zapadł na to Dekret, na ów czas dowody ſumnienia zaſtąpić nie mogą.

Przyſięga manifestacyina.

Trzeci gatunek przyſięgi, którey Sędzia z urzędu ſwego żądać może,

ieſt manifeſtacyina; to ieſt: gdy kto ieſt obowiązany o własnym maiątku, albo o tym co z cudzego maiątku miał w ſwoich ręku, dać wiadomość; a wtedy powinien przyſięgą ſtwierdzić, iako wszyſtko wiernie podał, i nic nie uronił, i że, gdyby miało ſię w czaſie okazać, iż ſię co zapomniało, o tym niezwłocznie uczyni doniesienie.

Do wykonania takiey przyſięgi ſą obowiązani:

a, ci, którzy cudze dobra adminiſtrowali; naprzykład: opiekuni, ekonomowie, faktorowie, i t. d. ſkoro rzetelność podanych przez nich regeſtrów lub rachunków nie bez ſłusznego pozoru wątpliwości podpada.

b, wspólnicy, którzy ſpołecznym handlem lub inszemi czynnościami zawiadowali.

c, Sukcessorowie, którzy przy śmierci Rodzica lub inszey głowy w domu zmarłego znaydowali ſię, albo potym dopiero ſukcessyą obięli; gdy na urzędowym zbywa Inwentarzu, albo gdy dopiero po upływie zoſtu

czterech godzin po śmierci nieboszczyka ſądowego zapieczętowania pozoſtałości żądali.

d, dłużnik, u którego nie znayduie ſię żaden maiątek któryby mógł być ſekweſtrowanym, tudzież ten, który od wierzyciela ſwego alimentów w areszcie żąda;

e, złodziey lub taiący rzecz kradzioną, od którego uszkodzony żąda wiadomości, gdzie ſię rzecz ukradziona znayduie;

f, ten, do którego maiątku ubiegaią ſię wierzyciele, tudzież małżonek, zoſtaiące w domu iego doroſłe dzieci, i czeladź takiego dłużnika;

g, ten, któremu na pretensyą kogo trzeciego położony ieſt areszt, zwłaszcza gdy kwota takiey pretensyi ieſt nie pewna;

h, obowiązany do zapłacenia abſzosu, czyli dzieſiątego grosza;

i, ten, który przy dziale przydać co powinien;

k, który ſkarb znalazł.

W przypadkach pod *d*, *e*, *i* *f*, wyrażonych, process względem obo-

wiązku wykonania przysięgi manifestacyiney mieysca mieć nie może; także obeydzie się bez Dekretu, ieżeli w namienionych zdarzeniach pod *a*, *b*, *c*, obowiązek złożenia rachunków iuż iest postanowiony.

W wszelkich inszych przypadkach, ten od którego żąda się takowa przysięga, mocen iest domagać się, aby wprzody obowiązek przysięgi Dekretem nakazany, i rota przysięgi w nim umieszczona była.

Uchylaiący się uporczywie od wykonania powinney manifestacyiney przysięgi, bywa do niey grzywnami sądowemi lub karą więzienia przymuszony, a nadto ieżeli iaka ztąd stronie przeciwney wyniknie szkoda, tę iemu nadgrodzić iest obowiązany.

Iuramentum calumniæ. Czwarty i ostatni gatunek przysięgi, którą Sędzia z urzędu swego zlecić iest mocen, wtedy ma mieysce, gdy zasadzaiące się na pozornym mniemaniu zachodzi podeyrzenie, że strona umyślnie faktum iakie lub sposób, któremi możnaby doyść prawdy tai; że koniecznie przy obszernych i równie zwłokę czasu iako znaczne koszta za sobą wiodą-

cych dowodach bez potrzeby upiera się, albo w reszcie, że iedynie duchem pieni przedłużenia terminów żąda. W tedy Sędzia stronie takiey rozkazać może, aby się od takowego podeyrzenia przysięgą oczyściła. Taki rozkaz czyni się przez Sądową rezolucyą, który koniecznie musi być dopełniony; a gdy strona przysiądz nie chce, ściąga na siebie skutki niepossłuszeństwa w §. 18. zawarte.

O powołaniu trzeciego do sprawy (*litis denuntiatio*) i nominacyi.

§. 30. Zdarza się częstokroć, że kto przypozwany iest o rzecz, pretensyą lub prawo iakie, którego od kogo trzeciego nabył, albo względem których chce kogo trzeciego powołać; naprzykład: gdy zaiętą processem rzecz od kogo trzeciego kupił, gdy iest o kaucyą pozwanym, &c.

W takich przypadkach strona która chce trzymać się trzeciey osoby, dobrze czyni gdy zaraz na początku sprawy wyraźnie żąda, aby była wspólnie przypozwaną i do sprawy pociągnioną. To żądanie powinno bez zwłoki przy instrukcyi pierwszey instancyi nastąpić; wszakże można ie także uczynić przy założeniu appellacyi, ale

to opoźnienie zawsze ieſt kosztowne.

Zaniechywaiąc takiego powołania trzeciey osoby, nie traci ſię wprawdzie przez to miana do niey pretensya; ale ieżeli ta ważne przyczyny i dowody poda, które poſtać ſprawy mogą odmienić, wtedy ſtrona ociągaiąca ſię, na tym koniecznie przeſtać powinna.

Skoro trzecia osoba ieſt przypozwana, zależy od niey wdać ſię w ſprawę i poślednika ſwego zaſtąpić, albo wypadku ſprawy i uczynić mianey do ſiebie pretensyi czekać. W oſtatnim razie, nie trzeba ſię iey odzywać; aczkolwiek nie ſtawi ſię, proces bez niey agitować ſię będzie; ale zapadłe w nim dekreta za ważne uznać powinna, lub o legalność założoney do niey pretensyi osobnego wyiaśnienia wyciąga. Ale ieżeli beśpiecznie przewidzieć nie może, iż pretensya ieſt bez fundamentu, dobrze czyni, gdy nie przyznaiąc takiey pretensyi, wdaie ſię iednak w proces; poślednikowi ſwoiemu wiadome przyczyny i dowody podaie, i z nim wspólnie rzecz zaczyna. Wte-

dy obie osoby w ſprawie iednę reprezentuią, równe maią prawa i obowiązki, wszelako żadna z nich mimo wolę drugiey, i gdy ta lepszę ma dowody, przyſięgi względem ſpornych faktów od ſtrony przeciwney żądać nie może. Oſkarżony zatym, który tym ſposobem przódnika ſwego pociągnął, nie może bez wyraźnego zezwolenia powoda od ſprawy ſię uwolnić, ale owszem ſprawę, aż do zupełnego iey rozsądzenia kontynuować powinien.

O przypozwach przez Sędziego z mocy urzędu czynionych.

Prócz takiego powołania trzeciey osoby na żądanie iedney lub drugiey ſtrony nakazanego, ieſt także Sędzia mocen Juryzdatora, powoda, lub oſkarżonego, naprzykład: przedawcę, cedenta, i t. d. do wyſłuchania względem zachodzących w ſprawie faktów, o których dokładnieyszey i lepszey niżeli od ſtron ſamych ſpodziewa ſię wiadomości przypozwać. W takim razie przypozwana trzecia osoba koniecznie powinna bydź poſłuszną, a nawet może do tego iako i do dania explikacyi o takowych faktach bydź przymuszoną. Wszelako nie bywa przez

to do ſprawy ſamey pociągnioną, owszem przywołanie iey uſtaie, ſkoro względem kommunikowanych ſobie przez Sędziego okoliczności według naylepszey wiadomości ſwoiey osnowę uczyni.

O nominacyi. Gdy kto iako poſiadacz ruchomey lub nieruchomey rzeczy ieſt zapozwany, a rzecz nie dla ſiebie, lecz w imieniu kogo inszego poſiada, powinien natychmiaſt po wręczonym ſobie pozwie, lub naypóźniey w terminie do odpowiedzi wyznaczonym okazać, dla kogo i czyim imieniem poſiada, i gdzie ſię właściciel znayduie. Jeżeli tego zaniecha, ściąga na ſiebie odpowiedzialność powodowi względem wszyſtkich kosztów i względem ſzkód z opoźnienia wynikaiących.

O interwencyi. § 31. Gdy kto do rzeczy iakiey lub prawa, o które dwie ſtrony są zaięte proceſsem, ſądzi ſię mieć iakie uczeſtnictwo; wolno mu ieſt odezwać ſię w tym proceſsie, i popisać ſię z ſwoim prawem.

Jeżeli twierdzi, że rzecz ſporną lub pretensya, ani powodowi, ani oſkarżonemu, lecz owszem iemu ſa-

memu ſłuży; wtedy wynika ztąd cale osobny proceſs, w którym on za powoda, obydwie zaś ſprawą iuż zaięte osoby za oſkarżonych są poczytane.

Przez to nie wſtrzymuie ſię między temi obydwiema ſtronami, ani bieg poſtępowania, ani exekucya; i ten, który popisuie ſię z ſwoim prawem, tylko położeniem aresztu na rzecz ſprawą obiętą, ſądowym oney złożeniem i t. d. tym czasowego beſpieczeńſtwa ſwego ſzukać ieſt mocen.

Jeżeli zaś nie z własnym prawem odzywa ſię, ale tylko iedney lub drugiey ſtronie dla mianego z nią w ſprawie wspólnego uczeſtnictwa aſsyſtować zamyśla, powinien okoliczności czyli dowody, któremi pretensyą iey wesprzeć lub bronić ſobie założył, wyraźnie okazać, i miane do ſprawy uczeſtnictwo dowieść; zaczym do dalszego poſtępowania w ſprawie powołany, i za iedną z wspólnikiem ſwoim osobę poczytany będzie. Z tym wszyſtkim przyſtąpić powinien do ſprawy w takim ſtopniu, w iakim ią zoſtanie, ow-

szem ieżeli z spóźnioney iego odezwy, szkoda i koszta wynikną, do nadgrodzenia ich iest obowiązany.

O appellacyi.

§ 32. Jeżeli strona przez zapadły dekret rozumie się bydź uciążoną, od czasu ogłoszenia sobie onego w ciągu dziesięciu dni do Protokułu lub na pismie Sędziemu o tym donieść, i nowe okoliczności lub dowody, któremi rzecz swoię ieszcze wesprzeć zamyśla, dokładnie podać powinna.

Względem iakich obiektów iest dozwolona.

Jeżeli obiekt sporu więcey nad 30. talarów grubey monety, albo gdy sprawa agitowała się w niższym sądzie dziesięć talarów w grubey monecie wynosi, wtedy właściwa appellacya ma mieysce; to iest; zaczyna się całe nowe postępowanie, w którym przepomniane lub opuszczone w pierwszey instancyi okoliczności albo dowody mogą być okazane, i względem których potym w wyższym sądzie drugi wypaść ma dekret.

Wszakże, lubo przy mnieyszych obiektach właściwa appellacya nie może bydź dopuszczoną, wszelako na zaniesione przez stronę zażalenia wyższy Sąd Akta pierwszey instancyi każe sobie przedłożyć, one bacznie przeyrzy, i według położenia sprawy przez rezolucyą (którey powinno stać się zadosyć) prawne uczyni postanowienia.

Przeciąg dziesięciu dni do zgłoszenia się z zażaleniem przeciw zapadłemu dekretowi nie powinien bydź spóźniony; zatym strona, która przy końcu sprawy chce się z mieysca oddalić, dobrze czyni, gdy prawnemu swemu Assystentowi lub Sądowi da o tym znać, i mieysce przyszłego bawienia swego oznaczy. Przy nieuchronnych przeszkodach, iako to: chorobie, może wprawdzie zgłoszenie się z zażaleniami w ciągu 4rech niedziel od upływu 10ciu dni bydź uczynione, iednak takie przeszkody zaświadczeniami wsparte, oraz przyczyny i dowody końcem obiaśnienia zażaleń dokładnie okazane bydź powinny. Gdy i te nawet cztery tygodnie spełzną: wtedy strona pod wymówką, że nie wcześnie dekret odebrała, że wyiachała była w podróż, że przeniosła się na insze mieysce z mieszkaniem swoim, i t. d. z appellacyą słuchaną bydź nie może,

Czas do zgłoszenia się z appellacyą.

owszem, zapadły dekret w prawo przechodzi, i exekucyą za sobą wiedzie.

Jeżeli Sędzia pierwszey instancyi założoney w przepisanym ciągu czasu appellacyi nie dopuszcza, appelluiący może u wyższey Sądowey zwierzchności szukać przeciw temu pomocy; to iednak pod utratą prawa naydaley w ciągu czterech tygodni stać się powinno.

Skutek appellacyi.

Dopuszczona appellacya w zwyczayney sprawie to skutkuie, że exekucya musi bydź wstrzymana. Zachodzą iednak w tym te excepcye:

a, Gdy kto iest dekretem skazany dawania komu alimentów (żywienia go) wtedy bowiem wyznaczone alimenta mimo appellacyą od dnia zaniesionych zażaleń dawane bydź powinny.

b. Gdy za ściśłym i starannym rozważeniem okoliczności zachodzi niebespieczeństwo, że przez dłuższą przewłokę exekucyi komu znaczna i nie nadgrodzona szkoda mogłaby bydź wyrządzoną; W takim razie appelluiący z zachowaniem sobie prawa swego, dekretowi natychmiast uczynić zadosyć, albo rzecz o którą spor zachodzi do sądowego składu oddać, albo względem przyszłego dopełnienia dekretu kaucyą lub za ręką należyte dać bespieczeństwo iest obowiązany.

c, Gdy w iednym dekrecie różne oddzielne punkta są rozsądzone, a tylko względem niektórych z nich appellacya zachodzi; albo gdy sprawa tylko wprawdzie iednę obeymuie pretensyą, oskarżony zaś tylko pewney z nich części przeczy. W takowych zdarzeniach dekret przyprowadza się do exekucyi co do punktów niezaprzeczonych.

Kiedy i iakim sposobem exekucya dekretu w sprawach o wexle, czynsze długi, areszta, dzierżawy, służby i powinności, granice i tym podobnych uiszczona bydź powinna, powie się niżey przy artykule o takowych sprawach.

Dalsze postępowanie.

W drugiey inſtancyi czyli appellacyiney dalsze poſtępowanie od tego zależy, czyli appelluiący może na poparcie zażaleń ſwoich z nowemi popisać ſię dowodami lub okolicznościami. W takim razie powinien one Sędziemu lub prawnemu Aſsyſtentowi ſwemu dokładnie okazać i przyczyny przydać, dla których ie dawniey nie przytoczył. Sędzia znalazłszy nowe fakta i dowody bydź ważnemi, nowe poſtępowanie względem nich z ſtroną przeciwną ſtanowi, do którego nowy także wyznacza ſię z Sądu Deputat. Przy tym poſtępowaniu czyli inſtrukcyi, wszyſtko to zachodzi, co ſię w §. 18. 19. 20. i 21. o inſtrukcyi w pierwszey inſtancyi powiedziało.

Appelluiący powinien ſię nadewszyſtko ſtarać, aby wyznaczonego terminu do inſtrukcyi ſam osobiście albo przez Plenipotenta ſwego należycie dopilnował, inaczey będzie zważany za nie chcącego użyć nowego faktum, i że podług inſtrukcyi pierwszey inſtancyi chce bydź rozsądzonym.

Jeżeli

Jeżeli zaś podane nowe fakta albo dowody przez Sąd za nie ważne i nie nieſtanowiące są poczytane, albo ieżeli appelluiącemu na takowych zbywa; wtedy tylko prawny wywód zażaleń i odpowiedź na nie, które do Protokułu albo w pisaney dedukcyi podane bydź mogą, maią mieysce. — Przez te co można zyſkać, powiedziało ſię iuż wyżey ku końcowi § 21.

Kto wreszcie ſwywolnie lub dla dłuższey pieni appellacyą zakłada, nietylko wynikłe ztąd koszta opłaca, ale prócz tego, karę pieniężną lub więzienia na ſiebie ściąga.

O rewizyi (trzeciey instancyi.)

§ 33. Jeżeli ſtrona zapadłym w inſtancyi appellacyiney dekretem mniema ſię bydź uciążoną, może ieszcze użyć prawnego śrzódku rewizyi, gdy obiekt ſporu dwieście talarów lub więcey wynosi. W ſprawach, gdzie idzie o przeszło ſto, a nie zpełna dwieście talarów, rewizya wtedy tylko ieſt dozwolona, gdy ſprawa toczyła ſię w pierwszey inſtancyi w niższym Sądzie, albo gdy pierwsze dwa wyroki z ſobą ſię nie zgadzaią. Jeżeli zaś obiekt ſprawy

nie dochodzi wartości ſtu talarów, rewizya dopuszczona bydź nie może.

Względem przeciągu dziesięciu dni, gdzie rewizya powinna bydź założoną, tudzież dokładnego podania punktów, dla których rewiduiący zażalenie zanosi, ma się rozumieć to, co się w powyższym §. powiedziało. — Atoli rewizya różni się od appellacyi tym, że nowe fakta czyli nowe dowody, które w pierwszych dwóch inſtancyach nie zachodziły, żadnego nie maią względu. Wszelako w niektórych osobliwych przypadkach, gdy przy popisaniu się z takiemi nowemi okolicznościami lub dowodami, ani grubego niedbalſtwa, ani oczywiſtey, do uwiecznienia ſprawy dążącey intrygi ſtronie zarzucić nie można, prawo Sędziemu inſtancyi rewizyiney zoſtawiło do woli, dalsze ieszcze w tey mierze uczynić rozrządzenie. A przeto ſtrona nie powinna zaniechać, wszelkie iey wiadome fakta lub dowody, które do rozsądzenia ſprawy wpływ maią, w pierwszych dwóch inſtancyach dokładnie podać. Jeżeli iednak o takowych nowościach dopiero w trzeciey inſtancyi zaſiągnie wiadomość o nich, zaraz przy założeniu rewizyi Sądowi lub prawnemu ſwemu Aſsyſtentowi donieſie, oraz przyczyny okaże, dla których się z niemi dawniey nie odezwała.

Wszelako inſtrukcya względem tych obiektów mieysca mieć nie może, owszem w każdym razie tylko wywody prawne są dozwolone. Jeżeli ſtrona nie miała dotąd żadnego prawnego Aſsyſtenta, dobrze uczyni, gdy ſobie iednego z Kommiſsarzy ſprawiedliwości obierze, aby ten Akta pilnie przeyrzał, i dedukcyą ſporządził. To iednak niezwłocznie w wyznaczonym przez Sąd ciągu czasu ſtać się powinno; Akta bowiem w iſtocie ſwoiey podaią się potym do napisania wyroku; co także naſtąpi, gdy ſtrona przeciwna na podaną dedukcyą w wyznaczonym ciągu czasu nie odpowie.

O ſkutkach dekretu, który w prawo przeszedł.

§ 34. Skoro dozwolone prawne śrzódki przeciw zapadłemu w pierwszey lub drugiey inſtancyi dekretowi w przepisanych przeciągach nie są

użyte; tudzież gdy w instancyi rewizyiney zapadł dekret, wtedy ten w prawo przechodzi; to iest: że między stronami staie się wieczystym prawem, że powinno koniecznie przez nich iemu uczynić się zadosyć, i że pod iakimkolwiek pozorem uchylony bydź nie może.

Dla pewności i bespieczeństwa własności, potrzeba koniecznie sporom pewny cel wymierzyć. Jeżeli strony w dwóch instancyach miały czas i sposobność popisywania się z wszelkiemi faktami i dowodami, od których rozsądzenie sprawy zależy; ieżeli dwa różne sądy sprawę rozsądziły; ieżeli w reszcie trzeci ieszcze wyższy Sąd Akta i zapadłe obadwa dekreta pilnie przeyrzał, wszakże dopełniło się wszystko, cokolwiek ludzka ostróżność radzić i użyć może; Wtedy nawet, gdy trzeci wyrok od dwóch pierwszych odstępuie, nierówne rozsądzenie rzadko z różnego sposobu rozważania prawnego punktu, ale raczey w wszystkich prawie przypadkach ztąd pochodzi, że przez zawiłość rzeczy albo z winy stron samych, prawdziwy

związek okoliczności nie mógł bydź rozpoznany.

Prawo zatym żąda od każdey strony, aby na zapadłym sądownie dekrecie przestała, iemu była posłuszną, i nie szukała daremnie sposobów zwątlenia lub uchylenia iego.— Takowe kuszenie się miałoby tylko ten skutek, że strona prócz nadgrody kosztów, musiałaby bydź na karę 50. do 300. talarów skazaną, albo w niemożności swoiey na proporcyonalną robotę publiczną osądzoną.

O skardze *de nullitate* w sprawie zaszley.

Niektóre tylko zachodzą przypadki, gdzie dekret tak dalece iest nieważny, iż w żadnym czasie w prawo przeyść nie może. Jako to:

a, Gdy strona iedynie na fundamencie fałszywego dokumentu, albo za wyznaniem przekupionych świadków osądzoną lub z skargą swoią odkazaną była. Wszakże iednak wtedy fałsz i nieprawdziwość dokumentu, lub prawdziwe przekupienie świadków dowiedzione bydź powinno; i nie dosyć iest na tym, że

ſtrona tylko przeciwną rzecz temu, co ſię w dekrecie za prawdziwe uznało, okazać usiłuie;

b, gdy kto nie maiąc iuryzdykcyi, albo do zawiadowania ſprawiedliwością nie będąc prawnie wyznaczonym lub przyſięgłym, udał ſię w ſprawie iakiey za Sędziego, i iako taki, ſprawę rospoczął lub rozsądził;

c, gdy kto, nie będąc podług przepisów praw zdolnym do czynienia w Sądzie bez opiekuna lub kuratora, bez takowego należycie poſtanowionego Aſsyſtenta, był iako powód lub oſkarżony do ſprawy dopuszczonym, a ztąd uszkodzonym zoſtał;

d, gdy ſtrona była przez kogo w ſprawie zaſtąpioną, który cale nie był do tego umocowanym, albo fałszywą plenipotencyą ukazał; a gdy zapadłe dekreta, nietylko że zaraz do wiadomości ſtrony nie doszły, ale potym nawet nie były przez nią zeznane.

e, gdy w pierwszey lub drugiey inſtancyi przeciw wyraźnym, w powszechnym prawie kraiowym albo w potwierdzonych przez Monarchę xięgach Prowincyonalnych zawartym przepisom zapadł dekret, od którego appellacya lub rewizya nie ieſt dozwolona.

Jeżeli ſtrona z iedney z powyższych pobudki przeciw zapadłemu w ſprawie iey wyrokowi chce czynić, udać ſię do naywyższego Sądu Prowincyi i mniemaną przyczynę nieważności wraz z potrzebnemi dowodami przełożyć powinna. Wtedy rozpoczyna ſię formalny Proceſs, wszelako takowy dekret wszelką ma wagę prawnego wyroku, póki nieważność iego osobnym wyrokiem nie ieſt uznana; exekucya tamowana bydź nie może, a nawet tymczasowe zabespieczenie ſię przez areszt, tylko pod naſtępuiącemi w §. 38. opisanemi warunkami mieysce mieć powinno.

O przywróceniu do przeszłego stanu.

Prócz tych przypadków, gdzie prawny dekret dla zaszłey nieważności uchylony bydź może, dozwa-

la się także przywrócenie do przeszłego stanu.

f, gdy kto podczas małoletności swoiey w sprawie przez opiekuna lub przy iego assystencyi prowadzoney znaczną szkodę poniosłszy, w ciągu czterech lat rachuiąc od dnia zapadłego dekretu z okazaniem uszkodzenia swego skargę zanosi. Do tego maią powszechnie prawo wszyscy, którym ustawy prawne przywileie małoletnim służące nadały, iako to: Fiszkał, Kościoły, pobożne fundusze, i t. d.

g, gdy strona po nastąpionym prawnym dekrecie nowy znalazła dokument, który położenie sprawy zupełnie odmienia, a o którym (na co przysiądz powinna) w przeszłym processie nie wiedziała, albo mimo użytego wszelkiego starania na ów czas przystawić go nie mogła. W takim razie odezwa naypóźniey w ciągu ośmiu tygodni od dnia wynalezienia dokumentu, u Sędziego gdzie się sprawa agitowała, uczyniona być powinna.

Jeżeli zaś od daty finalnego dekretu dziesięć lat upłynęło, takowa odezwa wtedy tylko będzie dozwolona, gdy się będzie mógło dowieść, że dla podstępu strony przeciwney lub trzeciey osoby dokument nie mógł być rychley wynalezionym. Popisywanie się z nowemi świadkami powrócenia do przeszłego stanu stanowić nie może.

Wszakże przy takowych nawet lubo z ważnych przyczyn zaniesionych żądaniach, zawsze się rozumie, iż exekucya zaczepionego Dekretu wstrzymana być nie może, owszem powinna przyiść do skutku, póki powrócenie do przeszłego stanu nie będzie dekretem postanowione.

O exekucyi.

§. 35. Nikt nie iest mocen wygranego przeciw komu Dekretu władzą swoią wykonać, ale o exekucyą iego u Sądu gdzie się sprawa w pierwszey instancyi agitowała, należycie starać się powinien. Jeżeli dekret wyznaczy przeciąg czasu, w którym strona przeciwna ma iemu zadosyć uczynić, wtedy upływu te-

Powinna być w ciągu roku poszukiwana

go czasu czekać należy. Ten zaś, co po wyiściu spoźni się całym rokiem nie żądaiąc exekucyi, z wygranego dekretu na nowo skargę zanieść powinien. Jeżeli zaś dłużnikowi swemu na żądanie iego sądownie lub prywatnie w dopełnieniu wyroku zwłoki dozwolił, wtedy przeciąg roku dopiero rachuie się od dnia, gdzie takowe zezwolenie upłynęło.

Przeciw komu?

Exekucya tylko przeciw temu może mieć mieysce, który iest zapadłym dekretem osądzony, bynaymniey zaś przeciw trzeciemu, wyiąwszy iednak

a, sukcessorów, którzy zapadłemu przeciw głowie swoiey dekretowi sami także poddaią się;

b, tego, który prawa strony dekretem przewiedzioney nabył, naprzykład: nabywcę nieruchomego gruntu;

c, któremu sporna rzecz dopiero po wręczeniu sądowego pozwu bywszemu iey właśnikowi, przez kupno, zamianę, cessyą, darowiznę, lub inszym iakim sposobem dostała się; i

d, który umyślnie fałszywą plenipotencyą złożył, albo z zamilczeniem istotnego położenia sprawy wdał się w process.

Będąc kto iako opiekun, starszy Kościoła, szkoły, pobożnego funduszu, iako zawiaduiący kassą, kancellaryą, i t. d. w sprawie iakiey dekretem przewiedzionym, taki dekret lubo wyraźnie przeciw niemu zapadnie, tylko co do maiątku tego, którego zastąpił, może być exekwowany. Przeciwnie zaś, ieżeli opiekun, starszy, lub administator zaniedba starać się u sądowey zwierzchności o potrzebne końcem exekucyi zalecenia, karami lub inszym sposobem do tego ma być przymuszony.

Warunki żądania.

Żądanie exekucyi wyraźnie, dokładnie, i stosównie do dekretu zaniesione być powinno. Jeżeli dekret na zapłacenie długu zapadł, wyraża się kwota i gatunek monety, a nawet kwota prowizyi gdy o ich bonifikacyą rzecz zachodzi. Jeżeli maią być koszta powrócone, te niemniey podaią się z stosunkiem do sądowego zalecenia, którym były po-

ſtanowione, a do tych przyłącza ſię także regeſtr kosztów, które potym ieszcze zayść mógły. Jeżeli w reście process tyczył ſię kilkoro pretensyi, albo iakiego porachunku, wtedy, gdy dekret nie wyznaczy wiele iedna ſtrona drugiey ma zapłacić, do żądania exekucyi ſporządzony w miarę zapadłego dekretu i przez przyſięgłą na rzeczy znaiącą ſię osobę zaświadczony porachunek przydany być powinien.

O dalszym zachowaniu ſię żądaiącego exekucyi.

Po nakazaney exekucyi daie ſię zawsze, wyiąwszy w ſprawach wexlowych, exekutorowi czas do czterech tygodni, po których upływie bez dalszego zaſtanowienia wykonana być powinna. Takowy rozkaz przesyła ſię żądaiącemu exekucyi, aby go mógł użyć, ieżeli dłużnik w czaſie przeznaczonym Dekretowi nie uczyni zadosyć; W takim razie tenże oddaie exekutorowi rozkaz, który natychmiaſt iſtotną exekucyą wykonać powinien. Wzaiemnie, ieżeli dłużnik ſwóy obowiązek dopełni, żądaiący exekucyi donosi o tym Sądowi, i wſtrzymuie ſię z oddaniem exekutorowi rozkazu; inaczey bo-

wiem przeciwnikowi ſwemu za hańbę, ſzkodę i koszta ieſt w odpowiedzi.

Jeżeli przychodzi do wykonania exekucyi, naprzykład: gdy idzie o wybranie ſummy pieniężney, żądaiący exekucyi dobrze uczyni, gdy będąc od mieysca oddalonym, wcześnie Sądowi wſkaże, do czyich rąk pieniądze wyliczone, lub iakim ſpoſobem iemu przeſłane być maią.

Potrzeba nadto, aby dokładney zaſiągnął wiadomości, czyli dłużnik ma gdzie ſwoie pretensye, z których-by zaspokoienie iego zupełnie albo po części naſtąpić mógło.

Wszakże nawet mocen ieſt żądać od dłużnika wspartego w tey mierze przyſięgą zeznania. Jeżeli ſię dłużnikowi w rzeczy samey iakie pretensye należą, donoſi o tym Sądowi, aby wybrane być mogły.

Jeżeli dłużnik ma iaką ſtałą pensyą, płacę, lub inszy roczny dochod, tych połowa na żądanie domagaiącego ſię exekucyi do zupełnego iego zaspokoienia przyaresztowaną i wybraną być może. Z rodzaiu takowych dochodów wyłączaią ſię iednak

pensye przy administracyi Cełł i akcyzy, tudzież kompanii morskiey, nadto pensye odprawionych Officerów, i z kassy wdowiey pochodzące, które 400. talarów nie dochodzą.

Od żądaiącego exekucyi wierzyciela zależy, domagać się niezwłoczney tradycyi, albo z sekwestrowania dłużnika pretensyi, płacy, pensyi, lub inszych iego dochodów zaspokoienia swego szukać; Owszem wolno iest iemu wrócić się do nich, znalazłszy, że z zafantowanych rzeczy satysfakcyi swoiey nie znaydzie.

Obrawszy sobie tradycyą, może wprawdzie osobiście lub przez Plenipotenta być iey przytomym, ale nie powinien się do niczego wdawać, ani wskazywać exekutorowi iakie rzeczy ma fantować, i w iaki sposób sobie przy niey postąpić.

Cały maiątek dłużnika składaiący się z sprzętów domowych, tradycyi podpada, z których wyłączaią się tylko:

a, pościel która chorym lub położnicom służy;

b, u kunszmistrzów i rzemieślników ich narzędzia, i to bez

czego w professyi swoiey obeyść się nie mogą;

c, u dłużników prowadzących wieyskie gospodarstwo potrzebne bydło, sprzęty, ziarno do siewu, chleba, i obroków.

Exekutor podług prawa iest obowiązany nadewszystko takie obiekta maiątku fantować, które daią się łatwo przeprowadzić, i przez których publiczną sprzedaż wierzyciel nayłatwiey może być zaspokoiony.

Jeżeli przy tradycyi nie znaydzie się dostateczny w sprzętach maiątek, tudzież, ieżeli ani pretensyi dłużnika spieniężyć, ani płacy pensyi lub inszych dochodów iego wybrać nie podobna, wtedy, gdy dłużnik posiada wieś, dom, lub inszy iaki grunt nieruchomy, wierzyciel mocen iest szukać z nich swego zaspokoienia, aczby pretensya iego nie ściągała się właśnie do takowey nieruchomości.

Jeżeli w takim razie daie się przewidzieć, że pretensya w ciągu roku z dzierżawy, naymu lub intrat nieruchomości może być zapłacona, wtedy te biorą się w sekwestr i oddaią kredytorowi. Gdy zaś nie masz

do tego żadnego pozoru, nieruchomość sądowemu zarządzeniu podpada, a nawet publicznie sprzedaną być może.

Jeżeli te dopiero opisane stopnie exekucyi nie zupełnie skutkują, wolny iest wierzycielowi wybor, żądać aby dłużnik iaką robotą z umiejętnością i siłami iego zgodną, oraz stanu iego nie hańbiącą resztę przysądzoney summy powoli odrabiał, albo do więzienia był oddany. W ostatnim razie wierzyciel wtedy tylko przykładać się do żywienia dłużnika swego iest obowiązany, gdy ten dla choroby, starości wieku, lub inszey nieudolności na suftentacyą swoię godziwym sposobem w więzieniu zarobić sobie sam nie może. Po upłynionym bezskutecznie całym roku więzienia, i ieżeli dłużnik nie podupadł z marnotrawstwa, gry, hultayskiego życia, lub inszych nie obyczaynych postępków, wierzyciel na wypuszczenie iego z więzienia zezwolić i czekać powinien póki do lepszego stanu nie przyidzie, gdzie exekucyą znowu powtórzyć może.

Z tego

Jak się ma zachować exekwowany.

Z tego powszechnego wystawu postępowania przy exekucyi okazuie się, iakie zachowanie się dłużnika być powinno. Zawsze daie się iemu o niey znać, aby do zaspokoienia przy sądowey wierzycielowi pretensyi był przysposobiony. Przeciwnie zaś żadne allegacye potym mieysca mieć nie mogą, chyba że potrafi dowieść, że dług zapłaceniem, ważnemi wzaiemnemi pretensyami, ustąpieniem albo przez ugodę zupełnie lub po części został zgładzony, albo że miał sobie dłuższą dylacyą dozwoloną. Maiąc po sobie ieden z takich ważnych wniosków, donosi o nim natychmiast Sądowi, i dowodzi go dokumentami lub świadkami. Takowe allegacye całe nie dowiedzione, nie tylko żadnego nie znayduią względu, ale nawet ukaranie ściągaią. Co większa nawet zażalenia do samego Nayiaśnieyszego Pana, albo do Ministerium sprawiedliwosci w Berlinie przeciw przyzwoicie nakazaney exekucyi całe są daremne, albowiem podług praw bieg słuszności wstrzymany być nie może.

Nie zoſtaie przeto dłużnikowi nie więcey, tylko dekretowi ile może uczynić zadosyć, albo poddać ſię z winnym poſłuszeńſtwem exekucyi. Nadewszyſtko niechay ſię ſtrzeże exekutora łżyć, albo uczynkowo krzywdzić, lub inszym ſposobem ſprzeciwiać ſię exekucyi; na to bowiem poſtanowiona ieſt ſurowa kara cielesna, i exekucya zwiększoną liczbą ludzi, nawet pomocą żołnierſką wykonana będzie.

Jeżeli idzie o exekucyą ſummy pieniężney, dłużnik onę exekutorowi bezpiecznie za kwitem może wyliczyć, chyba że kto inszy do odebrania pieniędzy będzie wyznaczony, i Sąd dłużnika o tym uwiadomi.

Jeżeli przyidzie do tradycyi, dłużnik nie powinien z ſprzętow i rzeczy ſwoich pod karą nic uroniać, owszem wszyſtko exekutorowi wiernie ukazać, i na żądanie iego ile w miarę wybrać mianey ſummy potrzeba, izby, ſklepy, piwnice, i insze ſchowania, tudzież znayduiące ſię tamże ſzafy, ſkrzynie, &c. otworzyć. Jeżeli ſię tak ſprawuie, exekutor po-

dług prawa obowiązany ieſt tylko zbyteczne rzeczy iemu zabrać. Przeciwnie zaś, ieżeli ſię dłużnik wzbrania, albo gdy ſię umyślnie ukrywa, exekutor mocen ieſt z przybraniem dwoch wiary godnych świadków ſchowania kazać otworzyć.

Podług tego wszyſtkiego wybiegi dłużnika do uniknienia exekucyi albo iey uchylenia cale są daremne, owszem przez to tylko ſobie rzecz pogorsza, i ſprawia ſobie ſzkodę i ſtratę. Będzie zatym zawsze lepiey dla niego, gdy i w takim nawet razie rzetelnie ſobie poſtąpi, w miarę maiątku ſwego dekretowi uczyni zadosyć, i ſpuści ſię na ſłuszność wierzyciela lub na pomoc praw.

Jak ſobie ma podupadły dłużnik poſtąpić, powie ſię niżey w § 46. i 47.

ROZDZIAŁ V.

O niektórych oddzielnych gatunkach processu.

§ 36.

O processie wexlowym.

Czynności w zwyczaynym processie iuż tedy są opisane. Atoli zdarzaią się różne gatunki sądowych sporów, w których dla oddzielney onych istoty odstąpić trzeba od sposobu postępowania w zwyczaynych processach. Z tych iest naprzód process wexlowy.

Przeciw komu może mieć mieysce?

Ten tylko z takich wexlow może mieć mieysce, które zawieraią w sobie prawne warunki, i przez zdolne do tego osoby są wystawione. Takiemi są Chrześciańscy i żydowscy kupcy, którym właściciele fabryk, okrętów, i Aptekarze równemi są poczytani; nadto aktualni dziedzice dóbr szlacheckich; główni dzierżawcy lub ekonomowie Królewskich albo Królewiczowskich dzierżaw, i

ci, którym zdolność wystawiania wexlów przez zwierzchność iest dozwolona. Kto tedy z kim wdaie się w czynność wexlową, który do wyraźnie wymienionych powyżey osob nie należy, dobrze czyni naradziwszy się wprzód prawnika, czyli taki człowiek może ważnie wexel wystawić? kto także wchodzi w czynność wexlową z osobami, którym zdolność wystawiania wexlow tylko za wyraźnym konsensem Zwierzchności iest dozwolona, nie tylko to zezwolenie oryginalnie ukazać, ale kopią iego do wexlu przyłączyć powinien. Kondycyi wexlów kupieckich, i ostrożności przy nich zachować powinnych w powszechnym prawie poszukać należy.

Między inszemi osobami potrzeba do ważnego wexlu:

a, słowa: wexel, czyli list wexlowy;
b, wyrażenia pewney summy wyliczyć mianey;
c, gatunku monety w którym zapłacenie ma nastąpić;
d, imienia odbieraiącego;

e, zeznania, iako wyſtawuiący walor gotowizną odebrał;

f, wyraźnego wymienienia czasu naſtąpić mianey zapłaty;

g, dnia i mieysca wyſtawionego wexlu;

h, podpisu wyſtawuiącego z imieniem i nazwiſkiem, albo z nazwiſkiem i funkcyą iego, albo z inszym znakiem dla rozróżnienia wyſtawuiącego z inszemi równego imienia osobami.

O kilku Osobach wspólnie do wexlu obowiązanych.

Jeżeli wexel w liczbie poiedynczey wyſtawiony, przez kilka osób ieſt podpisany, wtedy podpisany za głównego dłużnika, insi zaś za zaręczycielów są poczytani. Jeżeli treść wexlu przez kilka osób podpisanego, brzmi w kilkorakiey liczbie, ma ſię rozumieć, że iedna za wſzyſtkie, a wszyſtkie za iednę ręczą. Na ów czas wierzycielowi wolny ieſt wybór dopominania ſię zapłaty od kogo z nich zechce, a ten zupełną zapłatę uiścić powinien, aczby ſumma całkowita albo część iey na pożytek wspòł-dłużnikòw iego była obróconą. Kto zatym wexel wſpól-

nie podpisuie, a przez to chce tylko za ręczyciela, assyſtenta, lub świadka być zważanym, taki przymiot ſwoy do podpisu wyraźnie przydać powinien.

O zachowaniu ſię powodu.

Właściciel wychodzącego wexlu przed upływem roku od wyznaczonego w wexlu czasu zapłaty, ſkargę zanieść, albo wexel przedłużyć powinien, inaczey moc ſwoię utraca, i ſtaie ſię daley tylko zwyczaynym ſkryptem.

Przedłużenie na wexlu ſamym zapisane, i przez dłużnika podpisane, tudzież wyraźnie zanotowano być ma, na iak długi czas wyznaczony w wexlu dzień zapłaty zoſtał przedłużonym. Wtedy rok, z którym wexel moc ſwoię utraca, od upływu oſtatniego przedłużenia rachuie ſię.

Skarga wexlowa na piśmie lub do protokułu uſtnie może być podana; ale w obydwoch razach powód oryginalny wexel zaraz z należącemi do niego dokumentami złożyć powinien. Nadto, ieżeli oſkarżony nie należy do klassy kupców, zdolność iego do wyſtawienia wexlu okazać powinien.

Jeżeli Sąd dla niedoſtatku prawnych warunków uzna, że Process wexlowy nie może mieć mieysca, odkaże powoda przez Rezolucyą, i zaleci mu, aby zwyczaynym ſposobem ſprawę wprowadził. Wszakże iednak ten, od takiey rezolucyi podług §. 16. do wyższey zwierzchności odwołać ſię może. Niemniey wolno mu ieſt w dozwolonym sobie zwyczaynym czyli exekucyinym processie dowieść, że ſię iemu iſtotne prawo wexlowe należy; a to gdy ſię potym okaże, zyſkać powinien dekret wexlowy, aczby ſprawa niebyła wexlowym ſposobem wprowadzona.

Jeżeli zaś Sędzia ſkargę wexlową przyzwoitą być znaydzie, i oſkarżonego do wexlu zapozwie, wtedy powod obowiązany ieſt, ile to być może, terminu wyznaczonego osobiście dopilnować, aby względem zachodzących okoliczności mógł Sędziemu niezwłoczną dać wiadomość, i w przypadku żądaney przez ſtronę przeciwną przyſięgi, onę przyiąć, albo ſtronę wzaiemnie do przyſięgi powołać. Jeżeli ſię obawia, aby

oſkarżony wexlu albo podpisu ſwego nie zaparł ſię, lub nie ofiarował na to przyſięgi, dobrze uczyni, gdy ſię wcześnie na to przygotuie, aby prawdziwość podpisu świadkami lub porównaniem pism mógł dowieść.

O zachowaniu się oskarżonego.

Oſkarżony koniecznie winien ieſt ſtawić ſię na przeznaczonym terminie, i przedłużenie iego tylko wtedy może mieć mieysce, gdy ſię okaże, iż nieodbity przypadek, naprzykład: śmiertelna choroba, powodź i t. d. do osobiſtego lub przez Plenipotenta ſtawienia ſię na terminie, oſkarżonego czynią niesposobnym. Jeżeli takowe przypadki wyiąwszy, terminu uchybi, wexlowym prawem do zapłacenia długu ſkazany bydź powinien.

Nadto, ſłuży także oſkarżonemu ta przeſtroga, aby, ieżeli bydź może, na terminie ſam był przytomnym, lub ſądowi przeszkody ſwego nie ſtawienia ſię doniоſł, i Plenipotentowi ſwemu tak co do intereſsu ſamego, iako względem przyſięgi, którą zechce wykonać, zupełną dał informacyą. Jeżeli nie okazawszy żadney legalney przeszkody nie ſtawi ſię osobi-

ście, ale Plenipotenta poſtanowi, ofiarowane odprzyſiężenie ſię wexlu przyięte nie będzie, owszem wexel za prawdziwy będzie poczytany. — Nadto, ieżeli potrzeba ieſt przyſięga z iedney lub drugiey ſtrony, a Plenipotent pryncypała ſwego w ciągu 24rech godzin ſtawić nie może, wtedy walor wexlu natychmiaſt do ſkładu ſądowego oddany bydź powinien, albo uznano będzie, iakoby oſkarżony przyſięgi wykonać nie mógł, zaczym powinien bydź niezwłocznie dekretem ſkazany.

Prócz allegacyi iuż uiszczoney zapłaty, oſkarżony w ſprawie wexlowey tylko takich wnioſków użyć może, które dokumentami, świadectwami, lub wykonaniem przyſięgi, mogą bydź natychmiaſt okazane. — Porachunki i wzaiemne pretensye, wtedy tylko maią mieysce, gdy z czynności wexlowych pochodzą, lub inszym prawnym ſposobem kwaliſikuią ſię do kompensacyi. Jeżeli oſkarżony allegacye ſwoie albo wzaiemne pretensye świadkami chce dowieść, tych świadków powinien z ſobą mieć na terminie, gdyż inkwizycye w oddalonym mieyscu tylko w przytomności ſtrony przeciwney lub poſtanowionego przez nią do tego dzieła Plenipotenta, mogą bydź wyprowadzone.

Dłużnik wexlowy chcąc allegacyami, lub wzaiemnemi pretensyami, które obszernego roztrząśnienia wyciągaią, zapłaty uniknąć, ieszcze przed upływem terminu wexlowego przed przyzwoitym właściciela wexlu Sędzią, z niemi popisać ſię, i ſtarać powinien, aby niezwłocznie mógł dekret zyſkać.

Allegacya, iakoby walor nie zupełnie albo cale nie był zapłacony, powyższym ſposobem natychmiaſt dowiedziona bydź powinna, bez różnicy, czyli żyd lub chrześcianin ieſt właścicielem wexlu. Takowy wniosek ma także mieysce względem trzeciego właściciela, wyiąwszy iednak

a, gdy wyſtawuiący wexel na Indoſsament na pismie i bez wszelkiego warunku zezwolił;

b, gdy wexel ma bydź wypłacaconym za wolą tego, któremu ſię wyſtawił, wyſtawuiący zaś

do liczby osob należy, którzy wexle wydawać bez zezwolenia zwierzchności są mocni.

Appellacya. Od zapadłego w sprawie wexlowey dekretu obydwom stronom wolna iest appellacya; ieżeli zaś oskarżony skazany iest na zapłacenie wexlowym sposobem, przez to exekucyi wstrzymać nie może, owszem summę wraz z prowizyą i kosztami do składu sądowego oddać iest obowiązany. Względem ciągu czasu do odezwy appellacyiney służą przepisy §. 32. Dalsze postępowanie w drugiey instancyi różni się od zwyczayney formy Procesu tym, że podług reguły pisane wywody nie są dozwolone, i że strona przeciwna nie appelluiąca, tylko do krótkiego terminu, to iest: nie później nad 48. godzin wyznaczyć powinnego zapozywa się, i że w przypadku iey nie stawienia się kary iako na nieposlusznią bywaią rozciągane. Niechay zatym stara się, aby tego terminu osobiście albo przez opatrzonego należytą informacyą Plenipotenta dopilnowała.

Rewizya. Od wyroku appellacyinego takoż wolno iest obydwóm stronom odwołać się do rewizyi, wszelako ta względem oskarżonego wtedy nawet, gdy w pierwszey instancyi był od zapłaty wexlu uwolnionym i dopiero w drugiey dekret wexlowy na siebie ściągnął to skutkuie tylko, że ieszcze i tu słuchany iest z swoiemi zażaleniami, ale summę natychmiast do depozytu sądowego złożyć, albo wexlowey exekucyi poddać się powinien.

Exekucya wexlowa ta iest, że na żądanie powoda zaraz przy ogłoszeniu dekretu nakazuie się exekutorowi, aby pieniądze od dłużnika odebrał, albo ieżeli nie będą natychmiast zapłacone, trzymał się iego osoby.— Jeżeli na ów czas pieniędzy w ciągu trzech dni nie wyliczy, bez dalszego zastanowienia się do więzienia wzięty będzie. Exekucya.

Od woli powoda zależy, exekucyi przewiedzionego wexlowego Processu nawet na maiątku oskarżonego poszukiwać; atoli ieżeli się tego sposobu raz uchwycił, areszt osobisty dozwolony bydź nie może.

O procesie exekucyinym, kiedy może mieć mieysce?

§ 37. Proceſs exekucyiny zachodzi;

1. o pretensye, które tyczą ſię ſumm pieniężnych, albo inszych używalnych rzeczy, naprzykład: zboża, wina, drzewa i t. d. do wyliczenia lub wydania, których, w pewnym terminie kto obowiązał ſię ſądowym lub inszym iakim moc autentyczną maiącym zapisem. O wydanie lub przyſtawienie inszych rzeczy exekucyi żądać nie można.

2. gdy kto po upływie roku całego od dnia appellacyi, od zapadłego dekretu o exekucyą upraszać zaniedbał, a zatym na nowo ſkargę zanoſić ieſt obowiązany, byleby ieszcze pięć lat nie minęły. Jeżeli dekret dawniey nad 5. lat zapadł, wtedy nie można do exekucyinego, ale tylko do zwyczaynego Proceſsu ſkargę zanieść.

Zapisy, z których exekucyiny Proceſs formować można są:

a, te, które przed ſądami w Królewſkich Państwach zdziałane i wydane były;

b, które przed Kommiſsarzami ſprawiedliwości i Notaryuszami ſtosownie do przepisów praw uczynione i podpisane są.

Prywatne karty które tylko ſądownie przed kommiſsarzem ſprawiedliwości i Notaryuszem są zeznane, usprawiedliwiaią Proceſs exekucyiny wtedy tylko, gdy dłużnik oraz obowiązek ſwóy względem takowych ſkryptów powtórnie zeznał.

c, zapisy, na własne żądanie dłużnika i dziedzica do xięgi hypoteczney wniesione.

d, bilety handlowe i kupieckie aſsygnacye.

e, aſsekuracye gdy zachodzi ſkarga o zapłacenie obiecanego *præmium*;

f, gdy Traſsant w ciągu roku dopomina ſię u Remittenta zapłaty waloru za dany iemu wexel traſsować miany;

g, dłużne obligacye przez osoby nie mogące ſię wexlowym sposobem obowiązywać, formą wexlową wyſtawione;

h, porządnie trzymane xięgi publicznie approbowanych kapitaliſtów daiących pieniądze na fanty, gdy ſkarga o zapłacenie umieszczonych w nich zaſtawniczych długów zachodzi.

Proceſs exekucyiny wiele ma podobieńſtwa z wexlowym, a zatym rozumie ſię względem niego wszyſtko, co ſię namieniło w przeszłym §. wyiąwszy iednak naſtępuiące warunki:

1. Do wexlu dopiero po upływie terminu zapłaty ſkarżyć można; przeciwnie zaś wolno ieſt do zapisow pod *a. b. c.* wymienionych, nawet przed zapadłym terminem w tym zamiarze ſkargę zanieść, aby oſkarżony obowiązek ſwóy uiszczenia ſię na terminie dość czynnym powtórnie przed Sądem zeznał, albo był do zapłacenia długu na terminie ſamym dekretem ſkazany.
2. Jeżeli oſkarżony dla choroby lub inszych ważnych przeszkód na pierwszym terminie ſtawić ſię nie może, wolno mu ieſt proſić

ſić o nowy termin; ale przeszkodę zaświadczeniem urzędowym lub wiary godnych osob okazać powinien; gdy bowiem to zaniedba uczynić, karę za niepoſłuszeńſtwo odnieſie.

3. Jeżeli oſkarżony ſtawi ſię przez Plenipotenta, a wykonania przyſięgi wypadnie potrzeba, wtedy wyznaczy ſię inszy bliſki termin; który gdy uchybi, za niechcącego przyſiądz będzie uznany.
4. Przy exekucyi nie zaczyna ſię zaraz od osobiſtego aresztu, ale naprzód ſekweſtruie ſię maiątek; gdzie ieżeli oſkarżony czyni ſłuszne allegacye, tych zaś gdy natychmiaſt usprawiedliwić nie zdoła, na tymczasowe zabespieczenie pretendowanego długu kaucyą lub zakład ofiarować, i przez to od liczenia pieniędzy lub złożenia ich do depozytu uwolnić ſię może.

Oskargach względem zaległych hypotecznych prowizyi.

Exekucyiny Proceſs takoż ma mieysce, gdy idzie o zaległe prowizye umieszczoney w xiędze hy-

poteczney prowizyi, albo zapisanego tamże iakiego rocznego dochodu. Atoli w takich przypadkach dla uniknienia kosztów nakazuie się natychmiaſt dłużnikowi na żądanie wierzyciela, aby w ciągu dwóch tygodni zaległość zapłacił, albo ſądowi allegacye ſwoie podał. Jeżeli te są słuſzne, powinien niezwłócznie uczynić uſtną lub pisaną do Sądu odezwę, inaczey na żądanie kredytora po upływie przeznaczonego czasu exekucya naſtąpi.

O wypowiedzeniu kapitału.

Kto należny ſobie z ſądowego zapisu, wexlu, karty, i t. d. kapitał ſądownie chce wypowiedzieć, obowiązany ieſt natychmiaſt oświadczyć, czyli tylko żąda dowodu wczesnego wypowiedzenia, albo czyli prawny dekret chce zyſkać, iżby po upływie terminu exekucyi poszukiwać mógł bydź mocen. W pierwszym razie obeydzie się bez proceſsu, owszem tylko się prześle dłużnikowi takowe żądanie kosztem wierzyciela. W drugim rospoczyna się podług brzmienia dokumentu exekucyiny, wexlowy, lub zwyczayny proceſs. Jeżeli zaś oſkarżony obowiązek ſwóy

zapłacenia przyzna, i na terminie zapłatę uiści, powód wszelkie ztąd wynikłe koszta poniesie. Niechay więc każdy ſtrzeże się niepotrzebnego ſądowego wypowiedzenia.

O aresztach.

§ 38. Pod ſłowem areszt rozumie się, gdy dla zabeſpieczenia wierzyciela osoba dłużnika lub część iego maiątku, naprzykład: pieniądze, miane pretensye, towary, insze ruchomości i t. d. ſądownie są ſekweſtracyi podane; a tak zowie się areszt osobiſty, gdy osoba dłużnika; realny, gdy część maiątku iego ſekweſtracyi podpada.

Gdzie areszt zachodzi, należy wnosić, że wierzyciel muſiałby bydź uszkodzonym, gdyby dłużnikowi zaspokoienie iego było do iego woli zoſtawione. Jeżeli zaś takowe niebeśpieczeńſtwo nie daie się przewidzieć, potrzeba naprzód ſkargę zanieść, finalnego dekretu czekać, a dopiero na mocy takowego dekretu exekucyi żądać. Kto bezprawnie osobiſtego lub realnego aresztu ieſt przyczyną, nie tylko za zrządzoną przez to ſzkodę, ale za utracony pewny zyſk ieſt w odpowiedzi, do o-

kazania czego niesłusznie aresztowany przypuszczenia siebie do przysięgi żądać iest mocen. Zyskuiący areszt w złośliwym celu, nadto karę na siebie ściąga.

Osoby względem których areszt nie może mieć mieysca.

Względem osob w kraiach NAYIAŚNIEYSZEGO PANA nieruchomemi gruntami naprzykład: dobrami, domami, ogrodami, winnicami i t. d. osiadłych, areszt tylko w następuiących przypadkach może bydź dozwolony.

a, gdy się w skrypcie swoim osobistemu lub realnemu aresztowi wyraźnie poddały;

b, gdy się w dzierżawie lub naymie zadłużyły, a dzierżawiący lub naiemca trzymać się chce ich ruchomości;

c, gdy grunta ich tak dalece są zadłużone lub tak małey są wartości, iż nie czynią dostatecznego bespieczeństwa;

d, gdy na maiątku swoim upadaią, albo sprawiaią podeyrzenie, że go chcą złośliwie zataić;

Kobiety w stanie małżeńskim.

Jeżeli żona bez wiadomości męża w ciągu zamęścia zaciągnęła długi, wierzyciel mimo wolą iego, ani osoby żony, ani wnioſku iey aresztować nie może.

Fantowy dłużnik.

Kto względem pretensyi swoiey zabespieczył się zastawą lub hypoteką, dla takowey tym sposobem ubespieczoney pretensyi, wtedy tylko może żądać aresztu, gdy okaże zachodzące okoliczności, dla których zastaw lub hypoteka przestały bydź spodziewanym bespieczeństwem.

O rzeczach nie mogących bydź aresztowanemi.

Rzeczy do których podług brzmienia §. 35. areszt ściągać się nie może, podobnież aresztowi nie podpadaią.

Prócz tego, nie powinny bydź aresztowane:

1. Pocztowe konie, wozy i szory.
2. Materyały przez *antreprenerów* fabryki robotnikom na kredyt dane; tudzież zdziałane z tych materyałów towary, iako też krosna i warsztaty onym bezpłatnie wypuszczone;

3. Towary inszym kunsztmiſtrzom i rzemieślnikom przez kogo trzeciego dane;
4. Bonifikacye ſzkód z kaſsy towarzyſtwa ogniowego, tudzież z publicznych kaſs na budowle wyznaczone pieniądze, te bowiem tylko ci ſekweſtrować mogą, którzy do nowego poſtawienia ſpalonych lub za pomocą wyznaczonych ſumm wyſtawić mianych budynków materyały dodawali lub ſami przy budowie pracowali.

O zachowaniu się tego, któ-ry aresztu żąda.

Żądanie aresztu równie iak każda insza ſkarga na piśmie lub do Protokułu może bydź podane. Jeżeli potrzebny ieſt do tego Plenipotent, ten wyraźnie do poszukiwania aresztu powinien bydź umocowany.

Niebeśpieczeńſtwo z dłużſzey przewłoki dla wierzyciela względem zaspokoienia iego wynikaiące, może bydź dalekie lub mniemane, albo iſtotne i bardzo naglące, naprzykład: gdy dłużnik czyni przygotowania do wyiazdu z mieysca, maiątek ſwóy tai, i t. d.

W naglących przypadkach.

A przeto prawne poſtępowanie około nakazania aresztu w miarę tey rozmaitości ſtosowane być powinno. W naglących zdarzeniach potrzeba żądanie areſztu tam podać, gdzie są rzeczy przyaresztować miane, albo ieżeli idzie o areszt osobiſty, gdzie ſię dłużnik znayduie. W zwyczaynych zaś zdarzeniach należy żądać aresztu u przyzwoitego Sędziego dłużnika, bez różnicy mieysca w którym rzecz aresztować miana lub osoba oſkarżonego zoſtaie.

W naglących przypadkach niemasz czasu do roztrząśnienia potrzebnych dowodów; zatym prawo dozwala aresztu, ſkoro wierzyciel

a, podaną pretensyą, i na czym ſię zasadza okaże;
b, okoliczności, z których oczywiſte niebeśpieczeńſtwo z przewłóki wynika dowiedzie, albo przynaymniey wyraźnie oznaczy, i dowody wſkaże;
c, natychmiaſt ważną kaucyą założy, iżby tak Sędzia, iako ten przeciw któremu aresztu ſzuka, względem wyniknąć mogącego

ztąd uszkodzenia mógli być zabeśpieczeni.

Takową kaucyą Sędzia ſtanowi; i ta może przez ręczyciela lub zakład, albo przez własne ofiarowanie ſię do aresztu żądaiącey ſekweſtru osoby być uiszczona. Przyſięga mieysca kaucyi nie zaſtępuie, i nikt nie może być od niey uwolniony, wyiąwszy tylko Fiszkała, Kościoły, Szkoły, Szpitale, domy ubogich i ſierot, ale i te tylko pod pewnemi w Ordynacyi Sądowey obszerniey zawartemi warunkami.

W zwyczaynych zdarzeniach.

Gdzie nie zachodzi naglące niebespieczeńſtwo, tam obeydzie ſię wprawdzie bez kaucyi, ale i wtedy także przyczyny aresztu dokładniey i baczniey dochodzone być powinny.

Żądaiący aresztu powinien zatym

a, pretensyą ſwoię nie podeyrzanemi dowodami lub inszym iakim ſposobem w powszechności usprawiedliwić;

b, obawę ſwoię podobieńſtwem okazać, iż mógłby ſposoby do zaspokoienia ſwego utracić, gdyby areszt nie był nakazany.

Jeżeli Sędzia dla niedoſtatku prawnych warunków aresztu nie dozwoli, wierzyciel na tym przeſtać musi, atoli wolno mu ieſt w dalszym poſtępowaniu w ſprawie żądanie ſwoie powtórzyć i przyczyny do tego dokładniey wyszczegulnić, aby dekret i tę także kategoryą rozsądził.

Skoro areszt czyli to w naglących albo zwyczaynych zdarzeniach iest nakazany, wtedy process dwa obiekta obeymuie, to ieſt: prawność pretensyi dla którey poſtanowiony ieſt areſzt, i potrzebę kontynuacyi aresztu lub iego zniesienie. Obadwa te obiekta wraz roztrząśnione i iednym wyrokiem rozsądzone być powinny.

Tu iednak zachodzi excepcya względem osobiſtych, tudzież realnych aresztów, gdy ſię daie przewidzieć z okoliczności, a zwłaszcza z podobieńſtwa długiego ciągu ſprawy, że areszt może być dla oſkarżonego bardzo ſzkodliwym. W takowych zdarzeniach oſkarżony mocen ieſt żądać natychmiaſt bliſkiego terminu końcem roztrząśnienia, czyli areszt trwać ma do ukończenia ſprawy,

albo czyli za kaucyą może być uchylony.

Jeżeli oskarżony ofiaruie kaucyą, powinien niezwłocznie i wyraźnie oświadczyć, czym onę chce założyć, i nie mniey iest iego obowiązkiem potrzebne dokumenta i insze dowody końcem zważenia bezpieczeństwa, przystawić. Wreście kaucya tylko wystarczaiącym zakładem, gruntami, kapitałami, towarami, kosztownemi rzeczami, i t. d. lub pewnemi ręczycielami założona być może. Przysięga mieysca kaucyi nie zastępuie.

Jeżeli przyidzie do uchylenia aresztu, wyznacza się krótki termin dla rozważenia zachodzących do tego przyczyn i natury ofiarowaney zaręki. Przytym sprawa daley się ciągnie, i do tey czynności tylko tyle ma stosunku, ile konieczna wymaga potrzeba; wszakże nie zważa się także na fakta, chyba że mogą być natychmiast dowiedzione. Potym, względem uchylenia aresztu osobny zapada dekret, od którego wolna iest obydwom stronom appellacya; ale w ciągu trzech dni zało-

żona być powinna. Tym czasem areszt trwa do rozsądzenia w drugiey instancyi, aczkolwiek pierwszy wyrok uchylenie iego nakazał.

Przy areszcie osobistym, dłużnik w więzieniu osadzony żądać może od wierzyciela swego alimentów, chyba że wiadomo iest, iż w dobrym stanie zostaie. Takowe alimenta Sędzia sam wyznacza, a te wierzyciel co tydzień obowiązany iest z góry wypłacać do czasu gdzie dowiedzie, iż dłużnik sam wyżywić się potrafi; o co nawet okazania maiątku i przysięgi od dłużnika żądać może. Jeżeli zaś opóźnia się z dawaniem alimentów, areszt natychmiast zniesiony być powinien.

Skutki aresztu.

Prawnie położony areszt tyle skutkuie, iż nie tylko ten czyia iest rzecz aresztowana, ale i ten który ią ma w ręku, rozrządzić nią z krzywdą wierzyciela nie iest mocen, owszem rzecz taką iako dobro sobie powierzone zważać powinien. Nadewszystko zaś dłużnik, obiętey aresztem pretensyi bez wiedzy i zezwolenia Sądu żadnych pieniędzy na rzecz tey pretensyi liczyć, lub wynikłą poźniey

pretensyą od niey odrachować nie może. Jeżeli od dalszego opłacania prowizyi chce się uwolnić, powinien dług, gdy iest w rzeczy samey należny, do sądowego składu oddać. Ale nie mniey nie wolno iest dzierżącemu rzecz aresztem obiętą dla tego, że z dłuższego iey strzeżenia przykrość ponosi, do depozytu sądowego podać.

O skargach względem turbacyi possessyi albo rugowania z niey.

§. 39. Każdy posiadaiący rzecz lub prawo iakie iako własne, ma po sobie presumpcyą, że iest prawnym iey posiadaczem. Zatym w possessyi swoiey póty w spokoyności powinien być zostawiony, póki kto inszy lepszych i mocnieyszych praw do rzeczy nie okaże. Czyli kto inszy w rzeczy samey lepsze i mocnieysze nad posiadacza ma prawa, tę kwestyą za zaszłym w tey mierze sporem, tylko przyzwoity Sędzia za poprzedzaiącym prawnym rozważeniem rozsądzić może.

Nikt przeto niechay drugiego w possessyi własności iego nie mięsza, ani gwałtem, skrycie, lub chytrze ruguie. Kto komu przez takie postępki szkodę wyrządza, nie tylko onę

zawsze nadgrodzić iest winien, ale za nieprzyzwoitość swoię surowe na siebie ściąga kary.

O zachowaniu się powoda.

Ten, który o turbacyą lub wyrugowanie siebie z possessyi skargę chce zanieść, nie mniey od wszelkich gwałtów wstrzymać się i bez zwłoki pomocy Sędziego szukać powinien. Naprzód zaniesie skargę swoię na piśmie albo ią poda do protokułu, a w tey nie wspominaiąc nic o prawie swoim, do possessyi mianym, gdyż ten nie do tego processu, ale do rozpocząć mianey głowney sprawy należy, tylko starać się będzie należycie okazać, że był wtedy w spokoyney possessyi, gdy go oskarżony z niey ruszył. Przytym ieżeli może, świadków którzy o iednym i drugim maią wiadomość, wezwie z sobą do Sądu, aby byli natychmiast wysłuchani. Jeżeli zaś Sąd, do którego skarga wprowadzona być powinna, zbyt iest oddalony, niechay wprzody przez pobliższego Kommissarza sprawiedliwości, lub namiestnika sądowego świadków da wysłuchać, i zeznania ich opisane do skargi swoiey przyłączy.

O zachowaniu się oskarżonego.

Na podaną należycie ſkargę, wyznacza ſię krótki termin, i zaleca oraz oſkarżonemu pod karą, aby do przyszłey inkwizycyi wſtrzymał ſię od dalszych poſtępków. Temu rozkazowi oſkarżony koniecznie powinien być poſłusznym, bo inaczey ieszcze większą ściągnie na ſiebie odpowiedzialność; nadto obowiązany ieſt na terminie, którego przedłużenie nie może mieć mieysca, ſtawić ſię osobiście lub przez Plenipotenta. Jeżeli nie uczyni temu zadosyć, poſtąpi ſię z nim iako z niepoſłusznym, i poſſeſſya podług prawnego wypadku dowiedzionych przez powoda okoliczności dekretem będzie przyznana. Jeżeli zaś ſtawi ſię, niechay w odpowiedzi ſwoiey tylko ſtara ſię dowieść, że powod w czaſie ruszenia go z poſſeſſyi nie zoſtawał w ſpokoynym dzierżeniu, lub też że oczywiście nie prawnym i nie przyzwoitym ſpoſobem poſſeſſyi doſtąpił. Na ten koniec potrzebne dowody przed terminem poda, albo one na terminie ſamym złoży. Dowody, których wyszczególnienie wiele trudności i ſtratę czasu za ſobą ciągną, w ta-

kowym processie nie znaydą względu. Podobnież nie zważa ſię na zarzuty przeciw podanym przez iednę lub drugą ſtronę świadków, ieżeli nie mogą być natychmiaſt dowiedzione.

Postępowanie.

Po wspólnym wyſłuchaniu obydwóch ſtron względem ſpórney poſſeſſyi i allegowanego z niey ruszenia, tudzież po opisaniu dowodów, prawne poſtępowanie kończy ſię, i zapada dekret, który zachowuiąc obydwom ſtronom prawa względem główney ſprawy, tym czasem co do poſſeſſyi ſamey ſtanowi. Insze poboczne punkta, iako to: nadgrodzenie ſzkody z ruszenia wynikłe, podobnież do osobnego processu należą.

Gdy takowym dekretem tylko tymczasowa wyznacza ſię poſſeſſya, a o prawie ſamym żadna w nim nie zachodzi wzmianka, przeto appellacya ani żaden inszy prawny środek względem niego dozwolony być nie może. Strona znayduiąca ſię być uciążona, naylepiey ſobie poſtąpi, gdy ſkargę ſwoię w główney ſprawie niezwłocznie poda. Ta wprowadza ſię podług reguł zwyczayne-

go processu, w dekrecie zaś Sędzia względem possessyi potrzebne czyni rozrządzenie. Przy tey decyzyi aż do finalnego rozsądzenia zostać się powinno.

O sprawach tyczących się obrazy.

§. 40. Sława i dobre imie słusznie są każdemu szacowne; a przeto nikt drugiego z wzgardą spotykać, ani słowy, gestami, lub uczynkowo łżyć lub obrażać nie powinien. Kto kogo złośliwie łży albo sławę i dobre imie iego narusza, publicznie go przeprosić, albo od Sędziego publiczne napomnienie przyiąć powinien, czemu obrażony i kilku iemu co do stanu równych przytomnemi być mogą. Prócz tego obrażaiący w miarę postępku swego i złośliwego zamiaru, pieniężną lub więzienia w cuchtauzie albo fortecy karę na siebie ściąga.

Do gatunku wyraźnie kary godnych obraz należą:

a, pobicie i insze uczynkowe skrzywdzenie;

b, publicznie ogłoszone paszkwile;

c, gdy obrażony iest osoba, którey obrażaiący z stanu swego

lub

lub inszey przyczyny, naprzykład: iako podległy, uczeń, i t. d. uszanowanie i cześć winien;

d, obrazy osobom woyskowym wyrządzone.

Przestroga względem samowolney satysfakcyi.

Nikt nieuwolni się od kary udaiąc, że był wprzódy od drugiego zaczepiony i skrzywdzony. Jeżeli to udanie znaydzie się być prawdziwe, obydwie strony karze podpadną, wszelako ten ostrzeyszey, który dał do niezgody przyczynę. Niechay więc każdy strzeże się, sprawiać sobie dla mniemanych uraz samowolną satysfakcyą.

Nie mniey ten, który komu celem publicznego zhańbienia iego popełniony występek wyrzuca, naprzykład: oszukanie, kradzież, krzywoprzysięstwo, cudzołostwo, i t. d. karę na siebie ściąga, i nie zasłoni go wymówka, iakoby zarzut był prawdziwy. Nikt nie powinien przywłaszczać sobie prawa taxować samowolnie cudze dobre imię; i ten tylko, który w dobrym zamiarze i z słusznych pobudek o zdarzonym występku zwierz-

chności donosi, i dowody tego podaie, godzien iest nazwiska dobrego Obywatela, i od wszelkiey nagany iest wolen.

Rodzice, opiekuni, nauczyciele, i gospodarze trzymaiący czeladź, nie popełniaią wprawdzie obrazy, gdy podległym sobie osobom istotne błędy lub występki wyrzucaią, albo przez mierne ukarania staraią się one do poprawy przyprowadzić. Atoli, ieżeli w tym przestępuią granice pomiarkowania, takoż ukaraniu podpadaią.

W iakim ciągu czasu skarga o skrzywdzenie zaniesiona bydź powinna.

Kto znayduie się być od kogo obrażonym, powinien z skargą swoią o to udać się do Sędziego naydaley w ciągu roku od czasu kiedy dowiedział się o zaszłey obrazie. Poźniey skarga mieysca mieć nie może.

Nadto powinien Sędziemu dokładne allegacyi swoiey podać dowody, i te ieżeli zawieraią się w pismach, rysunkach, malowaniach, i t. d. natychmiast przedłożyć.

Postępowanie.

Dalsze postępowanie zależy od istoty obrazy i rozmaitości stanu obydwoch stron. Jeżeli idzie o popełnione uczynkowe skrzywdzenia, ie-

żeli strony należą do gatunku osob wyższey kondycyi, albo ieżeli obrażony iest osoba woyskowa, wtedy nie zwyczayny process, ale formalna rozpoczyna się kryminalna inkwizycya. Sędzia postąpi około takiego dzieła z mocy urzędu swego, powód zaś obowiązany iest podać iemu potrzebne do tego dowody. Oskarżony z reguły winien iest stawić się osobiście, ale wolno mu iest po zakończoney inkwizycyi obrać sobie za obrońcę iednego z Kommissarzy sprawiedliwosci, któremu akta dadzą się do przeyrzenia, aby zaszłe w examinie sprawy, omyłki wytknął, i w przeznaczonym ciągu czasu obronę na piśmie ułożył.

Względem słownych obraz i lekkich uczynkowych krzywd między osobami mieyskiey kondycyi, tudzież gdy obrażony do tego stanu należy, i żadne nie zachodzą ciążące okoliczności, examen sprawy odbywa się zwykłym w zwyczaynych processach sposobem.

Appellacya.

W iednym i drugim razie, dekret nietylko prywatną, ale publiczną satysfakcyą stanowi. Od takiego de-

kretu wolna iest obydwom ſtronom appellacya, do którey ſłużą zawarte w §. 32. przepisy. Z tym wszyſtkim powód, przeto, że oſkarżony od wszelkiey kary zoſtał wolen, albo że przeznaczona kara nader iest łagodna, odwołać ſię od wyroku nie może, i tylko dozwala ſię iemu, przyczyny zdania swego wyższemu Sądowi Prowincyi, bez różnicy czyli tenże lub inszy Sąd dekret wydał, na piśmie przełożyć. Ten Sąd zleca na to iednemu z Fiszkałów, aby dał ſwoię opinią, czyli zachodzą prawne przyczyny, dla których oſkarżony podług wyiaśnionych w aktach okoliczności powinien był zaſłużyć na ukaranie, albo na większą karę nad tę, którą dekret poſtanowił. Jeżeli taka będzie iego opinia, oſkarżony poda na piśmie ſwoią obronę, a wtedy dekret drugiey inſtancyi ſprawę rozsądza.

Względem oſkarżonego zważyć ieszcze należy, że ieżeli iest na czterotygodniowe więzienie, lub na grzywny 50. lub mniey talarów ſkazany, formalney appellacyi zakładać nie może, ale tylko mu iest wolno

prożbę o zmnieyszenie kary podać. To różni ſię od zwyczayney appellacyi tym, że nowe okoliczności daley nie znayduią względu, ieżeli nie ſą przy podaniu prożby dowodami wsparte, tudzież tym, że dekret w drugiey inſtancyi bez dalszego examinu zapada. Zatym oſkarżony podaiąc takową prożbę o zmnieyszenie kary, oraz potrzebne dowody przytoczyć powinien.

Trzecia inſtancya w ſprawach tyczących ſię obrazy, nigdy nie bywa dozwolona, wyiąwszy przypadki gdzie dekret wypadł względem nadgrodzenia zrządzoney ſzkody, która ſummę kwalifikuiącą ſię podług §. 33. do rewizyi (*trzeciey inſtancyi*) wynosi.

§. 41. Do rodzaiu ſpraw małżeńſkich należą ſkargi o niedopełnienie obietnicy małżeńſtwa, nadto zażalenia przeciw Rodzicom lub opiekunom o ubliżone zezwolenie do zamęścia, nakoniec ſprawy rozwodowe. O sprawach małżeńskich.

Przy takowych ſporach należy ſtoſować ſię w powszechności do przepisów względem zwyczaynego pro-

cessu postanowionych. Różnią się tylko przez to, że Sędzia nadewszystko stara się one zagodzić, a spokoyność i iedność w familiach utrzymać; tudzież że należą do kognicyi wyższego Sądu Prowincyi, aczby strony niższemu Sądowi były podległe.

Skargi o nie dopełnienie obietnicy małżeństwa z zaręczyn.

Skargi o nie dopełnienie małżeństwa wtedy tylko mogą być zaniesione:

a, gdy obietnica przed Kommissarzem sprawiedliwości urzędownie zawarta i opisana była. Ludzie wieyscy zaręczyny swoie przed Woytem i Szołtysem zawierać i opisywać mogą.

b, gdy z wspólnym zezwoleniem obydwoch stron zapowiedzi nastąpiły;

c, gdy kto osobę wolną i nienagannych obyczaiow pod obietnicą zamęścia o brzemię przyprawił, a nie zachodzi żadna prawna do małżeństwa przeszkoda.

W iakim ciągu czasu skarga

W każdym z powyższych przypadków, skarga przed upływem dwóch lat; a gdy uroczystym przyrzeczeniem

zamęścia czas zawarcia ślubów był przeznaczony, w ciągu roku iednego od upływu tego czasu zaniesiona być powinna; inaczey, utraca się prawo. zaniesiona być ma.

Sposób podania skargi w §. 14. iest przepisany. Atoli, gdy przymuszone śluby mieysca mieć nie mogą, i strona przeciwna gdy ślubow dopełnić nie chce, tylko do odstępnego lub nadgrodzenia iest obowiązana, przeto, powód dobrze uczyni, gdy oraz takie okoliczności przytoczy i dowiedzie, podług których postanowić miane przez Sędziego odstępne, kondycyi, maiątkowi, i inszym strony przeciwney układom może odpowiedzieć.

O założeniu przeszkody do ślubu.

Jeżeli strona przeciwna zabiera się iuż do ślubow z inszą osobą, należy rozgatunkować, czyli założona przeszkoda na aktualnym dawnieyszym przyrzeczeniu, lub na zaszłym pod obietnicą zamęścia poznaniu cielesnym zasadza się. W pierwszym razie zakładaiący przeszkodę, aktualne przyrzeczenie ślubów Plebanowi maiącemu dać ślub przedłoży. Ten zatym obowiązany iest natychmiast

wstrzymać się z zapowiedziami i z ślubem. W drugim, osoba uwiedziona przyczynę skargi swoiey zwierzchności mieysca gdzie zapowiedzi i ślub nastąpić maią, niezwłocznie okaże i usprawiedliwi, zaczym zapowiedzi i ślub mieysca mieć nie mogą. Jeżeli wtedy oskarżona strona zezna, że z osobą zakładaiącą przeszkodę ślubów zawrzeć nie może, ale że chce, ieżeli będzie na to skazana, dać iey prawne odstępne, i natychmiast bespieczeństwo w tey mierze okaże: można z zapowiedziami i ślubem daley postąpić. W każdym razie dalszy process względem ważności założoney przeszkody do kognicyi Sądu należy; a gdy potym przeszkoda znaydzie się być nieprzyzwoicie uczynioną, powód iako oszczerca będzie karany.

O zażaleniach przeciw rodzicom lub opiekunom o uchylenie zezwolenia do ślubów.

Dzieci w małżeństwie spłodzone bez zezwolenia rodzonego oyca swego aczkolwiek iuż zostawali przedtym w stanie małżeńskim i lat przyzwoitych doszli; ważnych ślubów zawierać nie mogą. Jeżeli mimo

wolą iego tego się dopuścili, oyciec w ciągu sześciu miesięcy po powzięciu o tym wiadomości uchylenia takiego nieprawnego małżeństwa żądać iest mocen. Małoletnie sieroty, do zamęścia swego o zezwolenie matki swoiey i opiekuna, a gdy matka nie żyie, dziadostwa swego starać się są obowiązane; ieżeli zaś żadne z tych nie żyie, dosyć iest na zezwoleniu opiekuna.

To zezwolenie w wszystkich tych zdarzeniach dla takich tylko przyczyn może bydź odmówione, z których rostropna i maiąca iakiekolwiek podobieństwo obawa zachodzi, że przyszłe małżeństwo będzie nieszczęśliwe i niezgodne. Takoż rodzice i dziadostwo do ubliżenia zezwolenia swoiego maią prawo, gdy od strony przeciwney słowne lub uczynkowe obrazy ponieśli, tudzież, gdy w brew ich zakazu taiemne zaręczyny zaszły, lub wykradzenia, albo inszych niegodziwych sposobów użyto. Kto dla uchylenia się od praw kraiowych w obcym kraiu śluby bierze, fiszkalną karę dziesięciu do trzechset talarów grzy-

wien albo karę więzienia na ſiebie ściąga.

Niechay zatym nikt taiemnie albo mimo wolą rodziców lub opiekunów obietnic ślubnych nie zawiera albo co gorsza, inszemi nieprzyzwoitemi śrzódkami nie zabiera się do ſtanu małżeńskiego. Atoli, ieżeli rodzice lub opiekuni bez prawney przyczyny zezwolenie ſwoie ubliżaią, ten, który podległą woli rodziców lub opiekunów osobę poiąć zamyśla, wspólnie z nią albo ſam domagać ſię ieſt mocen, aby nieprawne ſprzeciwienie ſię dochodzone i rozsądzone było. Jeżeli ſam ſkarży, powinien oraz dowieść, że ſię o zawarcie ślubów z oſobą iuż umowił. Względem Proceſsu zwyczayny ſposób examinu zachodzi; rodzice zaś lub opiekuni w ciągu ſprawy żadnych czynić nie powinni rozrządzeń, któreby prawa ſtrony ſkarżącey zwątlić, doſtąpienie ich trudnieyszym uczynić, albo wolność drugiey ſtrony ograniczyć mogły. Jeżeli zaydzie o to ſłuszna obawa, powód onę dowodami uſprawiedliwi, zaczym Sędzia podług

przepisów prawa, gdy tego będzie potrzeba ſądowy dozor nakaże.

O sporach między małżeńſtwem.

Dla zabieżenia ile bydź może pierwszemu powſtaniu niezgody między małżeńſtwem i zaradzenia wzaiemnemu wſtrętowi, prawo naſtępuiące uſtawy uczyniło:

Względem maiątku i wychowania dzieci.

I. Jeżeli zachodzi między małżeńſtwem niezgoda względem zawiadowania wniesionych przez żonę nieruchomości i kapitałów, albo co do ſposobu wychowania potomſtwa i przeznaczenia im przyszłego ſtanu, powinni udać ſię do Sądu opiekunnego, który nie dopuszczaiąc ſporu do formalnego proceſsu, przywoławszy iednego krewnego z każdey ſtrony okoliczności roztrząśnie, i względem przyszłego zachowania ſię uczyni poſtanowienie. Od takowey decyzyi odwołać ſię nie można.

Względem nieprzyzwoitego pożycia.

II. Jeżeli małżonek ſądzi mieć ſłuszne przyczyny narzekania na nieprzyzwoite obyczaie drugiey ſtrony, naprzykład: dla niegospodarſtwa, piiańſtwa, podeyrzanego obcowania, ſkłonności do kłótni, i t. d. uda ſię do przyzwoitego Sędziego z ſkargą pisaną, albo ią poda do Protokułu,

okoliczności wyszczególni, i wraz dowody przytoczy. Na to Sędzia bez formalnego Proceſsu krótki examen naznaczy i końcem przynaglenia oſkarżonego małżonka do poprawy, potrzebne uczyni zalecenia, które nawet ieżeli tego osądzi konieczność, karami oboſtrzy. Jeżeli przy takowym examinie okaże ſię, że obce osoby przez namowy, plotki lub insze niegodziwe intrygi umyſły małżonków wzaiemnie iątrzą, Sędzia obowiązany ieſt dalszemu wpływowi takich burzycielów małżeńſkiey zgody założyć tamę, i onych przykładnie ukarać. Wszyſtkim małżonkom podaie ſię zbawienna rada, aby naprzód tego prawnego śrzódka do zaradzenia zachodzącym między niemi niezgodom użyli, nim do formalnego proceſsu rozwodowego przyſtąpią. W wielu przypadkach unikną tego złego, byleby wcześnie chwycili ſię tego ſposobu; wszakże nawet w przeciwnym razie rozwód tym będzie łatwieyszy, gdy zachodzić będą dowody, że ſtrona obwiniona mimo urzędowych napomnień nie okazała poprawy.

O spiawach rozwodowych.

III. Atoli, ieżeli ma przyiść do zupełnego rozłączenia małżeńſtwa, ſtrona która tego żąda, nadewszyſtko rozważyć powinna, czyli iednę z opisanych w części II. tit: I. §. 670. do 718. powszechnego prawa kraiowego ma do tego przyczynę. Dla pijaństwa, marnotrawſtwa, nierządnego gospodarſtwa, rozwód nie inaczey może mieć mieysce, chyba że śrzódki przez Sędziego do poprawy obwinionego użyte były bezſkuteczne. Podobnież dla niezgody, ſkłonności do kłótni, ſłównych uraz, pogróżek, lub lekkiego pobicia nie tak prędko żądać można rozwodu, ale wprzódy prosić należy o zalecenia do poprawy obwinionego ſłużące.

O zachowaniu się powoda.

Jeżeli zaś małżonek ſądzi mieć prawne do rozwodu pobudki, potrzeba rozgatunkować, czyli podług §. 13. należy do rodzaiu osób wyłączonych (*exemptos*) albo czyli niższemu Sądowi ieſt podległy? W oſtatnim z tych przypadków, małżonek zeniesie ſkargę do zwyczaynego Sędziego, który ią roztrząśnie, i do zgody wezwie, a gdy ta będzie

bezskuteczna, sprawę do Sądu rozwodowego końcem dalszego postępowania odeśle. Przeciwnie, gdy powód do osob wyłączonych należy, skarga zaraz z początku do Sądu rozwodowego wprowadzona być ma.

O rozwodzie w ciągu sprawy.

W ciągu sprawy rozwodowey strona strony samowolnie odstępować nie powina. Jeżeli iednak rozwód żądany iest z prawnych przyczyn, które zachodzącą niebespieczeństwa życia lub zdrowia strony skarżącey obawą grożą, a te ieżeli iakokolwiek są dowiedzione, można będzie prosić Sędziego o zezwolenie, aby strony w ciągu sprawy oddzielnie żyły. Zaczym Sędzia postanowi, wiele mąż żonie do ukończenia sprawy do potrzeb iey będzie winien wyznaczyć; tudzież potrzebne względem wychowania dzieci i zabeśpieczenia maiątku uczyni rozrządzenie. Takowe szczegóły, Sędzia po krótkim examinie rozsądzi, a od decyzyi iego appellacya mieysca mieć nie może. Sprawa rozwodowa zwyczaynym wprowadza się sposobem, a zachodzące w niey dochodzenia do wy-

nalezienia prawnych do rozwodu przyczyn, i postanowienia, która z dwóch stron za winną ma bydź poczytana, dążą. Podział maiątku nie należy do tego działa, lecz dopiero po prawnym rozłączeniu małżeństwa, przyzwoitego Sędziego będzie czynnością.

Mąż obowiązany iest koszta procesowe na żądanie żony z wniesionego iey maiątku, a w niedostatku iego, własnym nakładem awansować.

Przestroga dla obydwóch stron.

Przy każdym rozwodzie, zachodzą zawsze takie okoliczności, o których same strony naylepszą maią wiadomość. Zatym pożyteczna iest, aby terminów osobiście dopilnowały, a nawet przybierały sobie prawnych Asystentów, inaczey wynika strata czasu i koszta, gdy Plenipotenci w tey lub owey okoliczności wprzódy muszą się z sobą naradzić; częstokroć także niektóre okoliczności nie mogą być dla tego należycie obiaśnione, albo cale bywaią przepomniane.

Nadto, strony dobrze także uczynią, gdy nie mogąc ugodzić się o dalsze pożycie w małżeństwie, przy-

naymniey o karę rozwodową i podział maiątku będą się starały układ między sobą uczynić. Przez to oszczędzi im się wiele kosztów, i zabieży rozmaitym nieprzyzwoitościom, które od przewłoki i publicznego rozgłoszenia domowych szczegułów są nierozdzielne.

Skarga o złośliwe opuszczenie

Do liczby przyczyn rozwód usprawiedliwiaiących należy także złośliwe małżonka opuszczenie. Sama iednak odmiana zwykłego mieysca mieszkania nie bywa za złośliwe opuszczenie poczytana.

Jeżeli mąż obiera sobie nowe mieysce mieszkania, żona obowiązana iest poyść za nim; a gdy na sądowne zalecenie uporczywie od tego się uchyla, mąż rozwodu może żądać.

To samo ma się rozumieć, gdy żona bez zezwolenia męża i bez prawney przyczyny iego opuszcza, i na wyszły sądowy rozkaz do niego natychmiast nie wraca. Wszakże nadto w takim razie mąż nie może być muszony żonę wprzódy przyiąć, póki ona nie naganności postępków swoich przez czas oddalenia od męża wiary godnemi świadkami nie dowiedzie.

Jeżeli

Jeżeli małżonek taiemnie uydzie, a mieysce bawienia iego będzie niewiadome, albo tak dalece oddalone od kraiow Królewskich, iż żadne sądowe zalecenie połączenia oboyga małżonków nie może mieć mieysca, wtedy strona pozostała po upływie roku od czasu opuszczenia rachować mianego, pozwu publicznego, a gdyby i ten był bezskuteczny, rozwodu żądać iest mocna.

W ciągu tego roku winien iest pozostały z małżonków wszelkiego starania przyłożyć do wyśledzenia nieprzytomnego. Nadto iest obowiązany o skutku staranności swoiey Sędziego uwiadomić, a potym przysięgę wykona, iako od czasu oddalenia się o mieyscu bawienia nieprzytomnego żadney powziąść nie mógł wiadomości.

O sporach między dziedzicami i ich poddanemi

§ 46. Pomyślność rolnictwa i wieyskiego gospodarstwa zasadza się po większey części na zgodzie między dziedzicami i ich poddanemi, gdy tamci łagodnie i słusznie z niemi się obchodzą, i gdy oraz poddani obowiązki swoie wiernie i posłusznie pełnią. Przeto prawa oso-

bliwą maią baczność, aby za wynikłemi między niemi ſporami zaradziło ſię ile bydź może wszelkim złym ſkutkom.

I. Powszechne obowiązki

Prawa i obowiązki między dziedzicami i ich poddanemi podług kontraktów i inszych tym podobnych ugod, podług zwyczaynych w każdym mieyscu regeſtrow inwentarſkich, i oddzielnych każdey Prowincyi właściwych układów zważaią ſię.

W tym mieyscu powszechne tylko umieścić można prawidła.

Staranność o poddanych.

Każdy dziedzic obowiązany ieſt poddanym ieszcze nie oſiadłym ile z niego ieſt ſposobność do utrzymania życia podać; ieżeli iednak tego nie zdoła uczynić, powinien im na prożbę ich pozwolić gdzie indziey zarobku ſzukać, i tym końcem dać im potrzebne zaświadczenie.

O ich potomstwie.

Nadto ieſt iego obowiązkiem mieć o dobrym wychowaniu ich potomſtwa ſtaranność, na rodziców baczne mieć oko, i gdy w wychowaniu ich co zdrożnego popełnią lub zaniedbaią, naprzykład: gdy nie posyłaią dzieci ſwoich do Kościoła i do ſzkoły, albo że nie ſposobią ich do

należytey pracy, do pełnienia tychże obowiązków ſkutecznie przynaglić.

Powinien nadto ſierotom lub inszym ſposobem od rodziców opuszczonym dzieciom dać pomoc, pod utratą prawa nad niemi. Tego prawa nabywa wtedy ten dziedzic, który wychowanie i wyżywienie takiey ſieroty do lat, gdzie może ſama o ſobie mieć ſtaranie, na ſiebie przeiął.

O podupadłych.

Jeżeli oſiadli poddani po ucierpianych ciężkich klęſkach dalſzego wſparcia potrzebuią, dziedzic nadewszyſtko obowiązany ieſt, nie ubliżyć im ile zdołać może ſwoiey pomocy.

Słuszne pomiarkowanie w powinnościach i daninach.

Od nowo przybyłych poſiadaczów gruntowych włości większych ciężarów i danin nad zwykłe wymagać ſamowolnie nie godzi ſię. Jeżeli iednak takowa odmiana ieſt potrzebna, przyczyna iey w kontrakcie czyli inwentarzu ſądownie ſporządzić mianym, wyraźnie wymieniona bydź powinna

Podobnież dziedzic powinności poddanych nad iſtotne ich obowiązki, ile gdy te kontraktami, inwen-

tarzami, regeſtrami lub od dawnych czasów zaſtarzałemi zwyczaiami lub oddzielnemi prawami i przywileiami są poſtanowione, ſamowolnie powiększać i cięższemi czynić nie ieſt mocen. Wszelkie nadzwyczayne powinności, które poddani prócz zwykłey pańszczyzny odbywaią podczas żniw nie mogą bydź od nich żądane, chyba że nagła tego wyciąga potrzeba.

Kiedy poddany kraiowi uſługę pełni, naprzykład: podwody przyſtawia, i w tym ſamym czaſie do odbywania pańszczyzny ieſt niesposobnym, wtedy powinny ſię iemu w tym przeciągu czasu wszelkie dworſkie roboty opuścić, które w przyszłych dniach lub tygodniach nadgrodzić ma. To ſamo rozumie ſię, gdy poddany dla powszechney roboty, naprzykład: około naprawy dróg i moſtów, czyszczenia rowów wieyſkich, ścigania i pilnowania zbiegow żołnierſkich, i t. d. do odbywania dworſkich powinności ma przeszkodę. Wszakże w reszcie nadgrodzenie zaległych dla powyższych przyczyn pańszczyzn, nie powinno także

dopilnowania własnego gospodarſtwa wſtrzymywać.

Opuszczenie robot.

Dziedzic obowiązany ieſt opuścić poddanemu proporcyonalną część robot, gdy ten bez przewinienia ſwego w domoſtwie lub budynkach ſwoich znaczną ſzkodę przez pożar poniosł, albo przez nieszczęśliwe zdarzenia potrzebne robocze bydło utracił; iako też, gdy dla własney lub domowych ſwoich choroby do pełnienia pańszczyzny ſtał ſię niesposobnym. Jeżeli w pierwszym razie Powiat opuści iemu publiczne podatki, wtedy dziedzic przez połowę takiego czasu iemu pańszczyznę opuścić powinien; co także rozumieć ſię ma o dworſkich czynszach i daninach. Zona poddanego przez 6. tygodni po rozwiązaniu ſwoim wolna ieſt od pełnienia powinney pańszczyzny. Po śmierci gospodarza lub gospodyni, żadne uſługi z takiego poſiadła żądane bydź nie mogą.

Umnieyszenie powinności.

Jeżeli poddany przypadkiem, przez przemoc, lub w inszy ſposob bez własnego do tego przyłożenia ſię znaczną część poſiadła albo należny do niego dawniey użytek, naprzykład:

wolną paszę utracił; albo ieżeli przez ieden z takowych przypadków, należące do posiadła role i łąki do zwyczaynego gospodarowania zupełnie lub po części stały się nie użytecznemi, wtedy dziedzic winien iest dawnieyszy dochod wyznaczeniem mu inszych użytków nadgrodzić, albo na proporcyonalne umnieyszenie powinności przystać, chyba że okazać potrafi, iż poddany mimo poniesioną stratę powinną pańszczyznę odbywać ieszcze iest w stanie.

Na żądanie takowego umnieyszenia przez poddanego nie maiącego własnego posiadła, wolno iest dziedzicowi niechcącemu rozpoczynać o to processu posiadło na siebie odebrać; atoli wtedy obowiązany iest poddanego, żonę iego i dzieci do roboty ieszcze nie sposobne z poddaństwa uwolnić, i o rychłym obsadzeniu mieysca zdatnym gospodarzem pod własną odpowiedzialnością mieć staranie.

O uwolnieniu z poddaństwa.

Żaden dziedzic poddanego nie uwolni, nie będąc wprzódy dokładnie przeświadczonym, z czego myśli się na dal w kraiu żywić. Przyczyna

uwolnienia powinna bydź w piśmie na ten koniec wystawionym wyrażona; a gdy się potym okaże bydź fałszywą, dziedzic poddanego na powrót przywołać ma prawo.

Poddanemu ieszcze nie osiadłemu uwolnienie z poddaństwa odmówione bydź nie może

1, gdy z zezwoleniem dziedzica cudzym kosztem nauczył się iakiey wiadomości, kunsztu lub rzemiosła, z którego w kraiu może się wyżywić;

2, gdy przez służbę lub inszym iakim godziwym sposobem ma sposobność los swóy polepszyć;

3, gdy może gdzie indziey osieść, a dziedzic w dobrach swoich nie może iemu żadnego mieysca bezpłatnie wyznaczyć;

4, gdy cudzego mieysca przez zamęście nabywa, a oblubienica na wieś dziedzica za nim poyść nie chce;

5, gdy kobieta przez zamęście w mieysce obce opatrzenie swoie znayduie;

6, gdy dziedzic nie ſłusznie i bezprawnie poddanego ciężko pobił.

Lecz niemniey oſiadły gospodarz ſwoiego i żony ſwoiey uwolnienia żądać ieſt mocen, okazawszy dowodnie, że inszym godziwym ſposobem może ſię w kraiu wyżywić, i gdy oraz inszego zdatnego gospodarza na mieysce ſwoie przyſtawi.

O dzieciach uwolnionych poddanych.

Potomſtwu do odbywania powinności iuż zdatnemu z rodzicami wyiść pozwolić, dziedzic muszony bydź nie może. Przeciwnie, dzieci nie maiące ieszcze lat 14. rodzicom wydane bydź maią. Dziedzic zatrzymuiąc dzieci nie doszłe lat przyzwoitych, one w ſłużbę ſwoię przyiąć, albo inszym ſposobem o wyżywieniu i przyszłym ich loſie powinien mieć ſtaranie.

Opłata za uwolnienie

Kwota opłaty za uwolnienie poddanego iego familii i maiątku, różni ſię podług różnych układów mieyscom zwyczaynych. Poddany uwalniaiący ſię za cięszkie pobicie, ani za ſiebie ani za żonę ſwoię, ani za dzieci, które ſam ieszcze żywi, nic nie zapłaci. Takoż poddany,

który doydzie w ſłużbie woyſkowey ſtopnia Feldſebla lub Wachmiſtrza bezpłatnie uwolniony być powinien.

II. Obowiązki poddanych względem dziedzica.

Poddani winni są dziedzicowi ſwoiemu wierność, uszanowanie i poſłuszeńſtwo, a dziedzic mocen ieſt żądać w tey mierze od nich poprzyſiężonego przyrzeczenia.

Nie powinni ze wsi taiemnie uchodzić.

Nie powinni ze wsi do którey należą bez zezwolenia dziedzica wyprowadzać ſię; ale niemniey przez dziedzica bez teyże wsi przedani, zamienieni, albo iakim kolwiek inszym ſposobem poniewolnie uſtąpieni bydź nie mogą; przynaymniey takowa zmiana, ieżeli podług oddzielnych układów mieysca ieſt dozwolona, losu ich żadnym ſposobem pogorszyć nie powinna. Zbiegłych poddanych tudzież ich potomſtwo aczkolwiek gdzie indziey urodzone, dziedzic wszędzie ſzukać i do powrotu przymuſić ma prawo. Niechay nikt pod przykładnym ukaraniem takowych ludzi nie zatrzymuie ani utaia.

Zezwolenie dziedzica na zamęście.

Poddany chcący ſię żenić, obowiązany ieſt zanieść do dziedzica prożbę o zezwolenie; ieżeli mu go

bez prawney przyczyny odmowi, uda się o pomoc do wyższego Sądu Prowincyi. Atoli dziedzic uchylić może zezwolenie:

1, gdy osoba, z którą poddany chce się żenić, ciężki popełniła występek;

2, gdy znana iest z leniftwa, hultayftwa, lub krnąbrności, i wiary godnemi świadkami może być o to przekonana;

3, gdy dla ułomności ciała nie zdatna iest do należytego odbywania robot gospodarskich.

Kondycya potomstwa

Potomstwo poddanych podług reguły do ftanu chłopskiego i kondycyi rodziców iest przywiązane, i bez wyraźnego zezwolenia dziedzica do uczenia się rzemiosła lub do nauk brać się nie może. W tym iednak następuiące excepcye zachodzą:

a, rodzice maiący na wsi godziwą professyą, iednego z synów swoich podług własnego wyboru do teyże mogą przeznaczyć;

b, dzieciom, które dla ułomności ciała do ciężkich robot są nie zdatne, pozwolenie uczenia się rzemiosła ubliżone być nie ma.

c, gdy dziecie podług zdania znaiących się na rzeczy mężów do iakiego kunsztu lub umieiętności osobliwsze ma talenta, i nie zbywa na potrzebnych sposobach do wyuczenia iego, takoż pozwolenie do tego odmówione iemu być nie powinno.

O służbie czeladniczey.

Jeżeli dziecie poddanego wsi w cudzą chce poyść służbę, powinno wprzódy w zwyczaynym do godów czasie zgłosić się do swego dziedzica. Ten nie żądaiąc iego usługi, ubliżyć iemu nie może zezwolenia na piśmie do obcey służby. Takie pismo tylko na rok ieden służy, chyba że iest wyraźnie na dłuższy czas nadane.

Jeżeli zostaiący w obcey służbie poddany przedłużenia czasu żąda, wcześnie o to prosić i woli dziedzica czekać iest obowiązany.

Dzieci poddanych za zwyczayne myto dziedzicowi służyć powinny, skoro wieku i sił ciała do rodzaiu służby do którey użyte być maią potrzebnych nabędą. Dzieci zaś rodzicom swoim w własnym ich gospodarstwie za parobków lub dziewki służące, powinny zostać się przy nich, owszem od woli rodziców zależy, które z nich zechcą przy sobie zostawić. Jeżeli rodzice tylko iedno maią dziecię, to, aczkolwiek obeyść się mogą bez niego w gospodarstwie, wzięte od nich być nie może.

Nadto, ieżeli poddany nie ma pomocy z zostawionego sobie do gospodarstwa dziecięcia, albo gdy iedno z rodziców przez przypadek do pracy stanie się nie sposobnym, wtedy służące dziedzicowi dziecie na końcu roku służby może być odzyskane.

Szczegulnieysze obowiązki osiadłych gospodarzy.

Do głównych obowiązków osiadłych gospodarzy należy, aby posiadło i wszystkie należytości iego w gospodarskim stanie utrzymywali; złośliwey krnąbrności, buntów między gromadą, albo grubego wykroczenia przeciw powinnemu dziedzicowi uszanowaniu nie dopuszczali się, tudzież kradzieżą, oszukaniem, i inszemi przestępstwami nie dawali w gromadzie publicznego zgorszenia. Kto przeciw temu wykroczy, nie tylko karę odniesie, ale nawet za poprzedzaiącym examinem z mieysca będzie ruszony. Niemniey poddani obowiązani są, odbywać miane powinności, porządnie, pilno, i bacznie pełnić. Wolno iest wprawdzie każdemu ręczną służbę samemu odbywać, albo zdatnego parobka lub dzieci do tego wysłać, atoli roboty męskie przez kobiety lub dziewki odbywane być nie mogą.

Przy państczyznach sprzężayonych.

Do państczyzny sprzężayney, prócz roboczego bydła, powinny także potrzebne do wozu, pługa, i brony osoby być przystawione, które tak przy uprawie roli, iako przy ładowaniu na wozy i zrzucaniu pomagać muszą. Tudzież powinni poddani do służby dworskiey należyte mieć przy sobie narzędzia, które przy inwentarzu dostali, albo których przy robotach tegoż gatunku w własnym gospodarstwie używaią.

Przy budowie.

Przy budowie zwłaszcza około potrzebnych mieszkalnych i gospodarskich budynków we wsi do którey należą, poddani winni są z reguły prócz inszey pańszczyzny służbę pełnić, bez różnicy czyli budynki położone są w granicach wsi lub za iey okrągiem, tudzież czyli na przeszłym lub na inszym mieyscu wystawione być maią. Przy takowych budowach także iest obowiązkiem poddanych wszystkie potrzebne materyały i narzędzia, kamienie brukowe i piasek do staien i gnoiowek, tudzież drzewo do cembrowania studzien znosić; budulec z lasa nie ociosany ale bez wierzchu i gałęzi zwieść, kloce do tartaka przystawić, i ztamtąd nazad odwieść. Także powinni z placu zabudować mianego ziemię wywieść, ale do wywózki gruzu, połamanych tarcic, belek, dylow, i inszych starych materyałów nie są obowiązani.

Prócz tego każdego poddanego iest powinnością, robotę ręką podawczą i wszystkie insze gatunki robot, które przy budowie i naprawie własnego budynku podług zwyczaiu kraiowego pełni, odbywać; tudzież przy tak nazwanym podnoszeniu i spuszczaniu czyli rychtowaniu dworskich gospodarskich budynków, na zawołanie usługę czynić.

O furach.

Do zwyczayney pańszczyzny sprzężayney należy także, aby poddani zamiast niey czyli na iey rachunek wszelkie rodzaie produktów z dóbr, iako to: z pól i ogrodów, bydło, i t. d. na przedaż wywozili, tudzież wszystkie gospodarskie potrzeby sprowadzali. Jeżeli poddani prócz zwyczayney dworskiey pańszczyzny są do wszelkich fur obowiązani, muszą one dziedzicowi, żonie iego, i mieszkaiącym w domu dziedzica dzieciom dodawać; także dla tych osob po lekarza, cerulika, lub akuszerkę iachać i odwozić.

Przy furach za granicami wsi dawać zwykłych, powinni nadto do sprzężayney służby obowiązani poddani wszelkie ładunki lub towary dla dziedzica na swoie fury przyimować. Jeżeli iednak takowy ładunek na powrot brać miany, więcey nad połowę fury całego ładunku wynosi; i ieżeli poddany więcey nad puł dnia

zatym czekać musi, wtedy się iemu to iak za furę ze wsi wywiezioną od zwykłey pańszczyzny potrąci. Atoli, poddany dłużey nad 24. godzin na taki ładunek czekać muszony być nie ma.

O posyłaniu pieszych ludzi.

Poddani, którzy tylko ręczną pańszczyznę odbywaią, dziedzicowi pieysze także usługi pełnić, i 15. do 18. funtów, gdyby zaś odległość mieysca powrotu w iednym dniu nie pozwalała, 10. do 12. funtów brać powinni; takich iednak ciężarów, które nie inaczey iak na taczkach mogą być przesyłane, narzucać im nie można, chyba że to iest w zwyczaiu, wszelako ciężar wagi 50. do 60. funtów przenosić nie powinien.

Prawo karania dziedzicowi właściwe.

Dziedzic mocen iest czeladź leniwą, nierządną, i krnąbrną z pomiarkowaniem ukarać, tudzież to prawo dzierżawcy i ekonomowi swemu zlecić; iako nie mniey takowe kary na przeznaczoną do pańszczyzny czeladź poddanych rozciągnąć; ale nietylko zdrowia i życia czeladzi o niepieczeństwo nie przyprawiać, ale przy ukaraniu czeladzi płci niewieściey

ściey od obrażenia wstydliwości wstrzymać się powinien.

Przestroga dla szynkarzow i gościnnych

Szynkarze i gościńni, czeladzi wieyskiey trunki i żywności nie inaczey iak za gotową zapłatą dawać, i od nich zboża, mąki, siana, słomy, bydła, i inszych produktów ani sukien w zapłacie brać nie maią. Jeżeli przeciw temu bez wyraźnego zezwolenia dziedzica wykroczą, utracą swoię pretensyą, i prócz tego karze podpadną.

Ukaranie osiadłych gospodarzy.

Osiadłych gospodarzy i żony ich dziedzic więzieniem lub karą roboczą do powinności mocen iest przymusić, gdy przy odbywaniu zwyczaynych pańszczyzn dopuszczaią się krnąbrności, leniftwa, lub inszych tym podobnych nagannych postępków. Wszelako strzedz się będzie samowolnego w tey mierze postępowania, owszem przy ukaraniu więzieniem na 48. godzin, rady sądu wieyskiego wezwie, gdy zaś dłuższego więzienia uzna potrzebę, inkwizycyą i napisanie dekretu Justycyaryuszowi zleci.

Postępowanie przy zaszłym sporze.

Kiedy między dziedzicem i poddanemi iego, względem robocizny czynszow i innych danin, albo też o paſtwiſka, wolny wrąb w leſie, i wygony &c. oraz inną używania należność ſpor iakowy powſtaie, wtedy rozpoczyna ſię zwyczayny process, iednakże takowego gatunku ſprzeczki właściwość zasadza ſię na tym, co naſtępuie:

1, poddani, którzy rozumieią, że dwór pewne ſłużby i daniny nad ich powinność ſobie przywłaszcza i one narzuca, nie powinni ſię z ich odbycia ſamowolnie wyłamywać, cóż dopiero gwałtem ſię im opierać. Owſzem tak zaprzeczone ſłużby ieżeli ſą w zwyczaiu, albo ſię dotąd przez poddanych odbywały, maią ſię przez nich nawet w ciągu processu odbywać, a gdy z ſądowego rozpoznania okaże ſię nieſłuszność ich wymuszania, dwór ſzacunek onychże zapłaci.

2, ani z ſtrony dworu, ani z ſtrony poddanych nie dopuszczą ſię Kommissarze ſprawiedliwości za

Plenipotentów, lecz poddani powinni będą przez delegowanych z gromady ſwoiey terminu dopilnować; dwór zaś w tym przypadku albo ſię ſtawi osobiście, albo też którego wszech okoliczności i zdarzeń wiadomego dozorcę ekonomicznego przyzwoicie umocuie. Oboiey ſtronie atoli wolno będzie obrać ſobie którego z Kommissarzów ſprawiedliwości do pomocy, lub żądać u Sądu o iego ſobie wyznaczenie.

Poddani więc powinni dwóch lub trzech z pomiędzy ſiebie obrać deputowanych, a nadewszyſtko oſiadłych do tego wyznaczyć goſpodarzy, którzy długi czas żyiąc w teyże gromadzie, ztąd o podległych zakłóceniu ſłużbach i daninach maią wiadomość doſtateczną. A tych delegowanych pisaną plenipotencyą opatrzyć, i na ręce ich wszelkie do rzeczy ſtósowne przywileie i dokumenta, końcem przełożenia ich Sędziemu oddać powinni.

3, ieżeli ſpór toczy ſię tylko z poiedyńczemi poddanemi, a dwór ieſt powodem, taki process może być wiedziony w Sądzie własnym dworſkim. Jeżeli zaś ſporu zachodzącego punkta tyczą ſię całey gromady, albo pewnego tylko gatunku poddanych, naprzykład: gburów, zagrodników i tym podobnych, na ów czas process do wyższego Sądu Prowincyi należy, bez różnicy czyli dwór ieſt ſkarżącym lub oſkarżonym.

4, A że przy takowych processach zwyczaynie na znaiomości gospodarſtwa i ſtosunkach ſtanu rolniczego wiele zawiſło, przeto wiadomi ekonomiki ludzie do tego będą przyzwani, którzy na te punkta ſzczegulnieyszego rzeczy poznania wymagaiące, ſwoię opinią na piśmie do akt podadzą. Podług takowych opinii zapadnie wyrok Sędziego, a gdy która z ſtron na nim nie przeſtanie, dobrze ſobie poſtąpi, gdy o to nalegać będzie, aby kto

inszy rzeczy wiadomy, względnie opinii był wyſłuchany.

5, Sędziego ieſt obowiązkiem przy takowych processach, ile możności do zgody wzywać, i ſtosowne ku temu czynić propozycye. Jak dworowi tak poddanym radzić będzie, aby nad takowemi propozycyami pilnie zaſtanowili ſię, i ieżeliby im znacznie ſzkodować nie przychodziło, dali ſię do zgody nakłonić, albowiem doświadczenie uczy: że tym podobne processa, gdy ie złość i upor wiedzie, nader wielką obojey ſtronie przynoszą ſzkodę; wſzakże nawet ten, który do zgodzenia ſię łatwym ſię okażał, zawsze to ma w zyſku, że mniey kosztów poniesie.

O podziale i rozłączeniu spółki.

§. 43. Częſtokroć ſzkodliwą ieſt rzeczą dla wieyſkiego gospodarſtwa, gdy kilka wſiow maią wspólne paſtwiſka, albo gdy role i łąki poiedyńczych członków gromady pomieszanie są położone. Prawo zatym powszechne kraiowey ekonomiki do-

bro zważaiąc ſtanowi: że takowe ſpółeczne użytki, ile to być może, uchylone być maią. Każdy uczeſtnik takowego znieſienia żądać może, aczby od niepamiętnych czasow w takim ſpołecznym użytkowaniu dotąd znaydował ſię. Atoli do tego trzeba koniecznie, aby ten rozkład nie tylko ſam przez ſię dał ſię uczynić, ale dla ogółu był pożytecznym. Jeżeli zaś ieden tylko członek całey gromady wieyſkiey o ten rozdział wraz z innemi nalega, wtedy ten do pożytku wszyſtkich współ-członków gromady zmierzać powinien.

Zachowanie się powoda.

Nikt zatym niechay nie żąda wprzódy podziału ſpółki, póki rady względem przerzeczonych punktów od wiadomege rzeczy gospodarza nie zasiągnie, i iego opinii na piśmie nie poweźmie; wtedy dopiero żądanie ſwoie na piśmie lub uſtnie do protokułu u wyższego Sądu Prowincyi poda, oraz takową opinią przyłączy. Jeżeli w Powiecie ſzczególni iuż ſą wyznaczeni Kommiſſarze do rozkładów takowey ſpółki, żądanie ſwoie także do nich będzie mógł zanieść.

Dalsze poſtępowanie wprowadza ſię drogą zwyczaynego processu, atoli z iſtoty ſwoiey, zawiera w ſobie trzy kategorye: Dalsze poſtępowanie.

1, czyli rozdział ſpółki może być uſkuteczniony, i czyli ieſt pożyteczny?

2, na czym prawa uczeſtnictwa każdego uczeſtnika zasadzają ſię? oraz,

3, w iaki ſposób ten rozdział naydogodniey może być zdziałany?

Jeżeli przy pierwszey z powyższych kweſtyi zachodzą ważne trudności, wprzódy ſama roztrząśniona i w legalnych inſtancyach będzie załatwiona. To także ma ſię rozumieć, gdy przy drugiey kweſtyi ſpory powſtaią, od których decyzyi cały podział zależy. Jeżeli zaś tym podobne okoliczności niezachodzą, natychmiaſt przyſtąpi ſię do przemiaru i ſzacunku spółki, proiekt uczyni ſię do podziału, i tenże kommunikować ſię będzie współ-uczeſtnikom, na który oświadczenie ſwoie podadzą.

Przy takowych podziałach ſpółki przyiazna ugoda naylepszym i naypewnieyszym ieſt śrzodkiem do ſtósownego rzeczy ukończenia; wſpólnicy zatym dobrze uczynią, gdy bez wszelkiego uporu i uprzedzenia, roſtropnych propozycyi Kommiſſyi uſłuchaią, a dla małych krzywd i niewygód nie zapuszczą ſię w obszerność i wydatki. Jeżeli rozkład dla ogołu ieſt użytecznym, ów który go poiedyńczo żądał, muſi na nim przeſtać, aczby dalsza współka z większą dla niego wypadała korzyścią. Wszakże nadto, nie zawsze każdemu można wrócić podziałem, co przed tym poſiadał; i lubo żadna część względem drugiey ſkrzywdzoną być nie ma, atoli nie tak na oddzielne ſztuki i rubryki, iak na cały ogół gospodarſtwa zważać ſię powinno. Strata przez dobrowolną ugodę poniesiona, przydatkiem gruntów nadgrodzona być może; zatym każdy z interessentów dla ułatwienia podziału zamianę przyiąć powinien, byleby przez to cały iego ſposob gospodarſtwa zmiany nie poniosł.

Zachowanie się interessentów.

Interessowani w współce nadewszyſtko baczność swoię zwrócą na punkta naſtępuiące:

a, gdy według ich mniemania podział nie da ſię uiścić, albo że niewyszedłby im na pożytek, zapytaią ſię o to świadomych gospodarzy, ſkłonią ich do dania sobie w tey mierze opinii, i takową złożą Sędziemu;

b, powinni prawa ſpółki ſwey Sędziemu dokładnie okazać, i dowody na to złożyć;

c, gdy przychodzi do pomiaru, ſtarać ſię będą, aby miernikowi do wſkazywania granic, miedz, i obrębow, tak co do rozmierzyć mianey ogółem ſztuki gruntu, iako poiedyńczych w nim będących poſiadeł, naydokładnieyszą wiadomość i doświadczenie maiący oraz przyſięgli do tego dzieła ludzie byli przydani.

d, Przy naſtępnym potym ſzacunku i taxy gruntów podług ich własności i dobroci, zważać będą na to, ażeby do tego świa-

domi rzeczy byli użyci, którzy nie tylko potrzebną lokalną znaiomość i ekonomiczną przezorność posiadaią, ale też aby ich bezstronność ziednała im zaufanie. Wolno iest interessentom do tego niektóre sobie obrać osoby, a ieżeli przeciw podanym z przeciwney strony osobom mogą gruntownie co zarzucić, takie powody Sędziemu wcześnie okażą.

6, Sędzia z pomocą znaiącego ekonomikę praktykanta, proiekt do podziału sam sporządzi. Tego ekonomika opinia w wszystkich rzeczach tyczących się gospodarstwa wiele stanowi, i przy napisaniu wyroku pospolicie za prawidło służyć ma. Zatym interessenci wątpliwości i uwagi swoie przeciwko takowemu proiektowi nie powinni nader daleko rozszerzać, bo niepotrzebne sprawią sobie koszta; lecz przystoi im, ieżeli słuszne uczynić mogą przeciw niemu allegacye, starać się o ich poparcie i utwierdzenie przez opinią innego świadomego rzeczy gospodarza. To zwłaszcza będzie wtedy potrzebne, gdyby takowe uwagi wyrokiem Sądowym były iuż odrzucone.

O sprawach granicznych.

§. 44. Zapobiegaiąc niepewności granic, każdy właściciel mocen iest sąsiadów swoich do ich odnowienia powołać. Koszta renowacyi granic przez wszystkich sąsiadow w miarę długości ich części względem linii graniczney ponoszone być maią. Każdy także właściciel sprawiedliwie żądać może odnowienia niepewnych albo nieznacznych granic swoich. Za niepewne biorą się te granice, kiedy na przyznanych przez obydwie strony znakach granic zbywa.

Jak się ma zachować skarżący.

Tak odnowienie starych, iako postanowienie nowych granic, zawsze z wezwaniem sądowey osoby przedsięwzięte; protokuł zaś względem takowego dzieła w sądach deponowany być powinien. Kto o posunięcie granic albo ich przywrócenie chce zaskarżać, opowie się Sędziemu pod którym grunt zakwestyonowany znayduie się. Wszakże okolice gdzie granica iest nie wyraźna

lub ſporna, mieysca z kąd ſię poczyna, i dokąd ſię rozciąga, widocznie i dokładnie oznaczy, i zaraz złoży dowody, któremi wſkazana granica okazaną być może.

Dalsze postępowanie.

Potym ſprawa takowa rozpocznie ſię zwyczaynym w processach ſposobem. Sędzia rozpatrzy ſię w granicach i mappę ich zdziałać nakaże. Oboiey ſtronie wiele na tym zależy, ażeby Sędziemu przy takowey wizyi o każdey okoliczności dokładną przysposobili wiadomość, i dopilnowali ſię, iżby w protokule zapisać mianym, tudzież w mappie granice iasno, rzetelnie, i zupełnie były opisane.

Pokóy i iedność z ſąſiadami są wielkiey wagi; a przeto radzić ſtronom należy, ażeby ſpory graniczne przez zgodę ieżeli można ułatwiali; ieżeli zaś przyidzie do dekretu, obiedwie ſtrony obowiązane ſą, chociażby iedna z nich miała ſię od niego odwołać, względem zakweſtyonowanego mieysca aż do finalney w tym punkcie decyzyi podług niego ściśle ſię zachować.

Jeżeli ſpórna granica przez zgodę lub przez dekret będzie poſtanowiona, od oboyga ſtron zawiſło, czyli ſame na ſiebie wziąść określenie tych granic, albo na Sądowe poſtanowienie zdać ſię zechcą. Jednakże nawet w pierwszym razie dla porządku Sędziemu okazać powinni, że ograniczenie przyzwoicie naſtąpiło. Rowy graniczne, lub kamienie między poiedyńczemi osadami iednę ſtopę, zaś między różnemi pól oznakami, cztery ſtopy ſzerokości mieć powinny. Srzodek takowego rowu lub kamienia właściwie poczyta ſię za linią graniczną. Pale graniczne, drzewa, lub kamienie, nad ziemią przez zaciosy, albo pod ziemią przez nie zagasłe znaki, naprzykład: kruszce, gruz, i tym podobne oznaczone, a te graniczne mieysca tak założone być powinny, aby ciąg graniczny proſtą linią od iednego do drugiego był wyrażony. Drogi, ścieszki, i ſtrugi, brać ſię nie będą za granicę, bo położenie ſwoie łatwo odmieniaią. Z reguły wypada: że koszta takowego rozgraniczenia obydwie ſtrony poniosą,

ieżeli przez ugodę lub decyzyą ſzczególnieysze o to nie zaydą uſtawy.

O dzierżawach.

§. 45. Dzierżawa wsi, która ma w ſobie rol uprawę, bydła chowanie, i inne użytkowania, ieſt nader zawiłą czynnością, z którey nayobszernieysze, i naykosztownieysze mogą wyniknąć proceſsa. W tym celu prawa niektórych dotknęły zamiarów, aby ſię temu złemu, ile możności zabiegło.

Kontrakty arendowne sądownie zawarte być maią.

Do tego należy, aby względem każdey dzierżawy wsi, kiedy roczna ſumma dwieście talarow lub więcey wynosi, zawsze ſądownie lub też przed Kommiſsarzem ſprawiedliwości zawarty był kontrakt. Jeżeli ſię to uchybi, wtedy kontrakt tylko na rok będzie ważny, i każde w nim zachodzące niedokładne albo błędliwe poſtanowienie raczey z krzywdą dzierżawiącego, niżeli dzierżawcy będzie tłómaczona.

Co nadewszystko w kontrakcie wyrażono bydź powinno?

Nad to wymagaią prawa, ażeby w każdym arendownym kontrakcie wyraźnie i zupełnie oznaczyło ſię:

1, Jeżeli wieś ryczałtem, albo podług taxy ma bydź w dzierżawę wypuszczona; iakie ciężary i podatki dzierżawca uiszczać powinien, a które nawzaiem przez dzierżawiącego ponoszone bydź maią?

2, Jaki inwentarz bydła, ſprzętów rolniczych i gospodarſkich, wyſiewu, pługów, mierzwy, i t. d. odbiera, i co przy upływie dzierżawy powrócić ma?

3, W których przypadkach dzierżawca defalkę otrzymać, a ta iakim ſposobem poſtanowiona i obrachowana bydź powinna?

4, Jakie przy długich dzierżawach mianowicie w przypadku tym czasem wyniknąć mogącey powszechney woyny, zachodzić maią warunki.

Jeszcze i nadtym zaſtanowiły ſię prawa, ażeby przez powſtałe z dzierżawy ſprzeczki, tak dla dzierżawiącego, iako dzierżawcy znaczna nie wynikła ſzkoda. W prawdzie należy w takowym razie poſtąpić iak w inszych zwyczaynych proceſsach, atoli zachodzą przytym naſtępuiące excepcye:

Zaskarżenie o zaległą dzierżawę.

I. Kiedy dzierżawiący o zaległą dzierżawę skargę zanieśie, dzierżawca zaś wzaiemne uczyni pretensye, naprzykład: o defalkę, meliorácye, niedobor, niedostaiący inwentarz, i t. d. wtedy takie tylko pretensye dzierżawcy umieszczą się w porachunku, które *pro liquido* przyięte bydź mogą, inne zaś odeślą się do dalszego rozpoznania. Za słuszne tylko te będą uznane, na które strona w processie przystanie, albo co pisanemi, od wszelkich oczywistych wątpliwości wolnemi dowodami będzie mogło bydź okazane. W miarę tych okoliczności Sędzia wyda rezolucyą, czyli i iak wiele z kwoty pretensyi przez dzierżawcę założonych od zaległey dzierżawney summy potrącono bydź może, i iak wiele dzierżawca do arendy dopłacić będzie winien? Od takowey rezolucyi daley odwołać się nie można. — Dzierżawca z zachowaniem sobie prawa swego względnie spornych punktów udeterminowaną summę ieszcze nawet w ciągu processu zapłacić iest obowiązany; owszem na żądanie dzierżawiącego, może bydź do tego pociągniony przez exekucyą. O iego zaś ieszcze sporne wzaiemne pretensye daley wieść się będzie próces, a co się iemu z nich przyzna, dzierżawiący będzie mu to potym musiał nadgrodzić. Daremnym zatym iest dzierżawcy usiłowaniem, chcieć przez daleko naciągane, i ieszcze nie przyznane wzaiemne pretensye, uchylać się od zapłacenia dzierżawy. Wszakże przez to tylko niepotrzebne zrządzi sobie koszta, obszerną pienią, a co większa, nawet ukaranie. Ale i dzierżawiący nie może się wzbraniać, takowe wzaiemne pretensye, ieżeli będą uznane, przyiąć w porachunkach dzierżawy. Jeżeli się zdarzy, że w iednym punkcie wzaiemna pretensya dzierżawy z istoty swoiey będzie iasna, ale właściwa kwota ściśleyszego wymagać będzie rozpoznania, obiedwie strony dobrze wtedy uczynią, gdy z ostrzeżeniem praw swoich, tym czasem ugodzą się na średnią summę, która aż do sądowego rozsądzenia będzie mogła od dzierżawy bydź odrachowaną.

Skarga dzierżawcy o ewikcyą.

II. Jeżeli dzierżawca dla niedoſtających wyſiewów lub innych użytków, dla braku bydła, albo innych ſztuk inwentarſkich, albo z innego powodu od dzierżawiącego zakładu czyli ewikcyi żądać będzie, nie powinien opóźniać ſię z uwiadomieniem dzierżawiącego ieszcze przed upływem roku gospodarſkiego, w którym ſię zdarzył takowy niedoſtatek. Jeżeli dzierżawiący nie znayduie ſię w Prowincyi, i nie poſtanowił do intereſsów dóbr ſwoich Plenipotenta, wtedy awizacya do tego Sądu podać ſię powinna, pod którym zadzierżawiona wieś zoſtaie. Na ówczas zawiſło od dzierżawcy o należną ſobie dla nie mianey ewikcyi nadgrodę natychmiaſt ſkargę zanieść, albo zatrzymać ſię z nią do oddania wsi na powrót, chyba że go ſam dzierżawiący do podania ſkargi ſądownie pociągnie lecz ieżeli w przyzwoitym czaſie zaniecha uczynić doniesienie; daley potym z pretensyą ſwoią o nie zapisanie ſobie ewikcyi ſłuchany nie będzie.

Skarga o defalkę.

III. Przypadki, gdzie dzierżawca względem nieurodzaiu, gra-

dobicia, powodzi, zarazy bydła, pożarów, nieprzyiacielſkiego wkroczenia, i t. d. defalki w dzierżawie domagać ſię ieſt moczen, tudzież iakim ſposobem na ów czas takowa defalka poſtanowiona być ma, naprzód podług kontraktu dzierżawnego, ieżeli zaś ten nie zawiera w ſobie wyraźney o to umowy, podług praw rozsądzić należy. Z tym wszyſtkim, ile razy dzierżawca z okazyi poniesioney nieszczęśliwości opuszczenia żądać zechce, nadewszyſtko będzie ſię ſtarał, aby

a, o poniesionym nieszczęśliwym przypadku, dla którego dopomina ſię defalki, dzierżawiącego niezwłocznie na piśmie uwiadomił; ieżeli zaś ten nie będzie znaydował ſię w Prowincyi, i żadnego Plenipotenta do intereſsów dóbr nie poſtanowił, aby przełożenie ſwoie Sądowi pod którym te dobra zoſtaią podał.

b, aby zupełną dokładnemi przydatkami opatrzoną adminiſtracyiną kalkulacyą, na rok bieżący miał gotową, końcem przed-

łożenia oney dzierżawiącemu i Sądowi.

Dzierżawca opóźniaiący się z takim śpiesznym doniesieniem, daley potym względem nieszczęśliwego przypadku żadney nie może żądać bonifikacyi; podobnież ten, który zupełney, dostatecznemi przydatkami usprawiedliwioney administracyiney kalkulacyi z roku bieżącego przełożyć niechce, albo nie może, względnie zdarzonych nieszczęść w pewnych rubrykach gospodarstwa iakieykolwiek defalki pretendować nie iest mocen; owszem wtedy tylko, gdy dzierżawca w stoiącym ieszcze na polu zbożu, przez zewnętrzne trafy, iako: mróz, susze, grad, myszoiadki, szarańcze, powódź, i t. d. o taką przyprawiony został klęskę, że mu z uszkodzonego zboża, tyle nawet nie pozostanie, ile na wysiew na rok następny gospodarski, i dla potrzeb ekonomicznych, aż do przyszłych żniw koniecznie mieć wypada, wolno mu iest, zamiast podać mianey administratorskiey kalkulacyi żądać, aby mu dzierżawiący tyle z dzierżawy opuścił, ile w mia-

rę uszkodzonych zboża gatunków, zasiew na rok następuiący, i potrzeby gospodarskie wymagaią. Podobnież może dzierżawca, ieżeli z iednego zebranego gatunku zboża bez winy iego tyle się wypaliło, że wysiewu na rok następny gospodarski i potrzeby gruntowe aż do bliskich żniw utrzymać niewydoła, nieskładaiąc administracyiney kalkulacyi, to czego mu nie dostaie, na dzierżawiącym poszukiwać. W takich atoli zdarzeniach, owszem powszechnie nawet dzierżawca dobrze uczyni, gdy się w należyte dowody poniesionego nieszczęścia, tudzież ilości wynikłey ztąd szkody nieodwłocznie opatrzy. Jeżeli Sąd, pod którym wieś zostaie, nie iest zbyt oddalony, naylepiey sobie postąpi, kiedy u niego o wizyą i taxę zaszłey szkody będzie prosił. Przeciwnie, może tym czasem wezwawszy sąsiedzkiego Kommissarza sprawiedliwości, od Sądu wieyskiego takowey wizyi, i taxy żądać, a potym protokuł tego dzieła Sądowi przedłożyć. Dla takowey wizyi i taxy ieszcze się proces nieformuie, ale stu-

ży tylko do zasiągnienia wczesney wiadomości o nimieyszym stanie rzeczy i użycia iey w zachodzącym ztąd na potym sporze. Jednakże, ieżeli dzierżawiący i dzierżawca nie będą mogli ułożyć się o defalkę, dobrze sobie postąpią, gdy spór swóy natychmiast pod sądowy poddadzą rozsądek. To zaś tak się stać może, gdy albo dzierżawca wyraźnie skargę zaniesie o postanowienie defalki, albo ieżeli się z tym opóźni, dzierżawiący go do sądowego zaniesienia takowego zaskarżenia powoła. Proces zawsze należy do tego Sądu, pod który wieś podpada, a w nim podług prawideł zwyczaynych postąpić należy.

Skarga o złe gospodarstwo dzierżawcy

IV. Dzierżawcą nie zachowuiący obowiązków swoich w gospodarskim zawiadowaniu wsi tak dalece, że ztąd znaczney szkody dla wsi wynika obawa, nie tylko do nadgrodzenia szkód pociągniony, ale z sądową pomocą nawet z dzierżawy ruszony bydź może. Przynaymniey dzierżawiący mocen iest nalegać na to, ażeby przez wyznaczenie dozorcy, odebranie przysięgi od gospo-

darskich sług, lub inne tymczasowe zamiary bezpieczeństwa, wszelkim dalszym zabiegło się szkodom. W takim zdarzeniu dzierżawiącemu nie godzi się samowolnie postępować, lecz ma się udać do Sądu, i zażalenie swe na piśmie, lub do protokułu podać. W tey mierze wszystko zawisło na dowiedzeniu złego gospodarstwa dzierżawy, i wyniknąć ztąd dla wsi mogącey szkody. A przeto trzeba koniecznie przysposobić się wprzódy na ten dowód, który ieżeli ma bydź okazany przez osoby znaiące się na gospodarstwie, o ich opinią na piśmie postarać się, i tę do skargi przyłożyć należy.

Do dalszego procederu na samo mieysce wyznaczy się Kommissya. — Przeciw nastąpić mianemu potym dekretowi zwyczayne prawne środki maią mieysce, kiedy albo dzierżawiący z swoią skargą odsądzony, albo gdy rugowanie dzierżawcy dekretem nakazane będzie. Jeżeli zaś zaradziło się tym czasem bezpieczeństwu dzierżawiącego, naprzykład: przez postanowienie dozorcy, zaprzysiężenie sług ekonomicznych, i t. d. do-

pełnienie takowych zaleceń, mimo appellacyą dzierżawcy, z oftrzeżeniem atoli oboyga ftronom dalszych praw, naftąpić powinno. Gdyby zaś takowe zabezpieczaiące śrzódki dla zachodzących okoliczności użyć fię nie dały, i okazywało fię, iżby dzierżawiącemu niepowetowana ztąd mogła fię zrządzić fzkoda, gdyby uznane ruszenie dzierżawcy w odwłokę póyść miało, wtedy bez względu na appellacyą iego wieś zadzierżawiona w adminiftracyą Sądową wzięta bydź ma.

Oddanie wsi zadzierżawioney.

V. Od dzierżawiącego i dzierżawcy zależy, oddanie wsi zadzierżawioney bez fądownie uskutecznić, lub też dopraszać fię tym końcem o Kommifsyą. Lepiey iednak iest zawsze, aby każdy z nich, ile możności, wszelkich przyczyn do fprzeczek unikał, i żeby w punktach, gdzie nie idzie o rzecz wielkiey wagi, przez wzaiemne uleganie polubownie ftarał fię ugodzić. Jeżeli zaś iedna lub druga ftrona żądać będzie do dzieła oddania wsi kondescensyi, deputowany z przyfięgłym ekonomikiem na mieysce ziedzie, a ci inwentarz

czyli ftan wsi opiszą i oszacuią; zaczym fporne punkta do zwyczaynego odeflane będą procefsu.

Jeżeli przy oddawaniu wsi, dzierżawca względem fwych mniemanych pretensyi wyiść wzbraniać fię będzie, albo gdy dzierżawiący dla pretensyi fwoich przychowek inwentarza lub wniefiony do wsi przez dzierżawcę ruchomy maiątek zatrzymać zechce, wtedy ten punkt, iako maiący narurę aresztu, podług danych w §. 38. przepisów załatwiony być ma. Atoli iako nie prawnie założony areszt ciągnie za fobą obowiązek zupełnego nadgrodzenia, tak i tu dzierżawiacy i dzierżawca niechay wprzódy dobrze fię pomiarkuią, aby bez nader ważnych powodów prawa *retencyi* nie użyli.

O indulcie.

§. 46. Do powszechnego porządku w pożyciu ludzkim, i dla utrzymania kredytu potrzeba koniecznie, aby każdy do powinnego uiszczenia zapłaty pieniężnych fumm i innych obowiązków w przeznaczonym czafie wcześnie był przyspofobionym. Dla tego, mimo wolą wierzyciela dilacya dozwolona bydź nie

może, owszem opóźniaiący ſię dłużnicy przez wzmiankowaną w § 35. exekucyą do dopełnienia obowiązków ſwoich będą zniewoleni.

Kara złośliwego bankruta.

Kto celem oszukania ſwych wierzycielów poda ſię fałszywie za bankruta; i maiątek ſwóy ſkrycie uroni, wszelką ſławę dobrego obywatela utraci, i na czteroletnią feſtunkową karę zaſłuży. Jeżeli ſię od zaſłużoney cielesney kary ucieczką usunie, wyobrażenie iego na ſzubienicy lub na pręgierzu zawieszone będzie.

Ow także, który przez rozpuſtny zbytek, grę, zakłady, hultayſtwo, ſwawolne życie, albo przez nader azardowne i nie rozmyślne ſpekulacye długi zaciąga, których zapłacić nie ieſt w ſtanie, do kilkuletniego więzienia w fortecy będzie oddany, a potym tam, gdzie zbankretował, nie będzie mógł handlu ſwego lub profeſsyi daley kontynuować.

Już i takowy dłużnik, który wie, że iego maiątek nie wyſtarczy, aby wszyſtkich zaspokoił wierzycielów, iednakże taiąc ſwoię ſytuacyą, w nowe ieszcze długi zachodzi, a przeto powiększa kredytorów ſtratę, podpada karze więzienia, lub forteczne-

go aresztu; osobliwie kupiec, nie może ſię zaſłonić niewiadomością ſtanu ſwego, ieżeli xiąg handlowych porządnie nie trzymał, albo rocznego bilansu z nich należycie nie ſporządzał.

Jak ſię nieſzczęśliwy dłużnik zachować ma.

Przeciwnie, kto bez własney winy przez fatalne przypadki doznał utraty maiątku ſwego, i natychmiaſt ſpoſtrzegłszy ſię na tym, wierzycielów ſwych lub Sędziego wcześnie i ſzczerze awizował, ten przeciw niesłuszney i zbytniey ſurowości wierzycielów, opieki praw ſpodziewać ſię może.

Takowy dłużnik nadewszyſtko dokładny i zupełny inwentarz ſwego aktualnego maiątku i długów ſwoich ſporządzić; naſtępnie bilans maiątku ſwego przezornie wyprowadzić, a przytym grunta, towary, ſprzęty i i. t. d. w takiey tylko ſummie za którą natychmiaſt przedane bydź mogą, ſwoie zaś pretensye w kwocie umieścić powinien, która ieſt naypewnieysza. Zgoła powinien rozważyć, ieżeli podług tego obrachunku

ieszcze dostateczny posiada maiątek, aby swych kredytorów zupełnie mógł zaspokoić.

Żądanie indultu.

Znalazłszy, że nie ma tak wystarczaiącego maiątku, postąpi sobie niezwłocznie podług zawartey w następuiącym §. przestrogi. Jeżeli zaś więcey iest pewnego maiątku, niżeli długi wynoszą, wtedy nie mogąc u wierzycieli, którzy zapłaty żądaią żadnych względow znaleść, uda się natychmiast do zwyczaynego Sędziego, temu regestr czyli stan maiątku swego i wszystkich długów poda; okoliczności przeszkadzaiące mu do prędkiego uiszczenia się wierzycielom swoim okaże, oraz dogodne uczyni propozycye, na iak długi czas potrzebuie dylacyi, i w iaki sposób chce wierzycielów w takowym przeciągu czasu zabespieczyć, iżby massa maiątku iego nie była uszczuploną, i prowizye punktualnie onych dochodziły.

Takowa dylacya zowie się indultem, ale się nie na dłuższy czas, iak naydaley na trzy lata udziela, a te rachuią się od dnia, gdzie przez ugo-

dę z wierzycielami naftąpił, albo prawnym wyrokiem dozwolony został.

Jakie powinno być bezpieczeństwo.

Bezpieczeństwo może być gruntami, ruchomemi fantami, lub przez ręczyciela założone. Względem dóbr ziemskich, dwiema częściami ich wartości, względem domów, ogrodów, winnic, i inszych mieyskich nie ruchomych gruntów, połową pewney wartości okazane być powinno. Ofiaruiąc ruchome fanty w bezpieczeństwo, iako to; złoto, srebro, i insze stały szacunek maiące rzeczy, poda się całkowita przez taxę przysięgłych i znaiących się na rzeczach osob wyprowadzona wartość; inszych zaś rzeczy dwie części lub połowa taxy podług więcey lub mniey różniącey się ich wartości, dostatecznym będą bezpieczeństwem.

Jeżeli potrzebne będzie założenie kaucyi przez ręczyciela, ten osiadłym być, i bezpieczeństwo na nieruchomościach swoich zapisać powinien. Wierzycielów w kraiach królewskich mieszkaiących, do przyięcia kaucyi zagranicznemi kapitałami, zarękami, dobrami i dochodami musić nie można. Podobnież kapitały, któ-

re nie ſą na prawney wartości kra-
iowych dóbr lub nieruchomości zapi-
sane, mimo woli wierzycielow kau-
cyi ſtanowić nie maią. Pretensye
kupieckie w xięgach handlowych u-
mieszczone, tylko za uznaniem ony ch
przez znaiące ſię na rze zy osoby za
rzetelne i ważne bezpieczyć mogą.

Dłużnik nie będący w ſtanie ie-
dnym lub drugim ſpoſobem kaucyi
założyć; od żądanego indultu nie bę-
dzie wprawdzie dla tego oddalony,
ale będzie muſiał poddać ſię takim
warunkom, które dla zapewn enia
wierzycieli względem opłacać mia-
nych prowizyi, i zabeſpieczenia
maiątku przeciw uszkodzeniu iego
będą potrzebne. W takim razie do-
brze uczyni, gdy wierzycielom ſwo-
im poda propozycye, iakimby ſpo-
ſobem te warunki bez ukrzywdzenia
go w iego kondycyi życia poſtano-
wione być mógły.

Dalsze po-
ſtępowa-
nie.

Zanioſłszy powyższym ſpoſobem
prożbę o indult, dłużnik wprawdzie
nie ſkutkuie przez to wſtrzymania
podanych przeciw niemu i podać mia-
nych zaſkarżeń, atoli do przyszłe-
go wyroku względem takowego in-

dultu, żadna exekucya mieysca mieć
nie może. Wszelako dłużnik, pod
utratą indultu żadnych czynić nie
powinien kroków, dążących do zaspo-
koienia iednego z wierzycieli wprzo-
dy niżeli drugiego, dania iemu le-
pszego bezpieczeńſtwa, albo dogo-
dzenia inszym ſpoſobem z krzywdą
inszych wierzycielów.

Wszakże nie mniey wolno mu nie
ieſt bez zezwolenia kredytorów grun-
ta ſwoie przedawać, albo długi na
nie zaciągać; ſprzęty domowe uro-
niać; kapitały podnoſić, i na poży-
tek ſwóy obracać, darowizny czy-
nić, lub iakimkolwiek inszym spo-
ſobem, ogół długów ſwoich powię-
kszać. Może on wprawdzie ſwoich
dłużników o winne ſobie kapitały
zaſkarżać, i prowizye od nich wy-
bierać, ale gdy na terminie doſć
czynnym takowe kapitały iemu bę-
dą ofiarowane, do ſądowego depo-
zytu one oddać ieſt winien. Kupiec
w handlu ſwoim w żadne nowe ſpe-
kulacye i czynności, gdzie iakiekol-
wiek zachodzić może niebezpieczeń-
ſtwo, wdawać ſię nie powinien, o-
wszem tylko ſtarać ſię będzie towa-

ry swoie spieniężyć, perceptę rzetelnie w rachunki wciągać, i gotowiznę wiernie zbierać. W przypadkach, gdzie będzie mógł maiątkiem swoim pożytecznie rozrządzić, o tym Sędziemu doniesie, który zdania wierzycielów w tey mierze zasięgnie, i za zdarzonym o to sporem, dalsze uczyni postanowienie.

Postępowanie z wierzycielami.

Na terminie do instrukcyi dzieła z wierzycielami, dłużnik wszystkie dokumenta, rachunki, xięgi, i insze pisma rzetelne podanie maiątku dowodzące, wierzycielom do przeyrzenia i weryfikacyi przedłoży. Z tych gdy się okaże, że sobie zupełnie rzetelnie postąpił, i że posiada ieszcze wystarczaiący maiątek, Sędzia wszelkiey staranności użyie do nakłonienia kredytorów zgodnemi krokami do żądaney dilacyi. Jeżeli mu oney z nieprzyiaźni lub uporu odmówią, wtedy Sędzia będzie mocen, czas do którego takowa dilacya służyć ma wyznaczyć, tudzież potrzebne do zabeśpieczenia wierzycielow rozporządzenia uczynić. Jeżeli prozba dłużnika za niesłuszną uznaną, i przez dekret odrzuconą zostanie,

stanie, będzie mógł wprawdzie dłużnik odwołać się od takiego dekretu, atoli wstrzymane dotąd przeciw niemu exekucye będą uiszczone, trzecia zaś instancya nigdy mieysca mieć nie może. Wypada ztąd, że gdy dłużnik także w drugiey instancyi z żądaniem swoim będzie odsądzony, nie zostaie iemu nic więcey iak tylko podług umieszczoney w §. następuiącym ustawy, obrać sobie prawne dobrodzieystwo uczynienia recessu od swego maiątku.

Dzielność indultu.

Skoro dłużnik za zezwoleniem wierzycielow, albo finalnym dekretem indultu dostąpi, kredytorowie w podanym przez niego regestrze czyli prospekcie maiątku umieszczeni, w ciągu lat indultowych ani pretensyi swoich u niego poszukiwać, ani exekucyi przeciw niemu wyrabiać nie mogą. Przeciwnie takowy indult nie rozciąga się do kredytorów, których dłużnik w prospekcie maiątku swego zataił, tudzież później wynikłych pretensyi; owszem skoro się takowi zataieni zgłoszą, dłużnik nietylko indult utraci, ale iako oszukaniec będzie ukarany, ieżeli nie dowiedzie,

że iemu takowe pretensye nie były wiadome.

Długi względem których indult mieysca mieć nie może.

Względem niektórych pretensyi dla osobliwego ich przymiotu prawa postanowiły, że indult w żaden sposób pozwolony być nie może, to iest:

1, co do stałych publicznych podatków i zwyczaynych ciężarów;

2, względem długów publiczney kassie winnych;

3, względem rocznych prowizyi od kapitałów, tudzież zaległych; atoli tych tylko, które się od dwoch lat przed dozwolonym indultem należą;

4, stałych rocznych dochodów, które się komu od dłużnika lub z dóbr iego należą;

5, stałych *alimentów*;

6, naymów i dzierżaw, tudzież zaległych z tego źrzódła pieniędzy z ostatniego roku;

7. myta czeladzi i ordynaryi, iako też kosztów na wychowanie i naukę dzieci dłużnika;

8., pretensyi ztąd wynikłych, gdy dłużnik powierzony sobie maiątek zmarnował;

9, pretensyi wexlowych, gdy dłużnik iest kupcem, aptekarzem, właścicielem okrętów, lub *entreprenerem* fabryki iakiey. Względem inszych dłużników nawet wexlowi kredytorowie obowiązani są na generalny indult zezwolić.

10, względem pretensyi, gdzie kupiec, aptekarz, właściciel okrętu, lub *entrepreneur* fabryki wyraźnie zrzekł się prawnego dobrodzieystwa indultu. Insi dłużnicy do takiego zrzeczenia się nie są mocni.

Wszystkie wzwyż wymienione pretensye dłużnik nawet w przeciągu indultu zapłacić iest obowiązany, owszem exekucya może być o to przeciw niemu nakazana.

Uchylenie indultu.

Jeżeli dłużnik w przeciągu indultu przez sukcessyą, darowiznę, i t. d. nowego nabył maiątku, który go do wcześnieyszego uiszczenia się wierzycielom swoim czyni sposobnym, wtedy ci maią prawo nawet ieszcze przed upływem lat indultowych zaspokoienia swego żądać.

Po śmierci dłużnika w czasie lat indultowych, dozwolona dilacya sukcessorom iego nie służy, owszem ci obeymuiąc sukcessyą wierzycielom pretensye niezwłócznie wyliczyć są obowiązani.

Skoro postanowione lata indultowe miną, a dłużnik zapłaty nie uskuteczni, natychmiast na żądanie wierzycielów nakaże się przeciw niemu exekucya; i nie trzeba do tego aby kredytorowie o postanowione dekretem lub sądownie zeznane pretensye nową skargę zanosili.

Jeżeli iednak dłużnik do proszenia o przedłużenie indultu będzie miał ważne przyczyny, one Sędziemu wcześnie okazać, i dowodami wesprzeć powinien, aby przed upływem czasu indultowi wyznaczonego, stosowne mógły być uczynione postanowienia.

O zachowaniu się kredytorow na zaszłe żądanie indultu

Na zaszłe przez dłużnika żądanie generalnego indultu, pierwszym powinno być staraniem kredytorów obrać iednego z Kommissarzy sprawiedliwości, lub inną iaką pewną osobę za wspólnego Plenipotenta, i takiemu popieranie interessów swoich zlecić. Przez to uniknie się wiele trudności i kosztow, a dla tych, co nie w iednym mieyscu mięszkaią, iest ieszcze ta korzyść, że maią kogo, który baczy, aby ich żadna krzywda nie spotkała.

Nadto rozważyć powinni, czyli do czasu zupełnego rozsądzenia sprawy mogą dłużnikowi wolne zarządzanie maiątkiem zostawić, albo czyli dla ich bespieczeństwa potrzebna będzie to lub owe założyć ostrzeżenie. Jeżeli tak iest: przyczyny do tego wraz z dowodami Sędziemu lub Plenipotentowi swemu okażą. Sędzia zatym po krótkiey inkwizycyi, rezolucyą swoią stosowne uczyni postanowienie, od którego dalsza prawna obrona mieysca mieć nie może.

Potrzecie: kredytorowie podany przez dłużnika inwentarz, i proponowaną przez niego kaucyą rozważnie wyexaminuią. Nadewszystko będą się starali dochodzić: czyli specyfikowane szczeguły maiątku aktualnie posiada? czyli obrachowaną maią wartość? i czyli wszystkie długi swoie rzetelnie podał? Jeżeli przy iednym lub drugim punkcie ważne

będą mógli uczynić wnioſki, one Sędziemu okażą. Znalazłszy, że dłużnik grunta ſwoie nader wysoko podał, wolno im będzie ſądowey taxy onych żądać. Podobnież względem towarów, kleynotow, i inszych kosztownych rzeczy, oszacowania przez przyſięgłe i znaiące ſię na takich rzeczach osoby domagać ſię maią prawo.

Poczwarte: obowiązkiem ieſt wierzycielow, na przeznaczonym do inſtrukcyi indultowego żądania terminie osobiście albo przez przyzwoitych Plenipotentów ſtanąć; ci bowiem którzy termin uchybią, za przyſtaiących na żądanie dłużnika będą poczytani. Na terminie ſamym, tylko przeciw prawdziwości podanego przez dłużnika maiątku, obrachowaney iego wartości, i proponowaney kaucyi allegacye czynić onym przyſtoi. Gdy iednak nie będą mogli żadnych ważnych wnioſków uczynić, wtedy obeydzie ſię bez zezwolenia wierzycielów na żądanie indultu. Dobrze zatym ſobie poſtąpią, gdy dla uniknienia niepotrzebnych kosztów od wszelkiego uporu lub niechęci będą dalekiemi.

Skoro dłużnik będzie przez dekret do indultu dopuszczony, kredytorowie będą wprawdzie mógli appellacyą założyć, atoli do powtórnego dekretu wszyſtko w bywszym położeniu zoſtać powinno. Wtedy tylko, gdy dekret pewne poſtanowienia dla tymczasowego bezpieczeńſtwa wierzycielow uczyni, exekucya iego natychmiaſt będzie mógła być żądana.

Przeciwnie, ieżeli dekret dłużnikowi indultu nie dozwoli, kredytorowie których pretensye maią być exekwowane, mimo odwołania ſię dłużnika zadosyć uczynienia drogą exekucyi żądać mocni będą. Aby iednak inſi kredytorowie, których pretensye ieszcze tak daleko nie są uznane, nie byli przez to przyprawieni o niebeśpieczeńſtwo utracenia ſposobów do ſwego zaſpokoienia, wolno im ieſt odezwać ſię przy exekucyi i żądać, aby wybrać miane ſummy tym czasem wzięte były do ſądowego depozytu.

Nakoniec kredytorowie podczas indultu ſami albo przez wspólnego Plenipotenta ſwego naybardziey i nie

uſtannie baczność ſwoię na to zwracać powinni, czyli dłużnik maiątkiem ſwoim należycie zarządza? czyli ſię podług uczynionych przez Sędziego warunków ściśle zachowuie? czyli nie odzywa ſię kto z zamilczoną przez dłużnika pretensyą? czyli przez ſukceſsyą lub inszym iakim ſposobem nie nabył maiątku, którym wierzycielów ſwoich natychmiaſt może zaspokoić. Jeżeli przy iednym lub drugim punkcie ważne zaydą okoliczności, Sędziego niezwłocznie o tym uwiadomią, dowody przytoczą, i dalszych czekać będą rezo-

O recessie od maiątku lucyi.

§. 47. Kiedy przyciśniony przez wielu kredytorów dłużnik, onym doſtatecznego maiątku do ich zaspokoienia okazać, a przeto indultu doſtąpić nie może: naylepiey uczyni, gdy naprzód kredytorom inwentarz maiątku ſwego przedłoży, i onych do przyiacielſkiey ugody z ſobą wezwie. Jeżeli iednak zaydą przy tym trudności, nie powinien ſię bynaymniey opóźniać, albo iednemu kredytorowi więcey niżeli drugiemu dogadzać, owszem natychmiaſt

1, udać ſię ma do ſwego Sędziego, nieszczęśliwości które upadek maiątku iego zrządziły iemu okazać; i ofiarować ſię cały ſwóy maiątek oddać na ich zaspokoienie; Zachowanie ſię dłużnika.

2, usilnie ſtarać ſię o przyiaciela, któryby wierzycielom dogodne uczynił propozycye, iżby zaspokoienia ſwego podług maſsy maiątku wcześniey i nie wielkim kosztem mogli doſtąpić.

Wielu dłużnikom będzie ſię zdawało przykrą rzeczą, być zupełnie z maiątku ſwego ogołoconym, i doświadczenie uczy, iż wielu z nich długo ſię ociąga, nim do tego kroku przyſtąpią; inszych nawet przymusić do tego potrzeba, lubo każda w tey mierze przewłoka bardzo ieſt ſzkodliwa, i dłużnik nawet przez to niegodnym ſię ſtaie obrony prawa.— Przeciwnie, ieżeli idzie za daną ſobie radą, ſpodziewać ſię może ważney korzyści, że nieoddzielney od takowey ſytuacyi niespokoyności uniknie, i że osobiſty areszt przeciw niemu nie może bydź nakazany.

Do dostąpienia takich prawnych dobrodzieystw, każdy dłużnik należytemi dowodami koniecznie okazać powinien, że dla nieszczęśliwych przypadków na maiątku swoim upadł; nadto potrzeba, aby cały swóy maiątek wierzycielom swoim wiernie podał i potym tak się zachował, aby się nie stał niegodnym obrony i dobrodzieystw praw kraiowych.

Przeto dłużnicy, którzy przez nadzwyczayny zbytek, oczywiście nieroztropnie i szalone spekulacye, albo co gorsza, przez popełnione występki wprawili się w niesposobność uiszczenia długow swoich, takowego dobrodzieystwa żądać nie mogą. Wszakże niemniey ci, którzy się skrycie wynoszą, albo część maiątku swego taią i uroniaią, lub w czasie, gdzie zupełny upadek ich maiątku był im iuż doskonale wiadomy, nowe zaciągaią długi, poiedyńczym wierzycielom dogadzaią, albo insze iakie z krzywdą wierzycielów czynią rozrządzenia.

Jeżeli zaś dłużnik odezwie się, że chce maiątku swego odstąpić, dokładny inwentarz iego poda, tenże

przysięgą potwierdzi, i zdarzonych nieszczęśliwych przypadków prawdziwość okaże, wtedy osobistego aresztu uniknie; i tylko wexlowym kredytorom wolno będzie oddać go na pewny czas pod obserwacyą. Ale i taka nawet obserwacya ustać powinna, gdy dłużnik za bezpieczeństwo osoby swoiey dogodną założy zarękę, albo gdy większą część kredytorów uchylenia iey żąda, i dłużnik przysięgę wykona, że się przed rozsądzeniem sprawy z mieysca nie oddali.

Dalsze postępowanie.

Potym nastąpi względem odstąpienia maiątku krótka negocyacya z wierzycielami. Przy tey czynności obowiązkiem iest dłużnika wierzycielom swoim dokładną dać wiadomość o stanie maiątku swego, i okazane nieszczęśliwe przypadki należycie dowieść. Kredytorowie wtedy tylko sprzeciwić się mogą żądaniu dłużnika, gdy zachodzi iedna z powyżey namienionych przyczyn, dla których obrony praw stał się niegodnym. W takim razie powinni stosowne do tego okoliczności i dowody Sędziemu wskazać. Wszela-

ko ſtrzedz ſię będą niepotrzebnych trudności, albowiem maſsa kos ta zaſtąpi, które potym kredytorowie nie ſłusznie ſprzeciwiaiący ſię ponieść będą muſieli.

Prawne srzodki.

Od zapadłego po zakończonych czynnościach dekretu, obiedwie ſtrony będą mogły udać ſię do appellacyi i do rewizyi. Jeżeli dłużnikowi odſtąpienie od maiątku (*ceſsio bonorum*) nie będzie dozwolone, wtedy kredytorowie mimo iego appellacyą mocni będą na areszt iego osobiſty nalegać, chyba że osobliwą kaucyę przez bezpiecznego reczyciela natychmiaſt założy.

Skutek.

Przeciwnie, ieżeli odſtąpienie od maiątku będzie miał ſobie dekretem dozwolone, zaſłoni ſię przed wszyſtkiemi ſwemi kredytorami, temi nawet, którzy mieli do niego wexlowe pretensye, tak dalece, że dla poniesioney na nim ſzkody ani go ſądownie ścigać, ani osobiſtey exekucyi zyſkać nie będą mogli. Wszelako nie obroni ſię przeciw nowym, po odſtąpieniu zaciągnionym długom. Nadto, gdy później dorobi ſię większego maiątku, winien będzie wierzycielom ſwoim dopłacić, ile na kapitałach i na zaległych w czaſie odſtąpienia prowizyach ſzkodowali. — Inszych zaś prowizyi nad takowe zaległe kredytorowie żądać nie mogą; owszem obowiązani będą dłużnikowi z nowo nabytego maiątku tyle zoſtawić, ile do wyżywienia, pomieszkania, przyodziania i ſprawienia domowych ruchomości dla ſiebie i domowników ſwoich potrzebuie. Kwotę na to wszyſtko potrzebną Sędzia według okoliczności wyznaczy, ieżeli ſię ſtrony o to nie ugodzą.

O ugodzie z wierzycielami.

§. 48. Dłużnik receſsuiąc ſię od maiątku, nabywa wprawdzie wzwyż namienionych awantażów, atoli konkurs będzie wtedy nieuchronny, do którego łączą ſię zawsze rozmaite trudności i znaczne koszta. Przeto kredytorowie zawsze dobrze uczynią, gdy na dogodne ſobie propozycye zezwolą; wszakże niemniey dla dłużnika także ugoda wielkiey ieſt wagi, gdy przez nią wrócić ſię do possessyi maiątku ſwego, tudzież przykrości ſądowey ſekweſtracyi i publiczney ſubhaſtacyi uniknąć może.

Propozycye niemogące bydź dopuszczone.

Z tym wszyftkim, gdy takowe ugody z kredytorami nie zawsze są bezpieczne, zatym prawa poftanowiły, iż żaden kredytor nie ma być muszonym zezwolić na takie propozycye upadłego na maiątku fwoim dłużnika, które maią za cel opuszczenie długu zyfkać, do przyszłego czasu zapłacenie ugodzonego procentu przedłużyć, i tym fposobem korzyftaiąc, wierzycielów o ftratę i fzkodę przyprawić. Względem propozycyi takiego gatunku fądowe intereſſowanie nigdy miesca mieć nie powinno.

Dogodne propozycye.

Przeciwnie, gdy iaka trzecia osoba bądź nawet współ-wierzyciel ofiaruie fię za pośrzednika i wierzycielom czyni propozycye, przez które konkurs uchylony, albo przynaymniey fkrócony, tudzież kredytorom wcześniey i z mnieyszemi trudnościami do zaspokoienia ich będzie można dopomodz: wtedy mnieysza liczba kredytorów na to przyftać powinna, co większa poftanowi; albowiem dozwolono bydź nie może, aby ieden kredytor z uporu, nierofttropności albo w niefluszuych wi-

dokach miał drugim współ-kredytorom fzkodę zrządzać i przymuszać ich, aby zaspokoienie fwoie w obszernym i kosztownym proceſsie konkursowym ażardowali.

Takowe propozycye, ieżeli maią przyiść pod rozsądek Sędziego, powinny:

a, z przyzwoitym ftosunkiem do ftanu i wartości maiątku bydź uczynione;

b, pretensyom kredytorów i prawom ich podług uftaw kraiowych odpowiadać;

c, powinno okazać fię oczywiście albo przynaymniey zachodzić podobieńftwo, iż kredytorowie przez ugodę wcześniey i łatwiey zaspokoienia fwoiego doftąpią, niżeli gdyby fprawa miała być drogą konkursu daley prowadzoną.

Dalsze postępowanie.

Jeżeli propozycye trzeciey osoby będą tego gatunku, wtedy przywołaią fię wszyscy wierzyciele. Tym czasem konkurs wprawdzie daley fię będzie ciągnął, atoli, gdy większa liczba kredytorów ugodzi fię względem fposobu, iakim dla uniknienia

trudności i kosztów maiątek zarządzany i śpieniężony bydź ma, naprzykład: że dłużnikowi kontynuacya handlu będzie mogła bydź pozwolona, że wstrzymanie przedaży ſtoiących gruntow albo ruchomego maiątku będzie potrzebne i t. d. wtedy Sędzia ſtosowne do tego układu uczyni poſtanowienie. Dla wierzycielów zawsze ieſt rzeczą pożyteczną gdy ſię do roſtropnych i ſłusznych propozycyi ſkłaniaią; ile że takie tylko wnioſki mocni są czynić, któremi okazać mogą, iż propozycye ſtanowi maiątku i ogółowi pretensyi nie odpowiadaią. Jeżeli ugoda przez większą liczbę kredytorów będzie przyięta, daremnie drudzy będą ſię iey ſprzeciwiali. Wszelako większa liczba nie ma bydź zważana co do osób, ale co do ogółu pretensyi; nadto, przy examinowaniu ſłużących kredytorom podług uſtaw kraiowych osobliwych praw pierwſzeńſtwa, trzeba mieć wzgląd na to, aby kredytorowie iedney klaſsy, przez zezwolenie ſwoie lub ſprzeciwienie ſię, kredytorom inszey klaſsy krzywdy nie zrządzili. Jeżeli ogół i ſtan maiątku

tku takim ſię bydź okaże, iż niechybnie przewidzieć ſię daie, że pewna klaſsa wierzycielów nigdy nie przyidzie do partycypacyi, wtedy takowa klaſsa zawarcia ugody z poprzedzaiącemi kredytorami tamować nie może.

Od zapadłego względem takowey ugody dekretu zwykłe prawne ſrzodki są dozwolone; atoli w tym ciągu czasu wszyſtko w bywszym położeniu zoſtawać powinno, chyba że wierzyciele większością głosów w tey lub owey kategoryi iaką odmianę uczynią. Prawne ſrzodki.

Wierzyciele nie tracą w prawdzie przez ugodę prawa ſwego poszukiwać na dłużniku ſtraty ſwoiey ſkoro do lepszego przyidzie maiątku. — Z tym wszyſtkim, gdy ten, który do ugody wezwał zrzeczenie ſię wszelkich przyszłych pretensyi do dłużnika za wyraźną kondycyą położył, i gdy większa liczba kredytorów ugodę pod tym warunkiem przyięła, mnieysza liczba albo na nię przyſtać, albo inszego poſrzednika ſtawić powinna, który nie nalegaiąc na zrzeczenie ſię pretensyi do dłużnika, ró- Skutek.

wnie dogodne iako pierwszy uczyni propozycye.

O kompetencyi. §. 49. Dłużnik, który przez postępki swoie stał się godnym obrony i dobrodzieystwa Rządu, mocen iest żądać od niektórych z wierzycielów swoich, aby od pretensyi swoiey tyle odstąpili, ile do wyżywienia, pomieszkania, przyodziania i sprawienia domowych sprzętów dla siebie i domowników swoich potrzebuie. To się zowie kompetencyą; i nietylko ma mieysce, gdy dłużnik całego maiątku swego wierzycielom odstąpił, ale wtedy nawet, gdy niektórzy z nich rzeczy iego zasekwestrowali, i nie zostawili mu tyle, ile kompetencya iego może wynosić.

Warunki. Przytym iednak powinny koniecznie następuiące warunki zachodzić.

a, aby dłużnikowi zbywało zupełnie na środkach i sposobności wyżywienia się i utrzymania podług swego stanu;

b, aby wierzycielowi zezwalaiącemu na kompetencyą na sposobach wyżywienia się samemu nie zabrakło.

Skoro te dwa warunki zachodzą, i gdy dłużnik nie zrzekł się sam wyraźnie kompetencyi, ta przez następuiące osoby koniecznie powinna być dozwolona;

Jakie osoby powinny na nie zezwolić? 1, krewni w następuiącey i spadaiącey linii wzaiemnie ieden drugiemu, a przeto ani oyczymowie, ani pasierbowie,

2, zięciowie względem teściow, co do obiecanego posagu;

3, rodzeństwo między sobą, bez różnicy, czyli rodzone lub przyrodnie;

4, małżonkowie między sobą względem tego, co ieden drugiemu przed lub podczas małżeństwa winien został, takoż bez różnicy, czyli małżeństwo ieszcze exystuie, albo iest rozłączone; wszelako małżonek przy rozwiązaniu małżeństwa za stronę prawem przewiedzioną uznany, od strony zyskuiącey kompetencyi żądać nie może,

5, wspólnicy handlu ieden drugiemu, gdy pretensya kredytora z bywszey wspólki pochodzi;

6, ten, który z ważney darowizny czyni pretensyą;

7, wierzyciele, którzy z pensyi, prebendy, funduszu, albo z inszych iakich rocznych dochodow lub intrat do dożywocia dłużnika przywiązanych, zaspokoienie swoie odbieraią, do których także dochodow służące wdowie intraty, alimenta i t. d. należą;

8, kredytorowie, którzy dopuszczonego do recessu dłużnika dla poniesioney straty w swoich pretensyach na nowo prawnie ścigaią, gdy do lepszego przyszedł maiątku.

Gdy na mocy tych zasad zdarzy się, że dłużnik ma prawo do kompetencyi, zgłoci się o to do swego zwyczaynego Sędziego, okaże sytuacyą swoię, i na to złoży potrzebne dowody. Potym wkrótki sposób postąpi się z wierzycielami, a gdy żadna zgoda nie stanie, przez decyzyą Sędziego będzie postanowiona kompetencya. Przeciw temu lubo obydwie strony wolne maią przed sobą środki prawne; gdy iednak

przyznana będzie dłużnikowi kompetencya, wtedy postanowiona summa tym czasem doyść go powinna, chociażby wierzyciele przeciw temu zaappellowali.

Oprócz śmierci dłużnika ustaie kompetencya, gdy potym do takowey sytuacyi przyidzie, iż teyże kompetencyi do swego utrzymywania się całkowicie lub w części daley iuż potrzebować nie będzie.

O konkursie.

§. 50. Kiedy dłużnik nie ma dostarczaiącego maiątku do zaspokoienia swych wierzycieli, i na ich naleganie Sędzia kładzie sekwestr na maiątek, aby ztąd wierzycielom podług przepisow prawa do zaspokoienia dopomógł, w ten czas powstaie konkurs.

Czas podniesienia konkursu.

Podniesienie formalnego konkursu rachuie się od południa tego dnia, w którym dyspozycya lub wyrok rozpoczęcie konkursu stanowiący, Interessentom w zwyczaynym sądowym mieyscu był oznaymiony.

U którego Sędziego podnosi się konkurs

Konkurs może być podniesiony tylko w tym Sądzie, do którego Jurysdykcyi dłużnik właściwie z osoby należał. Do tego też iedynie Są-

du należy przewodzić cały konkurs, roztrząsać i rozpoznawać wszystkich wierzycieli pretensye, ieżeli ieden lub drugi dług z swey istoty do osobnego nie należy sądu, n. p. defekta kasy; mieć staranie około poszukiwania, zebrania i zpieniężenia maiątku, i tenże między wierzycielami z ordynacyi prawa podzielić.

Skutek. Przez podniesienie konkursu wstrzymuie się opłata prowizyi, wyiąwszy tylko prowizye wierzycieli hypotekę maiących, ile im na to roczne dochody zapisanych gruntow wystarczą.

Wierzyciele przez podniesienie konkursu zyskuią powszechne prawo zabeśpieczenia całego maiątku, iaki na ów czas dłużnik posiada.

Jemu samemu, ieżeli nie będzie do inkwizycyi i aresztu iako bankrut pociągnionym, zostawią się tylko zwyczayne do dziennego używania przeznaczone suknie i bielizna. Z tego co dał żonie swoiey do przyzwoitego iey utrzymywania się, zostaną się dla niey tylko nieuchronnie potrzebne co do iey kondycyi suknie i bielizna z pościelą dla iey

osoby. Jeżeli osobny prowadziła sposób życia, oddadzą się iey także służące do tego narzędzia i sprzęty bezpłatnie. Również zostaną się dla dzieci na powszechne używanie suknie, bielizna, i do nauk służące książki i sprzęty. Cokolwiek prócz tego maią pretensyi, albo żona względem wniesionego, albo dzieci względem swego przez sukcessyą nabytego, lub innym iakim sposobem dorobionego maiątku, powinni o tym Sędziemu oznaymić, i należycie dowieść.

Dłużnik od dnia podniesienia konkursu traci wszelką władzę dysponowania daley swoim maiątkiem, i co temu przeciwnego uczyni, naprzykład: gdy z niego co przeda, z długow pieniądze odbierze, wierzycielow poiedynczo spłaci, onym lepszego beśpieczeństwa lub pierwszeństwa pozwoli, i t. d. to wszystko będzie nieważne, i żadney mocy prawa niemaiące. Zaczym każdy bardzo się wystrzegać powinien wdawania się w dalszą czynność z takowym dłużnikiem.

Ważność czynności przed podniesieniem konkursu.

Wszelkie zaś układy, iakie generalny dłużnik przed podnieſieniem konkursu poczynił i ukończył, ieżeli w nich żadna nie zachodzi darowizna lub hoyność, ſą przez ſię ważne, aczby iuż w ten czas niedoſtateczność iego maiątku okazać ſię miała. Przed podnieſieniem konkursu, może dłużnik zpłacić wierzyciela, rzeczy na satysfakcyą podać i odſtąpić, albo większe beſpieczeńſtwo zapisać, choćby wierzycielowi niemożność dłużnika była wiadomą lub nie. W ten czas tylko wierzyciel, gdy doſtał więcey iak iego iſtotny dług wynoſi, ieſt obowiązany do wydania nadebraney części, i gdy to, co mu było dane w ſatysfakcyi, w czaſie podnieſienia konkursu ieszcze poſiada, wtedy inni wierzyciele żądać mogą, ażeby wzięte w ſatysfakcyi rzeczy powrócił za zupełnym iego zaspokoieniem w kapitale, prowizyach i kosztach.

Z wierzycielem.

Z kim trzecim.

Czynności, które generalny dłużnik przed podnieſieniem konkursu zrobił z kim trzecim, który nie był iego wierzycielem, a w których żadna proſta darowizna lub hoyność

nie zachodzi, w ten czas tylko zwrócone być mogą, kiedy trzeciemu podczas rozpoczętey czynności wiadomą była niemożność dłużnika.

Darowizny.

Skoro zaś w iakowey czynności bądź z wierzycielem, bądź z kim trzecim, ſama darowizna albo hoyność była fundamentem, takową czynność wierzyciele odwołać mogą, kiedy albo w ciągu roku iednego potym podnieſiony będzie konkurs, albo kiedy dłużnik w czaſie przedſięwziętey czynności iuż nie miał wyſtarczaiącego maiątku, i do czasu podnieſienia konkursu trzy lata ieszcze nie uſzły. Do takowych czynności należy także, kiedy generalny dłużnik dla dobra ſwych krewnych lub wſpół-ſukceſsorow zrzekł ſię ſukceſsyi lub legacyi, albo kiedy co na kupno prebendy lub funkcyi, na opłacenie rangi, ſtępla, i innych należytości za ſwoie dzieci, albo za kogo inszego wydał. Przeciwnie zaś do tego nie rachuie ſię opłacenie wyposażenia albo wyprawy, czyli to dla dzieci, czyli dla obcych.

Ostrożność wierzyciela, gdy się

Z tego krótkiego wyſtawu nay-

na konkurs zanosi.

su okazuie ſię, iż w każdym czaſie obawy upadku maiątku dłużnika każdy wierzyciel ma wszelkie przyczyny być bacznym i oſtrożnym. Jeżli iego pretensya nie ieſt zaſtawą lub osobliwym prawem pierwszeńſtwa doſtatecznie zabeśpieczona, tedy nietracąc czasu, powinien przed podnieſieniem ieszcze konkursu skłonić generalnego dłużnika do lepszego ſiebie zabeśpieczenia, albo przynaymniey tak w tym zaradzić, ażeby exekucya na maiątek dłużnika była rozciągnioną. Osobliwie kupiec maiący w ręku akceptowane wexle dłużnika, choćby nawet termin ich ieszcze nie nadszedł, żądać powinien zabeśpieczenia, i dla wszelkiego przypadku o to uczynić zażalenie.

Żądanie podniesienia konkursu.

Jeżeli zaś wierzyciel ani iednego, ani drugiego pozyſkać nie może, wtedy dobrze ſobie poſtąpi, gdy niezwłocznie u właściwego Sędziego dłużnika na pismie lub do Protokułu poda żądanie podnieſienia formalnego konkursu. To ważny ma użytek, iż tym ſposobem przeszkodzi ſię innym wierzycielom do odebrania ſatysfakcyi, albo do wyrobienia

ſobie oſobliwego pierwſzeńſtwa. Oſobliwiey na ów czas z tym ſię ſpoźniać nie trzeba, kiedy dłużnik niemaiący doſtatecznego maiątku, ieſt od innych wierzycieli ścigany exekucyą, albo gdy tenże część iaką ſwego maiątku na ſtronę ukryć zamyśla.

Podnieſienie konkursu koniecznie ſupponuie, iż mniey znayduie ſię maiątku, iak potrzeba do opłacenia długow. Zaczym Wierzyciel chcąc onego żądać, wprzódy ſię przygotować powinien, aby Sędziemu należycie okazał niedoſtateczność maiątku. Gdy kupiec w czaſie upływaiącego terminu wexłow oddali ſię, i ani żadnego przygotowania do zapłacenia nie uczynił, ani iakiemu Plenipotentowi do ułatwienia tey rzeczy dyspozycyi nie zoſtawił; nadto, gdy inny iaki dłużnik w czaſie rozciągnąć ſię na niego maiącey exekucyi do ucieczki ſię zabiera, a przy wyfantowaniu nie pokażą ſię doſtateczne śrzodki do zaspokoienia, wtedy z takiey przyczyny żądanie wierzyciela o podnieſienie konkursu będzie usprawiedliwione.

Na takowe żądanie, krótki wyznaczy się termin do czynienia z generalnym dłużnikiem, a gdy na tymże wcale się nie zgłosi, tedy na ukaranie iego nieposłuszeństwa zaraz będzie podniesiony konkurs. Jeżeli się zaś zgłosi, nie może inaczey sprzeciwić się podniesieniu konkursu, iak gdy natychmiast dowiedzie, iż do opłacenia swych wierzycieli ma ieszcze wystarczaiący maiątek. Ten dowod powinien być uczyniony przez dostateczne spisanie maiątku z przyłączeniem rzetelney taxy podług prawideł w §. 46 podanych. Po czym Sędzia wyda decyzyą, przeciwko którey wolna iest obydwom stronom appellacya; rewizya zaś nie będzie dopuszczona.

Zachowanie się wierzyciela po podniesionym konkursie.

Gdy na maiątek dłużnika konkurs podniesiony został, wtedy każdy wierzyciel ma następuiącą ostrożność zachować.

a, gdy nie mieszka w mieyscu podniesionego konkursu, wtedy postanowi dla dopilnowania swego prawa albo iednego z Kommissarzy sprawiedliwości, albo

innego iakiego doświadczonego i pilnego Plenipotenta, i odda mu oryginalne dokumenta i inne dowody pretensyi, z dostatecznym obiaśnieniem,

b, ieżeli ma cóżkolwiek w swym ręku dłużnika pieniędzy, rzeczy, effektow albo papierow, tedy nic z tego nie wyda dłużnikowi, lecz o tym Sąd uwiadomiwszy, pieniądze lub rzeczy do zachowania sądowego odda, z ostrzeżeniem sobie do nich prawa;

c, gdyby miał być przypadek, iż w zatrzymanym maiątku znaydzie się co być własnością iego, naprzykład: rzeczy dłużnikowi pożyczone do schowania, albo w zastaw oddane, wniosek żony dłużnika, sukcessya, albo zarobiony maiątek iego dzieci i t. d. wtedy potrzeba niezwłocznie o tym Sąd uwiadomić, ażeby takowe artykuły nie były wspólnie przedane.

Do tego należą towary dłużnikowi do przedania w kommis oddane, towary dla kogoś

przez kommis iego kupione, za które należyte pieniądze iuż odebrał; towary w trzech dniach oftatnich przed podnieſieniem konkursu iemu na kredyt przystawione; na kredyt zamówione, lecz dopiero po podnieſieniu konkursu przybyłe towary; towary za przyrzeczeniem niezwłoczney gotowemi pieniędzmi zapłaty przedane, gdy przedaiący w trzech dniach po oddaniu względem zatrzymaney zapłaty ſkargę przed przyzwoitym Sędzią zanioſł; materyały przez utrzymuiącego fabrykę kraiową ſwoim robotnikom do wyrobienia rozdane, albo z nich wygotowane towary za zapłatą roboty; towary od fabrykanta kupcowi lub kramarzowi na kredyt oddane, ieżeli od wydania ich rok ieden ieszcze nie upłynął, i gdy podług przepisu kſięgi rachunkowe ſkładaią ſię; materyały przez kogo Sukiennikowi lub innemu Fabrykantowi wełny pod kondycyą wydane, iż wyrobionemi z nich towarami ſtoso-

wnie do umowioney ceny awans powrocony bydź ma, iednak rok ieszcze upłynąć nie powinien, i porządne zachodzić muszą rachunki.

d, Wierzyciel donieſie Sędziemu o ſwoiey pretensyi tak prędko, iak być może; ściſłą uczyni kalkulacyą co wynieſie kapitał, prowizye i koszta, nadmieni o ſłużących mu ſzczególnych pierwszeńſtwach, i złoży na to dokładne dowody. Donieſienie może być wprawdzie odłożone do terminu przez gazety ogłoszonego, i nawet ieszcze poźniey, atoli dobrze ieſt, gdy ſię to wcześniey ſtanie,

e, ieżeli przez zaſtaw, albo ſzczególnym prawem pierwszeńſtwa nie ieſt doſtatecznie zabeśpieczonym, wtedy ſam, albo przez ſwego Plenipotenta da na to pilną baczność, ażeby nic z maiątku utaionego, lub na ſtronę ukrytego nie było, i donieſie natychmiaſt Sądowi, ieżeli ſię ślady tego znaydą.

f, Prawda, że zaraz po podniesieniu konkursu ieden z Kommissarzy sprawiedliwości postanowi się Kuratorem massy, którego obowiązek naypryncypalniey w tym zależy, starać się o ściągnienie należyte administrowanie i spieniężenie maiątku, iako też roztrząsać rzetelność doniesionych sobie pretensyi. Jest iednak nieiaki pożytek, kiedy wierzyciele przy iego zawikłanych interessach iemu pomagaią, i wspólnie zawsze w to wglądaią, ażeby swoię powinność należycie dopełnił. Osobliwiey zwracać na to powinni swoię attencyą, ażeby grunta do massy należące do czasu sprzedania ich należycie były administrowane, i użytek przynosiły; ażeby się pilnie starano o odbieranie gdziekolwiek będących długow; ażeby po ostałe ieszcze kleynoty, kosztowne rzeczy, obrazy, kopersztychy, kunsztowne dzieła, albo inne osobliwe rzeczy dobrze przedane były. Gdyby iakowy handel do massy nale-

należał, naylepiey iest zaraz z początku o to się starać, ażeby zdatnego i pewnego kupca postanowić przysięgłym massy kuratorem.

Dalsze postąpienie.

Sądowe postąpienie z wierzycielami wszystkiemi ma dwa główne obiekta; raz ustanowić wiele każdy wierzyciel ma pretendować, i na iakich prawnych pierwszeństwach pretensya zasadza się? Powtóre, zebrane z maiątku pieniądze podług ułożonego porządku między wierzycieli podzielić.

Zapytanie, wiele każdy wierzyciel ma pretendować? Kurator roztrzygnie z każdym, i nie potrzeba iuż nic więcey, iak ażeby inni wierzyciele okazali mu dowodami okoliczności, podług których pretensye ich całkowicie lub po części mogłyby być zaspokoione. Nie źle sobie także postąpią, gdy się w tey okoliczności z żadnym wierzycielem osobno wdawać nie będą, bo tym samym koszta sobie zrządzą.

Ale pytanie, na iakich prawnych pierwszeństwach iedna lub druga pre-

tensya zasadzać się ma? właśnie iest rzeczą wierzycieli, a osobliwie tych, przed ktòremi pretensya byłaby pierwszą, gdyby dowiedzione pierwszeństwo miała. A zatym wierzyciele od początku na to mieć attencyą powinni, aby zaraz po odprawionym terminie wszelkie pretensye do których się pierwszeństwo stosuie ściśle examinowali, a gdy ważne oppozycye zachodzą; o tych Sędziemu donieśli. Zwyczaynie na òw czas trafia się, iż wierzyciele maią w tym wspólny interess, a natenczas naylepiey będzie unikaiąc rozciągłości i kosztów, ażeby iednego Kommissarza sprawiedliwości obrali sobie za wspólnego Plenipotenta.

Dekret klassyfikacyiny.

Po roztrząśnieniu donieśionych pretensyi tak co do ich wielkości, iako i co do służącego im pierwszeństwa, Sędzia wyda względem nich wszystkich decyzyą, ktòra stanowić będzie: wiele każdy ma pretensyi i ta iakim porządkiem opłacona być ma. Porządek zaś ten zawisł od pierwszeństwa, iakie każdey pretensyi z iey natury służy. Potym będą podzielone na siedm klassów, z których

żadna nie może być pierwey zaspokoioną, dopóki wierzyciele poprzedniczey klassy zaspokoionemi nie będą. Oprócz kapitału przyznane także będą każdemu prowizye do czasu podniesienia konkursu, nie więcey iednak iak tylko za ostatnie dwa lata. Naprzeciw tey decyzyi są pozwolone zwyczayne środki prawa. Względem odwołania się do tychże służyć będą w §. 32. i 33. wytknięte instrukcye. Każdy wierzyciel zażalić się może tak na to, iż własna iego pretensya nie iest zgodnie z podaną ilością ustanowiona, albo że iey dowiedzione pierwszeństwo nie iest przyznane, iako też na to, iż któremu z innych wierzycieli pierwszeństwo nieprzyzwoicie dane było. Jeżeli ktòry wierzyciel sądzić będzie, że pretensya innego całkowicie lub w części iest nie rzetelną, tedy naylepiey uczyni, gdy swoie przyczyny oznaymi kuratorowi, i sam nie wdaiąc się w to, zda na niego appellacyą.

Srzodki prawa względem teyże.

Podział massy.

Gdy prawnie zatwierdzono będzie wiele każdy wierzyciel ma pretensyi, i do ktòrey klassy należy, wte-

dy Sędzia przyſtąpi do działu znayduiącey ſię maſſy podług wiadomego porządku. Złoży wierzycielom obrachunek, wiele znayduie ſię maiątku, wiele wspólne koszta wynoszą, wiele każdy wierzyciel podług zaszłych decyzyi ma odebrać, i wiele każdemu podług uſtanowionego porządku wypłacono bydź może. Przytym ſłuchane będą niektóre wierzycieli oppozycye przeciw temu obrachunkowi, i znowu na to decyzya naſtąpi. Wszakże niemniey przeciw temu są wolne zoſtawione wierzycielom zwyczayne śrzodki prawa; iednakowoż radziłoby im ſię żadnych niepotrzebnych nie czynić ſobie koſztów, bo tu wszyſtko albo ieſt konſekwencyą ſtanowiącą klassyfikacyą, albo na iasnych przepiſach prawa polega.

Wypłata. Jeżeli nadto podział prawnie zatwierdzony zoſtanie, tedy Sędzia przyſtąpi do wypłacenia. Do tego wezwani będą wierzyciele, a każdy o to ſtarać ſię będzie ażeby na wyznaczonym terminie do odebrania pieniędzy ſtawił ſię osobiście, albo na to poſłał komu urzędową ſpecyalną plenipotencyą. Trafia ſię też czasem, iż ſię ieszcze znayduią niektóre maiątku artykuły, z osobliwych przyczyn ſpieniężyć ſię nie mogące; *n. p.* nieprzedayne ſtoiące grunta, nie pewne długi, i t. d. Takowa część maſſy oddaną będzie wierzycielom, którym ieſt wyznaczona, do nich więc będzie należało ſtarać ſię, ażeby z tego zaspokoionemi byli. Dobrze zrobią, gdy zaraz o to umowią ſię i wspólnie potrzebne przedſięwezmą śrzodki.

O subhaſtacyi. §. 51. Gdy gruntowa rzecz nieruchoma, n. p wieś, dom, ogrod, albo pewne na aptekę, łaźnią, browar prawo, i t. d. ſądownie podana będzie na przedaż i konkurrenci publicznie wezwani będą do odezwania ſię do licytacyi, i ſpodziewania ſię przybicia więcey podaiącemu; wtedy ſię to nazywa ſubhaſtacyą. Jeżeli takowa przedaż publiczna będzie względem długów pod exekucyą lub pod konkursem będących, wtedy zowie ſię konieczną ſubhaſtacyą; ieżeli zaś dzieie ſię z innych przyczyn, n. p. końcem działu, wtedy ieſt dobrowolną ſubhaſtacyą.

Między obiema ta ieſt iſtotna różnica, iż przy dobrowolney ſubhaſtacyi oznaczenie terminow do licytacyi i ich obwieszczenie zawiſło od woli tych, którzy do niey ſą powodem, i że ſamo ugodzenie ſię o przedaż od ich zdania zależy. Przy koniecznéy ſubhaſtacyi zaś tak naznaczenie terminów i ich obwieszczenie, iako i przybicie ſamo powinno ſię dziać podług przepisow prawa.

U którego Sędziego. Obydwa gatunki ſubhaſtacyi w tym ſię zaś zgadzaią z ſobą, iż przez tego Sędziego poſtanowione być muszą, pod którym rzecz zoſtaie.

Taxa. Każda ſubhaſtacya wymaga koniecznie wprzódy otaxowania rzeczy przedać ſię maiącey. Ta iednak taxa ma iedyny zamiar obiaśnienia konkuruiących, i tylko za prawidło poſtępowania onym ſłuży, dla powzięcia bliższey wiadomości iaka ieſt ſytuacya wyſtawioney na przedaż wſi, domu, i t. d. co do tego należy, i wiele to przynieść może. Bynaymniey iednak ani Sąd ani wierzyciele obowiązani będą za rzetelność taxy zaręczyć; owszem dzieie ſię przybicie we wszyſtkich koniecznych ſub-

haſtacyach ryczałtem, ieżeli kupuiący wyraźnie ſobie inaczey nie wymówił. W ten czas tylko, kiedy położoney rzeczy w anszlagu rzeczy cale brakuie, żądać może ſatysfakcyi w proporcyi podania ſwego względem taxy.

Przy taxowaniu wsi dobrze będzie, gdy tak dłużnik iako wierzyciele ſami osobiście lub przez Plenipotentów będą przytomnemi. Anſzlak czyli dokładną tabellę znayduiących ſię użytków i co dotąd czyniła, Deputowanemu od Sądu złożą, i na iego poſtępowanie dadzą baczność. Jeżeli potym znaydą ſię wady czyli omyłki w uczynioney taxie, powinny ſię donieść Sądowi wcześnie, a naypoźniey czterema tygodniami przed oſtatnim terminem licytacyi, który na ten czas całe dzieło ściśley przeyrzy, i o naſtąpioney odmianie taxy melduiących ſię konkurrentów, przed ich podaniem uwiadomi.

Kondycye przedaży. Gdyby koniecznie było potrzeba uſtanowić co do natury przedać ſię maiącego gruntu, albo co do innych osobliwych okoliczności pewne kondycye, wtedy ten który ſubhaſtacyi

żąda, powinien oznaymić o tym ſądowi ieszcze przed obwieszczeniem publicznym.

Termina licytacyi.

Podług reguły wyznaczaią ſię trzy termina do licytacyi, nie potrzeba iednak aby dłużnik lub kredytorowie na dwóch pierwszych terminach przytomnemi byli; bo choćby ſię też konkurrenci na tych terminach meldowali, iednak przybicie ſtać ſię inaczey nie może, iak kiedy dłużnik i wspólni wierzyciele na to ſię zgodzą. Zaś na oſtatnim terminie użyteczna ieſt, gdy dłużnik a osobliwie wierzyciele będą przytomnemi.

Zachowanie się licytuiącego.

Kto chce licytować, powinen ſię wcześnie na tym terminie zameldować. Po upłynieniu którego nowe podania nie inaczny iak za zezwoleniem wszystkich interessentów wraz z więcey daiącym będą dopuszczone. Licytuiący powinien ſwe podanie uczynić nie tylko co do wielości, ale też co do gatunku pieniędzy, i na iakieżkolwiek bądź założone kondycye wyraźnie ſię deklarować, tudzież ſwoie własne kondycye, osobliwie co do ſposobu w iakim zapłatę zechce uiścić, dokładnie oznaymić. Nadto, dobrze sobie poſtąpi, kiedy ſię wcześnie przysposobi należycie okazać swoią zdatność do poſiadania gruntu, n. p. wſi ſzlacheckiey, ieżeli nie ieſt iuż wiadoma, tudzież na wypłacić ſię maiącą ſummę przyſtawić kaucyą w obligach bankowych, wexlach, akcyach, i w innych dobrych dokumentach lub w pewnych zaręczeniach.

Przybicie.

Przybicie dla więcey daiącego każdego czasu naſtąpić powinno, wyiąwszy naſtępuiące przypadki:

a, Gdy pod ſubhaſtacyą zoſtaiący ſtoiący grunt ieſt wsią ſzlachecką a podana wartość dwie troyki taxy nie wynosi.

b, Gdy wszyscy lokowani wierzyciele są przeciwni przybiciu, i dalszey ſubhaſtacyi żądaią.

c, Gdy wierzyciel ſprzeciwiaiący ſię przybiciu natychmiaſt za o-

bawiać ſię mogący przy kontynuowaniu ſubhaſtacyi wypadek doſtateczną złoży kaucyą. Podobnież i dłużnik ſam wſtrzymać może przybicie. Z drugiey ſtrony na przedłużonym terminie ſubhaſtacyi żadne wierzyciela poiedyńczego albo dłużnika ſprzeciwienie ſię nic więcey znaczyć nie będzie; lecz przybicie zgoła naſtąpić musi, ieżeli tym wierzycielom którzy z podania mogą być zaspokoieni, zapłata w gotowiźnie natychzaassygnowana nie będzie.

Dekret przysądzaiący.

Kiedy więc interessenci na przybicie zgodzą ſię, albo kiedy to podług powyższych przepisów pomimo sprzeciwienia ſię niektórych naſtąpić muſi, wtedy Sędzia krótki ułoży dekret, którym nie tylko podanie, za którym przybicie naſtąpiło, ale wszyſtkie inne kondycye, osobliwie wypłacenia ſummy pieniężney tyczące ſię, wyraźnie zatwierdzone będą. Przeciw takowemu dekretowi żadna appellacya

ani insze prawne środki, ani wykupienie z ſtrony dłużnika mieysce mieć nie mogą. Od dnia ogłoszenia tego dekretu tak niebespieczeńſtwo, iako i pożytek nabytego gruntu tyczą ſię kupuiącego, chyba że osobne o to zaszły umowy. Kupuiący także o to ſtarać ſię powinien, ażeby wypłacenie ſummy pieniężney w czaſie wyznaczonym naſtąpiło, inaczey natychmiaſt nowa publiczna przedaż na iego niebespieczeńſtwo zadysponowana zoſtanie; owszem za wydarzyć ſię przytym mogącą ſtratę odpowiedzieć musi.

Dobrowolna subhaſtacya.

Przy dobrowolney ſubhaſtacyi przybicie zawiſło od zgody osob takową podnoszących, Sędzia zaś względem większości głosow decyduie. Kto takową większość ma przeciwko ſobie, musi ſię zaſtanowić, ażeby ſię przez nieużyteczne ſprzeciwienie nie wplątał w dalekie trudności i koszta.

Jeżeli grunt albo prawo iakie na dobrowolną przedaż wyſtawione bę-

dzie, do których należą osoby ieszcze pod opieką będące, n. p. małoletni, waryaci, sądownie za marnotrawnych uznani, i t. d. tedy ich opiekun czyli kurator powinien:

1, złożyć na to na piśmie zezwolenie opiekunnego sądu;

2, przed wypadłym przybiciem tegoż sądu zapytać się czyli na tym podaniu i na innych kondycyach przestanie.

SEKCYA II.

O zachowaniu się w sądowych interessach, które nie są Processem.

ROZDZIAŁ I.

O ugodach.

§. 52. Gdy ieden drugiemu co obiecuie, a ten obietnicę przyimuie, na ten czas stawa między niemi ugoda czyli kontrakt. Tym sposobem może kto własność swych rzeczy albo praw przenieść na kogo innego; może pewney władzy do swoiey własności drugiemu ustąpić, albo się onemuż do pewnych czynności obowiązać. O ugodach w powszechności.

Ugoda w ten czas dopiero uważać się będzie za zawartą, kiedy o- O akceptacyi.

bie ſtrony zadeklaruią ſwoie na wzaiem zezwolenie. Kto zatym iaką propozycyą uczynił, może ią cofnąć do czasu póki od drugiego nie ieſt przyiętą. Ten, któremu ſię podaie propozycya, powinien ſię bez zwłoki deklarować, i nie może w tym dłuższego ſobie do namyślenia brać czasu, nad ten który iemu proponuiący zechce pozwolić. Tylko przy pisanych negocyacyach podaiący propozycyą, tak długo do niey zoſtanie obowiązanym, póki drugi na odebraną o tym wiadomość ſwoiey na piśmie nie będzie mógł oddać nawzaiem deklaracyi.

Każda ugoda ważność prawa maiąca powinna bydź dopełniona, i wzbraniaiący ſię zoſtanie w każdym razie od Sędziego do dopełnienia teyże zniewolony.

Do ważności ugody potrzeba:

I. Ażeby o rzecz dozwoloną była zawarta;

II. Ażeby obydwie ſtrony z ſwych osób zdolne były takowy zawrzeć kontrakt;

III. Ażeby wzaiemne ich zezwolenie było wolne, ſzczere i pewne;

IV. Ażeby ugoda miała tę zwierzchnią poſtać i formę, iaką mieć prawa przepisuią.

Jaśnieysze wyłuszczenie trzech pierwszych potrzebnych kondycyi należy zobaczyć w powszechnym prawie kraiowym w części I. pod tytułem: IV. V.

Tu tylko zważyć należy, że ten, ktoby ugodę chciał naruszyć albo z powodu przymusu, albo dla tego, że w piiaństwie lub inney gwałtowney paſsyi nie miał należytey przytomności, ſtarać ſię o to powinien, ażeby w ośmiu dniach doniósł któremukolwiek Sądowi okoliczności tey rzeczy z potrzebnemi tego dowodami. Potym od niego zależeć będzie albo natychmiaſt przez proceſs dowieść nieważność ugody, albo na to oczekiwać wyroku.

§. 53. To, co prawa względem formy umow przepisuią, ma ſzczególny zamiar, ażeby przy zawieraniu tychże ſtrzeżono ſię wszelkich Forma ugod.

prędkości i niezrozumiałości, i niedawano przyczyn do powątpiwań, kłótni i procesów. Dla czego niektóre umowy, ieżeli maią bydź ważne, powinny bydź zrobione na piśmie, a przy innych sądowego zawarcia potrzeba.

Powszechna ostróżność.

Wogólności radzi się każdemu, ażeby takowe kontrakty, które dla niego są znaczney wagi i na przyszłość wiązać maią, nie tylko na piśmie układał, ale też ażeby pierwey w tym się poradził prawników. Wiele na tym zależy, ażeby wszystko iasno i wyraźnie ułożono było, gdyż wiele kontraktów przez niepotrzebną rozwlekłość lub zawiłość, tyle daie okazyi do procesów, ile inne przez niedoskonałą krótkość.

Ugody, które na piśmie ułożone być powinny.

§. 54. Na piśmie ułożone bydź powinny:

1. Wszystkie ugody, których obiekt więcey iak 50. talarów w srebrney monecie, a gdy na złoto zawarte zostały, więcey iak 16. dukatoów lub 9. sztuk frydrychsdorów wynosi. Kiedy naznaczone będą termina, i te razem wszystkie więcey iak rzeczoną

czoną summę wynoszą, albo gdy liczba terminów nie iest oznaczoną, równie potrzebna iest na piśmie ugoda.

2. Deklaracye, które wprawdzie nie są właściwemi kontraktami, lecz z nich w przyszłości prawne skutki wynikaią, naprzykład: alienacye, zrzeczenia się i t. d. kiedy obiekt przenosi 50. talarów.
3. Umowy, przez które stoiący grunt ciągle trwałym iakim ciężarem ma bydź obciążony naprzykład: przeiazdem, albo kiedy przez kogo ma bydź podięty na zawsze iaki obowiązek, naprzykład: usługa i t. d.
4. Ustąpienie czyli cessya pretensyi na którą są dokumenta, naprzykład: wexlu, obligu, długu i t. d.
5. Kiedy wyraźnie umowa nastąpiła, iż ta ugoda nie prędzey ma bydź ważną, póki nie zostanie na piśmie zdziałaną.

We wszystkich tych przypadkach napisany kontrakt dopiero przez pod-

pis nabywa moc obowiązuiącą; Pieczęć niekoniecznie ieſt potrzebna.— Punkta podpisane, z których iasno ſię okazuie wzaiemne zezwolenie na wszyſtkie iſtotne ſzczeguły czynności, są równie tak ważne iak napisany kontrakt. Pomiędzy oddalonemi osobami odbierane na wzaiem liſty zaſtąpią mieysce kontraktu, ieżeli w nich zawiera ſię wzaiemne zezwolenie na punkta do iſtoty kontraktu należące.

Przy kontraktach na piśmie, osobne ſłówne umowy żadnego nie maią waloru; a przeto ſtrony oto ſię ſtarać maią, ażeby takowe osobne umowy także w napisanym kontrakcie umieszczone zoſtały.

Jeżeli w prawach przepisane ſądowe ſporządzenie na piśmie kontraktu nie naſtąpiło, i tenże kontrakt od żadney ſtrony ieszcze nie ieſt dopełniony, wtedy ztąd żadna ſkarga mieysca mieć nie może. Jeżeli zaś iedna ſtrona iuż go dopełniła, a druga do ugody ſłówney niechce bydź obowiązaną, powinna powrócić wszyſtko co odebrała, wraz z użytkami albo prowizyami,

ieżeli mu pieniądze były wyliczone. Jeżeli ten, który ſłówną umowę iuż poczęści dopełnił, od oney znowu chce odſtąpić, może wprawdzie podobnież żądać na powrót tego co dał; lecz powinien przyiąć znowu to ſamo w tym ſtanie, w iakim ſię bydź znalazło w tym czaſie, kiedy iego odwołanie wiadomości drugiego doszło. Zgoła ten, który gotów ieſt ſłowney umowy całkowicie dopełnić, używać będzie względem odſtępuiącego praw i zyſków prawego właściciela. Zaczym nienależy nikomu mniemać, iż niedoſtatku kontraktu pisanego na to użyć może, aby ſię ſzkodą drugiego zbogacił.

§. 55. Przeciwnym ſposobem nie potrzeba żadnego na piśmie kontraktu, lecz ſama ſłówna umowa ieſt doſtateczną:

a, Przy naymowaniu proſtey czeladzi;

b, Kiedy komu rzeczy są do ſchowania oddane, iako to: gdy podróżny gospodarzowi, ſurmanowi albo ſzyprowi w depozyt co powierzył;

c, Kiedy o ſamym tylko powróceniu odebranych rzeczy lub pieniędzy ieſt mowa;

d, Kiedy ugoda o rzeczy ruchomey od ſtron obydwóch natychmiaſt dopełnioną zoſtanie, naprzykład: gdy koń przedany kupuiącemu będzie oddany, i ten za niego płaci ugodzoną kwotę pieniężną;

e, Kiedy kontrakt o rzeczy ruchome w obcym kraiu w takim mieyscu, gdzie ſłowne ugody maią walor, ſłownie zawarty zoſtał.

U kupców w handlu towarowym lub wexlowym xiążki handlowe, ieżeli kupieckim ſposobem są przyzwoicie utrzymywane, zaſtępuią mieysce kontraktu pisanego. Jeżeli zaś ma uſtanowić ſię trwała kompania handlowa pod wspólnym imieniem, tudzież gdy idzie o własność okrętu, zawarcie aſsekuracyi lub tey podobnego inszego kontraktu: wtedy ieſt także potrzebny układ między kupcami na piśmie.

Przy czynnościach towarami kupieckiemi i aptekarſkiemi z obcemi osobami, którzy nie są kupcami, xiążki handlowe należycie utrzymywane, w każdym razie zaſtępuią mieysce kontraktu na piśmie; ieſt także dosyć, kiedy odbieraiący towary poſłany ſobie rachunek podpisze.

Kiedy piwowar, piekarz lub inne osoby handel publiczny prowadzący, trzymaią xiążkę, w którey ſię zapisuią wybrane towary, i uczynione zapłaty, takowa xiążka dowiedzie zupełnie odebranie towarów lub rzeczy przeciw odbieraiącemu, w którego ręku ſię znaydzie. Zaczym dobrze ieſt, gdy podobne osoby trzymaią z temi, którym wiele na kredyt doſtawiaią, takową xiążkę na dwie ręce. Kiedy odbieraiący nierzetelność iaką w takiey xiążce poſtrzeże, powinien naydaley w tygodniu po naſtąpionym liwrunku, o tym Sądowi mieyscowemu donieść, i przeciwko temu proteſtować ſię. Jeśli xiążka w ręku odbieraiącego będąca zginęła, wtedy liwerant może u Sędziego żądać

ażeby do zatwierdzenia przyſięgą pozoſtałego w ſwoich rękach exemplarza zoſtał dopuszczonym.

Sądowe ugody.

§. 56. Sądowe zawarcie ugody ieſt potrzebne w naſtępuiących przypadkach;

1. Kiedy ieden z kontraktuiących ieſt ślepy, głuchy, niemy, nieznaiący pisma, lub do niego przeszkodę maiący, albo tego ięzyka, w iakim kontrakt ma bydź ſporządzony nie umieiący;
2. Kiedy iakie całe dziedzictwo ryczałtem ma bydź przedane;
3. Kiedy iaka rzecz przyszła naprzykład: przyszłe żniwo wsi przedaie ſię, a ſtrony obiedwie nie są kupcami;
4. Ugody o dziedzictwo, to ieſt: kiedy ieden drugiemu, albo obydway ſobie nawzaiem odſtępuią prawa ſukceſsyi na ſwoię przyszłą pozoſtałość maiątku. — Pomiędzy iednak małżonkami podobne ugody ważne są nawet bez zawarcia ſądowego, ieżeli żona nic przez to nie traci na ſłużącym ſobie prawie;

5. Kiedy uſtąpienie dobrowolne gburſkiego poſiadła przez oyca iednemu z ſynów, ma być przez ugodę poſtanowione.
6. Zaślubiny, ieżeli iuż z zezwoleniem ſtron obydwóch nie zaszła zapowiedź. Również ugody, które przed dopełnieniem małżeństwa względem maiątku przyszłych małżonków, zwłaszcza żony, względem zarządzenia onym i użytkowania albo względem przyszłey ſukceſsyi zoſtały zawarte.
7. Ugody, przez które wspólne dóbr dzierżenie między małżonkami w mieyscu gdzie na mocy praw nie ieſt wolne wprowadzone, albo tam, gdzie ieſt dozwolone, wyłączone bydź ma.
8. Wszelkie ugody między mężem i żoną w ſtoiącym małżeńſtwie, przez które żona do tego, do czego z mocy praw nie ieſt winną, mężowi albo dla iego zyſków obowiązać ſię ma.
9. Wszelkie paręki i inne czynności niewiaſty, przez które ta

w zdarzeniu, gdyby kto trzeci ſwego obowiązku nie uiścił, pewne ſzkody na ſiebie przyimuie lub ſię pewnych zyſków zrzeka.

10. Wszelkie darowizny, które ſię zaraz nie uiszczaią przez oddanie darowaney rzeczy.

11. Wszelkie układy względem dalszey ſuſtentacyi pieniężney.

12. Deklaracya oyca; przez którą ſyn iego małoletni z pod władzy oycowſkiey ma bydź uwolniony.

13. Kiedy kto formalnie ma być przysposobiony za dziecię własne, albo kiedy małżonkowie przez takie przysposobienie ſpłodzonym w przeszłym małżeńſtwie dzieciom ſwoim chcą nadać prawo i powinności rodzonych dzieci.

14. Założenie fundacyi familii, czyli wieczne powierzenie zarządzenia maiątkiem (*fidei Commiſsum*)

15. Wszelkie ugody, które ſię przedaży, zaſtawy albo obciążenia pewnego ſtoiącego gruntu naprzykład: wioſki, domu, ogrodu, młyna i t. d. albo innego iakiego do xięgi hypotyczney wciągnionego prawa tyczą. — Do tego także należy, kiedy między poddanemi i Panem dóbr układać ſię będzie nowy inwentarz powinności i *urbaryow*.

16. Każde arędowanie wsi, kiedy aręda roczna przenosi ſummę dwóchſet talarów.

17. Wszelkie ugody, przez które ma naſtąpić dyspozycya względem własności okrętu albo zaſtawy onegoż. W mieyscach, gdzie ſię znayduią Sądy morſkie, takowych ugod ſporządzenie do nich należy; w innych zaś mieyscach, też ugody mogą ſię załatwić przed każdym Sądem lub też przed Kommiſsarzem ſprawiedliwości.

Kto wzmiankowane przypadki, w których należy zawierać kontrakt ſądowny zważy dokładnie, łatwo pozna, iż zawsze idzie o takie czynności, które ciągnąć mogą za ſobą konsekwencye wielkiey wagi. Jeſt

zatym zbawienną rzeczą, że prawo ma o tym ſtaranie, ażeby czynności z dobrą rozwagą przedſiębrać, i ile możności wyſtrzegać ſię oszukańſtwa, błędu, i niezrozumiałości.

Czyli w reszcie ugoda koniecznie przed Sędzią zawierać ſię musi, albo też przed Kommiſſarzem ſprawiedliwości załatwioną bydź może, względem tego każdy naypewniey zainformuie ſię u znaiącego prawo do którego się uda. Podług reguły ſporządzenie kontraktu przed Kommissarzem ſprawiedliwości ieſt doſtateczne; osobliwiey do tego należą przypadki pod numerami: 1, 6, 15, i 16, wzmiankowane. Czynności zaś pod numerami 5, 7, 11, 12, i 14 okazane, koniecznie przed przyzwoitym osobiſtym Sędzią zdziałane być powinny. W innych zaś czynnościach dependuie od wyboru ſtron u którego ſądu chcą kontrakt zawrzeć.

Prości ludzie naylepiey uczynią, gdy ſię do ſwoich namieſtników ſądowych udawać będą, bo ſądy wieyſkie podług reguły bez nich żadnych kontraktów przyimować nie mogą. Jednakowoż

ieſt excepcya przy zaślubinach i przy takich kontraktach, które dla tego iedynie, iż iedna lub druga ſtrona pisać albo czytać nie umie, ſądownie załatwiane być maią. To wtedy ſtać ſię może przed ſądem wieyſkim; iednakże ſąd bezzwłocznie namieſtnikowi ſądowemu przyięte przez ſiebie dzieło złożyć, albo ieżeliby iego funkcya wakowała, ſamemu dziedzicowi o tym oznaymić powinien.

Sądownie zawarta ugoda przynosi ten ſkutek, iż dzieło ma wiarę publiczną, i ſporządzony na to dokument żadney nie potrzebuie approbacyi. Nadto przeciwko zawartey ugodzie exepcya przymuszenia, błędu, oszukania i lezyi podług reguły mieysca mieć nie może, i exekucya wſtrzymana tylko być ma przez obiekcye, które natychmiaſt iasno okazane będą. Skutek ſądowey ugody.

Sądowe więc ſporządzenie kontraktu ma tym sposobem użytek iſtotny. Radą ieſt dla każdey ſtrony chcącey oſtrożnie poſtępować, ażeby każdy ważny kontrakt, choćby też prawa tego nie wymagały zawierała ſądownie, albo przez

którego Kommissarza ſprawiedliwości.

O zachowywaniu się stron.

§. 57. Kiedy ſtrony chcą przedsięwziąć zawarcie ugody ſądownie, odezwą ſię o to osobiście albo przez plenipotenta u Sędziego. Jeśli czynność ta ma ſię odbyć przez plenipotenta, wtedy plenipotencya wyraźnie ten zamiar zawierać w ſobie powinna, i zawsze ieſt pożytecznie, kiedy podpis ſądownie zaświadczony będzie.

Jeśli żadnego nie będzie niebespieczeńſtwa w zwłóce, wtedy ſtrony dobrze poſtąpią, kiedy Sędziemu wprzódy na piśmie lub przez protokuł oświadczą, że takową czynność chcą przedſięwziąć, iżby tenże uczynił potrzebne do tego przygotowanie. Jeśli zaś czynność ta żadney zwłoki nie cierpi, na ten czas ſtrony mogą zaraz żądać uſkutecznienia oneyże. W wyższych ſądach, magiſtraturach, i w innych ſądach, które ſię z więcey iak iedney osoby ſkładaią, nie dobrze ieſt udawać ſię do członków poiedyńczych, lecz żądanie to podane być powinno całemu ſądowi, albo temu, który iako

Prezes, Dyrektòr, i t. d. pierwsze w zaſiadaniu ma mieysce.

Przy ſamym zawieraniu naprzòd na tym zależy, ażeby Sędzia, kiedy mu ſtrony nie są doſtatecznie znaiome, przekonał ſię, że ſtrony aktualnie są ci, za których ſię podali. W takowym więc zdarzeniu ieſt rzeczą użyteczną, ażeby dwie lub trzy Sędziemu znaiome i nie podeyrzane osoby ſtawili, któreby z własney wiadomości złożyć mógły zaświadczenie.

Potym Sędzia przeświadczonym być powinien, iż ſtrony maią te zdatności i przymioty, iakich wyciągaią prawa do ważności przedſięwziąć ſię maiącego interessu. A ieżeli ztąd wypadnie wątpliwość, n. p. względem doſtateczności lat którey ſtrony, wtedy dobrze uczyni, gdy ſwego chrztu metrykę złoży.

Przy kontraktach wiele punktòw obeymuiących, będzie naylepiey, ażeby pierwey punkta pryncypalne na piśmie były ułożone i Sędziemu podane, iżby z nich właściwy poznał rzeczy zamiar. Prawo wkłada na Sędziego obowiązek ſtarania ſię o

to, iżby kontrakt mógł być niewzruszenie zawarty; iżby iedna ſtrona drugę fałszywemi pozorami lub innym niegodziwym ſposobem nie oszukała; iżby ſtrony obydwie były zainformowane o prawnych konsekwencyach czynności, dla zabieżenia przez to wszelkim pośpiechom; iżby nakoniec właściwa ich myśl i istotny zamiar iasno i ze wszyſtkiemi okolicznościami były opisane, i wszelkiey omyłce, niezrozumiałościom i wątpliwościom nayuſilniey ſię zapobieglo. W tym wyobrażeniu ſtrony powinny ſzanować poſtępowanie ſędziego przy zawieraniu ugod; wydane do ſiebie zalecenia chętnie wypełniać; lepsze obiaśnienia, których będzie żądał, onemu dokładnie dawać, i nie wnoſić ſobie, iakoby im bez przyczyny trudność rzeczy ſprawiona była.

Potym całego dzieła obszerny ſporządzi ſię protokuł. Dobrze będzie, gdy ſię w ten czas ſtrony cicho i ſpokoynie zachowaią, tudzież ſzemraniem i niepotrzebnym ſzeptaniem przeszkody ſędziemu czynić nie będą, owszem gdy na to pilną mieć

będą attencyą, ażeby interess z wſzelkiemi do niego należącemi określeniami, dodatkami umowy i kondycyami obszernie w iasnych i ſtósownych wyrazach zoſtał do protokułu zapisany.

Potym protokuł ſtronom z wolna i wyraźnie będzie czytany. W ten czas znowu ieſt attencya potrzebna, a ieżeli maią co ważnego do namienienia, to wyſtawią Sędziemu z ſkromnością, który w każdym razie potrzebny dodatek na końcu protokułu dopisze.

Jeśli ſtrony przy kontentach protokułu nic więcey nie maią do namienienia, wtedy ſię protokuł zakończy i onym do podpisu poda. Jeśliby iedna lub druga ſtrona nie umiała pisać, krzyżyk lub inny iey zwykły znak ręki położy.

Na mocy protokułu, potym będzie wydany inſtrument ſądowy na tę czynność, i ſtronom obydwom za wypłaceniem oznaczonych w taxie ſportułowey należytości onegoż exemplarz oddany.

O wexlowych certyfikacyach.

§. 58. Jeſt iuż nadmieniono w §. 36, iż tylko pewne osoby podług praw mogą wydawać wexle bez pozwolenia zwierzchności. Chceli kto, który przez ſię do wydawania wexlow nie ieſt zdolny, wyrobić ſobie tę zdolność dla wsparcia czyli dla rozszerzenia ſwego handlu albo utrzymania ſposobu życia, wtedy o nadanie iey ſobie udać ſię powinien do ſwego przyzwoitego ſędziego.

O co meldować ſię może przez protokuł albo przez notę własną ręką podpisaną. Może ſię także zgłoſić przez plenipotenta, iednak tenże mieć na to powinien ſpecyalną plenipotencyą ſądową. Osoby płci niewieściey, takoż męszczyźni proſtey kondycyi naylepiey uczynią, kiedy ſię oſobiście Sędziemu meldować będą. Jeśli ſię zaś zdarzy, iż w ów czas nie znayduią ſię w mieyscu zwyczaynego ſwego mieszkania, wtedy przynaymniey wprzódy ſtanąć oſobiście przed iakim innym ſądem, dać ſię obiaśnić o przepisach i ſkutkach prawa wexlowego, i napisany w tey mierze protokuł ſwemu przyzwoitemu Sędziemu podać powinini.

Sędzia

Potrzebne kondycye.

Sędzia nie pierwey ma nadawać moc wyſtawienia wexlow, iak gdy ſię przekona, iż proſzący o to poſiada te przymioty i roſtropność, które każdy do ważnego zawierania ugod, i zaciągania długów mieć powinien. Sędzia ma także w ogólności dać ſobie okazać, czyli ſtaraiący ſię tak użyteczny ſposob życia prowadzi, iż do pomyślności iego zdolność wydawania wexlow pomocną być może. Kto zatym nie ieſt iuż Sędziemu dokładnie znaiomy, powinien iemu metrykę ſwego chrztu złożyć, i pewne wiary godne osoby ſtawić albo przynaymniey wſkazać, któreby Sędziemu potrzebną dać mógły wiadomość.

Skutek.

Jeżeli Sędzia przy żądaney zdolności wydawania wexlow nic nie znayduie ważnego coby go zaſtanawiać miało; wtedy wyda na to na piśmie inſtrument zaświadczenia. Takowy inſtrument czyni tego, który go otrzymał, zdolnym do wydawania wexlow nie tylko w tey okoliczności, dla którey tegoż zaświadczenia ſzukał, ale w wszelkich innych zdarzeniach, dopokąd przez Sę-

dziego znowu napowrot odebrane, albo przez obwieszczenie w Gazetach i pismach peryodycznych za nieważne deklarowane nie będzie. Niewiasty, którym się takowe da zaświadczenie, nie potrzebuią do swych potym następnych czynności wexlowych żadnego assystenta czyli kuratora, ani też powtórzenie explikacyi rygoru prawa wexlowego iest potrzebne.

Potrzebna ostrożność.

Ktokolwiek iednak z kim któryby takowe zaświadczenie okazał, wchodzić chce w czynność wexlową, ten ma zachować tę ostrożność, aby się naypierwey przeświadczył, czyli taż sama osoba, która ma w rękach to zaświadczenie, iest w nim wymieniona? Daley ma się o to starać, ażeby albo kopia zaświadczenia do wexlu przyłączoną została, albo przynaymniey wytknięto było, kiedy i od którego Sądu to zaświadczenie iest dane. Sąd każdy utrzymywać powinien dokładny Regestr wydanych zaświadczeń, z czego w zdarzonych przypadkach wkrótce dowiedzieć się można, czyli kto aktualnie zdolność wydawania wexlow otrzymał.

ROZDZIAŁ II.

O Testamentach i ugodach o Dziedzictwo.

§. 59 Każdy mieszkaniec Państwa ma moc przez testament albo przez ugodę o dziedzictwo postanowić, iak po śmierci iego postąpiono być ma z pozostałym maiątkiem. Ostateczney woli rozporządzenie, którym się stanowią ieden lub więcey sukcessorowie iakiego pozostałego maiątku, zowie się testamentem. Jestli bez ustanowienia sukcessora ostatecznie rozporządzono tylko co do poiedyńczych rzeczy i summ, wtedy dyspozycya ta nazywa się kodycyllem. Jeśli zaś dwie lub więcey osob przez ugodę z sobą nawzaiem ustąpiło sobie prawa dziedzictwa na swym przyszłym pozostałym maiątku, to zowie się ugodą o dziedzictwo. Nayznacznieysza różnica między testamentem a ugodą o dziedzictwo iest w tym, iż testament podług upodobania

O ostatecznej woli i dyspozycyach w powszechności.

tego który go uczynił, może być cofnięty, i odmieniony; co przy ugodzie o dziedzictwo dziać się nie może bez zezwolenia drugiego.

Kto iest mocen czynić Testament.

Testament i wolą ostatnią uczynić może każdy, który iest zdolny swoię wolą wyraźnie deklarować. Nieletni tylko, którym nie minęło ieszcze lat czternaście, głusi i niemi, którzy się ani ustnie ani na piśmie tłómaczyć niemogą, podobnież osoby, które dla ustawicznego szaleństwa lub tępości rozumu pod opieką zostaią, nie mogą ważnego Testamentu ostatniey woli (Codicillum) czynić.

Małoletni, bez różnicy płci, kiedy im iuż minęło lat czternaście, nie potrzebuią do swoich ostatecznych rozporządzeń ani zezwolenia oycowskiego lub opiekuńskiego, ani iakiey inney pomocy, atoli teyże pomocy użyć muszą przy kontraktach i innych między żyiącemi zachodzących czynnościach.

Nawet za marnotrawcow sądownie uznani mogą ważnie rozporządzać swoim przyszłym pozostałym maiątkiem; wszakże iednak powinni prawnym swoim sukcessorom zostawić połowę maiątku. Kiedy Rodzeństwo takiego człowieka nalegać będzie, aby za marnotrawcę był deklarowany, na ten czas dobrze sobie postąpią, gdy zaraz celem napomnienia go wyszlą do niego iaką sądową osobę lub Kommissarza sprawiedliwości. Idzie zatym to, że od czasu tegoż napomnienia iuż nie iest mocen podług woli swey dysponować drugą połową maiątku na pokrzywdzenie prawnych swoich sukcessorow, ieżeli potym sądownie będzie deklarowany za marnotrawcę.

Czym kto rozrządzić może w testamencie.

§. 60. Każdy wolno zarządzić może tym w Testamencie lub w ostatniey woli, czym za swego życia, iako czystą własnością podług woli swoiey mógł władać. Lennością, dobrami familii, poruczonemi sobie kapitałami i funduszami, tudzież innemi rzeczami, z których komu użytek i wygoda tylko do iego śmierci są odstąpione, nikt ważnie rozporządzać nie może.

O powinney części (legitima).

Nadto, nikt nie ma mocy swoim dzieciom i wnukom należącey im powinney części uwłaczać, uchylać

lub obciążać. Takowa *legitima* składa się z pewney części porcyi dziedziczney, iakąby dzieci, wnuki albo rodzice dostali, gdyby żadnego nie było Testamentu; wynosi ona czasem połowę, czasem trzecią część teyże porcyi dziedziczney w proporcyą więcey lub mniey znayduiących się osób, którym część z obowiązku przypada. Może być odiętą lub ukroconą z przyczyny tylko ciężkiego kryminału albo wielkiey obrazy przeciw zostawiaiącemu dziedzictwo, lub z przyczyny nieprzystoynego zachowywania się w obyczaiach. Obszerniey opisane przyczyny wydziedziczenia każdy powinien obaczyć w powszechnego prawa krajowego części II. tytule 2. §. 399. aż do 418. i 506. do 514. Lecz tym, którym część z obowiązku zostawiona być powinna, można na to rachować wszystko, co od zostawuiącego dziedzictwo za życia iego z samey szczodrobliwości i dobrey woli dostali. Osobliwie dzieci i wnuki istotną wartość otrzymaney wyprawy, i darowanych sobie stoiących gruntow, kapitałow lub prawa iakiego w porachunek przyiąć, niemniey długi przez zostawuiącego dziedzictwo za nich opłacone, kiedy tych dorachowanie wyraźnie zadysponował, zaspokoić powinni.

Nadto, mogą Rodzice względem legitimy dzieci swoich takowe rozporządzenia podług woli swey uczynić, któremi zagrodzi się, iżby ta zmarnowaną, lub z przyczyny długów dziecięcia, onemuż zupełnie odciętą nie była.

Także iedno z pozostałych małżonkow podług reguły ma prawo żądać porcyi dziedziczney stosownie do rozmaitości Statutow Prowincyi lub mieysca, w którym zostaie. Ta porcya podobnież tylko z przyczyny takowych win, któreby zmarłego do rozwodu usprawiedliwiły były, onemu może być odiętą lub uszczuploną.

§. 61. Każdy Testament lub ostatnia wola być powinna podług reguły zrobiona sądownie. Testator może swoię ostatnią woli opinią Sądowi ustnie podyktować, albo tę iuż napisaną i zapieczętowaną do zachowania sądowego oddać. Forma Testamentu Sądownego.

Każdy ma wolny wybor, u którego Sądu chce zrobić swóy Testament. Nawet przed sądami wieyskiemi, i przed Magistraturami Policyi w małych miastach, każdy, kto w aktualnym życia niebeśpieczeństwie znayduie się, może Testament sporządzić. Na ten czas sądy wieyskie i Magistratury Policyine powinny tylko użyć do tego dzieła którego przysięgłego Pisarza sądowego, albo gdy tego nie masz, Kommissarza sprawiedliwości lub też Xiędza, a potym odebrany Testament bez zwłóki przyzwoitemu sędziemu do rąk oddać.

Zachowanie się tego, który chce zrobić Testament sądownie.

Ktoby się nie mógł lub nie chciał sam osobiście udać do mieysca sądowniczego, temu także wolno iest prosić Sędziego, ażeby Testament w domu mieszkania iego spisany został. Takową prożbę zanieść może na piśmie swoią własną ręką podpisanym, albo też przez dwoch od siebie wysłanych uczciwych ludzi. Prawo wyraźnie obowięzuie sądy, każdemu, który chce uczynić Testament, swoim urzędowaniem bez trudności, i niezwłocznie być na pomocy, w żadne ciekawe do interessu nie należące, familii i ostanie maiątku badania nie wdawać się, i o tym co w sobie zawiera Testament, milczenie zachować.

W reszcie od woli każdego zależy, testament swóy Sędziemu ustnie podyktować, albo go wprzódy na piśmie ułożyć, i onemu zapieczętowany oddać. W ostatnim razie takowe dzieło przez testuiącego podpisane bydź powinno. Wszelako każdy bezpiecznie sobie postąpi, gdy do sporządzenia pisanego testamentu prawnika iakiego przyzwie, ponieważ na dokładnym i wyraźnym opisie treści rzeczy nader wiele zawisło, i łatwo spory wyniknąć mogą. Z tego powodu niemniey dobrze iest, testamentu niepotrzebnemi oddzielnemi kondycyami i warunkami nie obciążać. Kondycye zdrożne, w prawach zakazane, przystoyności i dobrym obyczaiom przeciwne, zważane bydź maią iak gdyby całe nie były umieszczone.

Testament sądownie podany, pod pieczęcią w sądzie zachowany być powinien do czasu, gdzie go testu-

iący odebrać zechce, albo póki po śmierci iego ſukceſsorowie otwarcia onego żądać nie będą. Teſtuiący odbierze na to od Sądu zaświadczenie, który troſkliwie zachowa, gdyż go za przyszłym wydaniem ſobie teſtamentu, Sądowi na powrót oddać będzie winien. Jeżeli kto życzy; aby na pozoſtałych iego ruchomościach nie były przyłożone pieczęcie, uwiadomi o tym Sędziego przy podaniu ſwego teſtamentu, zaczym takowe żądanie w Protokule względem tego dzieła ſporządzonym, tu zież na teſtamencie ſamym i w zaświadczeniu umieszczone bydź powinno.

Odmiana albo cofnie nie testamentu.

§. 62. Kto teſtament ſwóy w Sądzie złożony odmienić albo cale cofnąć zechce; będzie miał do tego naſtępuiące trzy drogi.

1, Może wydania iego żądać;
2, Nowy ſądowy teſtament ſporządzić z poſtanowieniem nowych ſukceſsorów; albo
3, przed iakimkolwiek Sądem wyraźnie deklarować, że teſtament ſwóy odwołuie i uchyla.

Odwołanie.

Oſtatni ſposób ieſt nayłatwieyszy i zwłaszcza wtedy pożyteczny, gdy kto oddalonym ieſt od mieysca, gdzie teſtament ſwóy deponował. Do tego nie trzeba iemu nic więcey, iak tylko, aby ſię ſtawił przed Sędzią mieysca bawienia ſwego; Sąd, w którym teſtament ſwóy złożył wſkazał; wolę ſwoią uchylenia albo odwołania ſwego teſtamentu do Protokułu podał, i ſądowego na to potwierdzenia żądał. Wtedy naylepiey ſobie poſtąpi, gdy takowe potwierdzenie ſądowi, w którym teſtament iego ſię znayduie przeszłe, przynaymniey one pilnie zachowa albo zaufanym osobom powierzy.

Nowy testament.

Drugi ſposob ſporządzenia nowego teſtamentu równie ieſt ſkuteczny; atoli zbawienną ieſt oſtróżnością w takowym nowym teſtamencie wyraźnie poſtanowić, że przeszła czynność we wszyſtkich punktach uchylona bydź ma; inaczey łatwo ztąd ſpory powſtać mogą. Nadto, przy udziałaniu powtórnego teſtamentu podług zawartych w przeszłym §. przepisow poſtąpić należy.

Odebranie na powrót.

Trzeci ſposob, to ieſt: odebranie na powrót teſtamentu, ieſt naybeſpiecznieyszy. Teſtator bawiący w mieyscu, gdzie oſtateczne rozporządzenie ſwoie złożył, poda żądanie odebrania onego uſtnie do Protokułu, albo przez notę własną ręką podpisaną. Na to wyznaczony będzie termin w zwyczaynym mieyscu ſądowym albo w mieszkaniu tego, który teſtament ſwóy życzy odebrać. Tego terminu powinien osobiście pilnować, i odebrane względem teſtamentu zaświadczenie złożyć. Potym ukaże ſię iemu teſtament; on przeświadczy ſię czyli ieſt tenże ſam, który dawniey deponował, odbierze go na powrót, i Protokuł około tego dzieła ſporządzony podpisze. Przeciwnie, gdy ten, który teſtament złożył, od mieysca gdzie ſię znayduie ieſt oddalony, odebranie iego na powrót przez plenipotenta żądać i uſkutecznić może. Atoli Plenipotencya wyraźnie do tey czynności zeznaną, i ſądownie zaświadczoną być powinna. Samo żądanie na powrót teſtamentu, nie czyni ieszcze iego nieważność. Kto zatym chce teſtament ſwóy iſtotnie uchylić, niechay nie opóźnia ſię z tym do oſtatniey godziny, albowiem może go zayść koniec życia, nim będzie mógł od Sędziego teſtament odebrać. Lecz natychmiaſt po zwróceniu teſtamentu, tenże ważność ſwoię utraca bez różnicy, czyli ieszcze odpieczętowanym albo odmienionym nie zoſtał. Złożywszy teſtament równo brzmiący w kilku ſądach, ſtarać ſię trzeba wszyſtkie iego exemplarze od każdego z nich na powrót odebrać.

Uchylenie teſtamentu ſposobami powyżey wytkniętemi wtedy tylko ieſt potrzebne, gdy poſtanowienie względem ſukceſsyi odmienione lub cale uchylone bydź ma. Jeżeli teſtator tylko zapisy lub insze oddzielne warunki teſtamentu ſwego odwołać albo odmienić ma wolę: dosyć ieſt na tym, gdy deklaracyą ſwoię przed Kommiſsarzem ſprawiedliwości i dwóma świadkami uſtnie uczyni i ſądowego zaświadczenia na to żądać będzie, albo gdy wolę ſwoią przez ſporządzoną na piśmie i własną ręką podpisaną notę wyraźnie oświadczy. Wszakże takowa nota

do uchylenia zapisu ważną będzie, gdy przynaymniey będzie przez niego własną ręką podpisaną; atoli powod takowego odwołania wyraźnie umieszczony i usprawiedliwiony być powinien.

Każdy mocen iest testament swóy uchylić; owszem dobrze sobie w tym postąpi w następuiących trzech przypadkach:

a, gdy po uczynionym testamencie dzieci spłodzi albo doczeka się wnuków, którzy do sukcessyi dziedzictwa iego maią prawo;

b, gdy po napisanym testamencie przysposobił kogo za własne dziecię;

c, gdy o dziecięciu albo iednym z rodziców któremu należy się *legitima* w testamencie swoim przeto nie uczynił wzmianki, iż o exystencyi iego nie wiedział, albo miał one za nie żyiące, potym zaś takowy sukcessor powróci, albo o życiu iego pewna nadeydzie wiadomość.

W takowych zdarzeniach trzeba koniecznie deponowany testament niezwłócznie odmienić, albowiem mógłby bydź nie ważnym.

O bezsądownych rozrządzeniach.

§. 63. Względem opisaney powyżey formy testamentów i kondycyllów, prawa następuiące uczyniły excepcye:

I. Rozrządzenia względem pogrzebu, postanowienia opiekunów dla dzieci, tudzież inszych nietyczących się maiątku oddzielnych punktów; nadto zapisy, których ogół dwudziestey części maiątku nie przewyższa ważne są, gdy dzieło przez testuiącego własną ręką pisane i podpisane, tudzież rok i data są umieszczone.

II. Gdy kto czyniąc sądowny testament, wyraźnie sobie w nim ostrzeże moc czynienia potym w prywatnych pismach oddzielnych rozrządzeń, wtedy w takowych własną ręką zdziałanych i podpisanych, tudzież rok i datę w sobie zawieraiących pismach podział maiątku swego między wyrażonemi w testamencie sukcessorami dokładniey obiaśnić,

zapisy znosić albo odmieniać, i nowe legata przydać iest mocen.

III. Zapisy sukcesorom albo iednemu z nich, aczkolwiek ustnie tylko uczynione, ieżeli dwudziestą część wartości maiątku nie przenoszą, dopełnione bydź powinny. Wszelako dobrze iest mieć przy ustnych zleceniach ostróżność, aby przynaymniey dwóch świadków było przytomnych, którzyby w potrzebie mogli zeznanie uczynić.

IV. Rodzice czyniąc między dziećmi lub wnukami rozrządzenie względem sposobu iakim między niemi maiątek podzielony bydź; które z należących do niego ruchomości temu lub owemu potomkowi dostać się; iaką wartość pozostałe stoiące dobra albo ruchomości przy przyszłym podziale między dziećmi i wnukami mieć; iaką rzecz lub wartość od rodzicow za życia ich z maiątku otrzymaną potomek powrócić lub pozwolić sobie odrachować powinien: takowe rozrządzenie własną ręką zdziałać i podpisać, albo przed Kommissarzem sprawiedliwości i 2ma świadkami ustnie do Protokułu podać są obowią-

dzierżawiącego, może bydź do tego pociągniony przez exekucyą. O iego zaś ieszcze sporne wzaiemne pretensye daley wieść się będzie proces, a co się iemu z nich przyzna, dzierżawiący będzie mu to potym musiał nadgrodzić. Daremnym zatym iest dzierżawcy usiłowaniem, chcieć przez daleko naciągane, i ieszcze nie przyznane wzaiemne pretensye, uchylać się od zapłacenia dzierżawy. Wszakże przez to tylko niepotrzebne zrządzi sobie koszta, obszerną pienią, a co większa, nawet ukaranie. Ale i dzierżawiący nie może się wzbraniać, takowe wzaiemne pretensye, ieżeli będą uznane, przyiąć w porachunkach dzierżawy. Jeżeli się zdarzy, że w iednym punkcie wzaiemna pretensya dzierżawy z istoty swoiey będzie iasna, ale właściwa kwota ściśleyszego wymagać będzie rozpoznania, obiedwie strony dobrze wtedy uczynią, gdy z ostrzeżeniem praw swoich, tym czasem ugodzą się na średnią summę, która aż do sądowego rozsądzenia będzie mogła od dzierżawy bydź odrachowaną.

Skarga dzierżawcy o ewikcyą.

II. Jeżeli dzierżawca dla niedoftających wyſiewów lub innych użytków, dla braku bydła, albo innych ſztuk inwentarſkich, albo z innego powodu od dzierżawiącego zakładu czyli ewikcyi żądać będzie, nie powinien opóźniać ſię z uwiadomieniem dzierżawiącego ieszcze przed upływem roku gospodarſkiego, w którym ſię zdarzył takowy niedoſtatek. Jeżeli dzierżawiący nie znayduie ſię w Prowincyi, i nie poſtanowił do intereſsów dóbr ſwoich Plenipotenta, wtedy awizacya do tego Sądu podać ſię powinna, pod którym zadzierżawiona wieś zoſtaie. Na ówczas zawiſło od dzierżawcy o należną ſobie dla nie mianey ewikcyi nadgrodę natychmiaſt ſkargę zanieść, albo zatrzymać ſię z nią do oddania wsi na powrót, chyba że go ſam dzierżawiący do podania ſkargi ſądownie pociągnie lecz ieżeli w przyzwoitym czaſie zaniecha uczynić doniesienie; daley potym z pretensyą ſwoią o nie zapisanie ſobie ewikcyi ſłuchany nie będzie.

Skarga o defalkę.

III. Przypadki, gdzie dzierżawca względem nieurodzaiu, gradobicia, powodzi, zarazy bydła, pożarów, nieprzyiacielſkiego wkroczenia, i t. d. defalki w dzierżawie domagać ſię ieſt mocen, tudzież iakim ſposobem na ów czas takowa defalka poſtanowiona być ma, naprzód podług kontraktu dzierżawnego, ieżeli zaś ten nie zawiera w ſobie wyraźney o to umowy, podług praw rozsądzić należy. Z tym wszyſtkim, ile razy dzierżawca z okazyi poniesioney nieszczęśliwości opuszczenia żądać zechce, nadewszyſtko będzie ſię ſtarał, aby

a, o poniesionym nieszczęśliwym przypadku, dla którego dopomina ſię defalki, dzierżawiącego niezwłocznie na piśmie uwiadomił; ieżeli zaś ten nie będzie znaydował ſię w Prowincyi, i żadnego Plenipotenta do intereſsów dóbr nie poſtanowił, aby przełożenie ſwoie Sądowi pod którym te dobra zoſtaią podał.

b, aby zupełną dokładnemi przydatkami opatrzoną adminiſtracyiną kalkulacyą, na rok bieżący miał gotową, końcem przed-

łożenia oney dzierżawiącemu i Sądowi.

Dzierżawca opóźniaiący się z takim śpiesznym doniesieniem, daley potym względem nieszczęśliwego przypadku żadney nie może żądać bonifikacyi; podobnież ten, który zupełney, dostatecznemi przydatkami usprawiedliwioney administracyiney kalkulacyi z roku bieżącego przełożyć niechce, albo nie może, względnie zdarzonych nieszczęść w pewnych rubrykach gospodarstwa iakieykolwiek defalki pretendować nie iest mocen; owszem wtedy tylko, gdy dzierżawca w stoiącym ieszcze na polu zbożu, przez zewnętrzne trafy, iako: mróz, susze, grad, myszoiadki, szarańcze, powódź, i t. d. o taką przyprawiony został klęskę, że mu z uszkodzonego zboża, tyle nawet nie pozostanie, ile na wysiew na rok następny gospodarski, i dla potrzeb ekonomicznych, aż do przyszłych żniw koniecznie mieć wypada, wolno mu iest, zamiast podać mianey administratorskiey kalkulacyi żądać, aby mu dzierżawiący tyle z dzierżawy opuścił, ile w miarę uszkodzonych zboża gatunków, zasiew na rok następuiący, i potrzeby gospodarskie wymagaią. Podobnież może dzierżawca, ieżeli z iednego zebranego gatunku zboża bez winy iego tyle się wypaliło, że wysiewu na rok następny gospodarski i potrzeby gruntowe aż do bliskich żniw utrzymać niewydoła, nieskładaiąc administracyiney kalkulacyi, to czego mu nie dostaie, na dzierżawiącym poszukiwać. W takich atoli zdarzeniach, owszem powszechnie nawet dzierżawca dobrze uczyni, gdy się w należyte dowody poniesionego nieszczęścia, tudzież ilości wynikłey ztąd szkody nieodwłocznie opatrzy. Jeżeli Sąd, pod którym wieś zostaie, nie iest zbyt oddalony, naylepiey sobie postąpi, kiedy u niego o wizyą i taxę zaszłey szkody będzie prosił. Przeciwnie, może tym czasem wezwawszy sąsiedzkiego Kommissarza sprawiedliwości, od Sądu wieyskiego takowey wizyi, i taxy żądać, a potym protokuł tego dzieła Sądowi przedłożyć. Dla takowey wizyi i taxy ieszcze się proces nieformuie, ale słu-

ży tylko do zasiągnienia wczesney wiadomości o ninieyszym stanie rzeczy i użycia iey w zachodzącym ztąd na potym sporze. Jednakże, ieżeli dzierżawiący i dzierżawca nie będą mogli ułożyć się o defalkę, dobrze sobie postąpią, gdy spór swóy natychmiast pod sądowy poddadzą rozsądek. To zaś tak się stać może, gdy albo dzierżawca wyraźnie skargę zaniesie o postanowienie defalki, albo ieżeli się z tym opóźni, dzierżawiący go do sądowego zaniesienia takowego zaskarżenia powoła. Proces zawsze należy do tego Sądu, pod który wieś podpada, a w nim podług prawideł zwyczaynych postąpić należy.

Skarga o złe gospodarstwo dzierżawcy

IV. Dzierżawca nie zachowuiący obowiązków swoich w gospodarskim zawiadowaniu wsi tak dalece, że ztąd znaczney szkody dla wsi wynika obawa, nie tylko do nadgrodzenia szkód pociągniony, ale z sądową pomocą nawet z dzierżawy ruszony bydź może. Przynaymniey dzierżawiący mocen iest nalegać na to, ażeby przez wyznaczenie dozorcy, odebranie przysięgi od gospodarskich flug, lub inne tymczasowe zamiary bezpieczeństwa, wszelkim dalszym zabiegło się szkodom. W takim zdarzeniu dzierżawiącemu nie godzi się samowolnie postępować, lecz ma się udać do Sądu, i zażalenie swe na piśmie, lub do protokułu podać. W tey mierze wszystko zawisło na dowiedzeniu złego gospodarstwa dzierżawy, i wyniknąć ztąd dla wsi mogącey szkody. A przeto trzeba koniecznie przysposobić się wprzódy na ten dowód, który ieżeli ma bydź okazany przez osoby znaiące się na gospodarstwie, o ich opinią na piśmie postarać się, i tę do skargi przyłożyć należy.

Do dalszego procederu na samo mieysce wyznaczy się Kommissya. — Przeciw nastąpić mianemu potym dekretowi zwyczayne prawne środki maią mieysce, kiedy albo dzierżawiący z swoią skargą odsądzony, albo gdy rugowanie dzierżawcy dekretem nakazane będzie. Jeżeli zaś zaradziło się tym czasem bezpieczeństwu dzierżawiącego, naprzykład: przez postanowienie dozorcy, zaprzysiężenie flug ekonomicznych, i t. d. do-

pełnienie takowych zaleceń, mimo appellacyą dzierżawcy, z oftrzeżeniem atoli oboyga ftronom dalszych praw, naftąpić powinno. Gdyby zaś takowe zabezpieczaiące śrzódki dla zachodzących okoliczności użyć fię nie dały, i okazywało fię, iżby dzierżawiącemu niepowetowana ztąd mogła fię zrządzić fzkoda, gdyby uznane ruszenie dzierżawcy w odwłokę póyść miało, wtedy bez względu na appellacyą iego wieś zadzierżawiona w adminiftracyą Sądową wzięta bydź ma.

Oddanie wsi zadzierżawioney.

V. Od dzierżawiącego i dzierżawcy zależy, oddanie wsi zadzierżawioney bez fądownie uſkutecznić, lub też dopraszać fię tym końcem o Kommifsyą. Lepiey iednak ieft zawsze, aby każdy z nich, ile możności, wszelkich przyczyn do fprzeczek unikał, i żeby w punktach, gdzie nie idzie o rzecz wielkiey wagi, przez wzaiemne uleganie polubownie ftarał fię ugodzić. Jeżeli zaś iedna lub druga ftrona żądać będzie do dzieła oddania wsi kondescensyi, deputowany z przyfięgłym ekonomikiem na mieysce ziedzie, a oi inwentarz

czyli ftan wsi opiszą i oszacuią; zaczym fporne punkta do zwyczaynego odeſłane będą procefsu.

Jeżeli przy oddawaniu wsi, dzierżawca względem fwych mniemanych pretensyi wyiść wzbraniać fię będzie, albo gdy dzierżawiący dla pretensyi fwoich przychowek inwentarza lub wniefiony do wsi przez dzierżawcę ruchomy maiątek zatrzymać zechce, wtedy ten punkt, iako maiący narurę aresztu, podług danych w §. 38. przepisów załatwiony być ma. Atoli iako nie prawnie założony areszt ciągnie za fobą obowiązek zupełnego nadgrodzenia, tak i tu dzierżawiacy i dzierżawca niechay wprzódy dobrze fię pomiarkuią, aby bez nader ważnych powodów prawa *retencyi* nie użyli.

O indulcie.

§. 46. Do powszechnego porządku w pożyciu ludzkim, i dla utrzymania kredytu potrzeba koniecznie, aby każdy do powinnego uiszczenia zapłaty pieniężnych fumm i innych obowiązków w przeznaczonym czafie wcześnie był przyfpofobionym. Dla tego, mimo wolą wierzyciela dilacya dozwolona bydź nie

może, owszem opóźniaiący się dłużnicy przez wzmiankowaną w §. 35. exekucyą do dopełnienia obowiązków swoich będą zniewoleni.

Kara złośliwego bankruta.

Kto celem oszukania swych wierzycielów poda się fałszywie za bankruta; i maiątek swóy skrycie uroni, wszelką sławę dobrego obywatela utraci, i na czteroletnią festunkową karę zasłuży. Jeżeli się od zasłużoney cielesney kary ucieczką usunie, wyobrażenie iego na szubienicy lub na pręgierzu zawieszone będzie.

Ow także, który przez rozpustny zbytek, grę, zakłady, hultaystwo, swawolne życie, albo przez nader azardowne i nie rozmyślne spekulacye długi zaciąga, których zapłacić nie iest w stanie, do kilkuletniego więzienia w fortecy będzie oddany, a potym tam, gdzie zbankretował, nie będzie mógł handlu swego lub profesyi daley kontynuować.

Już i takowy dłużnik, który wie, że iego maiątek nie wystarczy, aby wszystkich zaspokoił wierzycielów, iednakże taiąc swoię sytuacyą, w nowe ieszcze długi zachodzi, a przez to powiększa kredytorów stratę, podpada karze więzienia, lub fortecznego aresztu; osobliwie kupiec, nie może się zasłonić niewiadomością stanu swego, ieżeli xiąg handlowych porządnie nie trzymał, albo rocznego bilansu z nich należycie nie sporządzał.

Jak się nieszczęśliwy dłużnik zachować ma.

Przeciwnie, kto bez własney winy przez fatalne przypadki doznał utraty maiątku swego, i natychmiast spostrzegłszy się na tym, wierzycielów swych lub Sędziego wcześnie i szczerze awizował, ten przeciw niesłuszney i zbytniey surowości wierzycielów, opieki praw spodziewać się może.

Takowy dłużnik nadewszystko dokładny i zupełny inwentarz swego aktualnego maiątku i długów swoich sporządzić; następnie bilans maiatku swego przezornie wyprowadzić, a przytym grunta, towary, sprzęty i i t. d. w takiey tylko summie za którą natychmiast przedane bydź mogą, swoie zaś pretensye w kwocie umieścić powinien, która iest naypewnieysza. Zgoła powinien rozważyć, ieżeli podług tego obrachunku

ieszcze dostateczny posiada maiątek, aby swych kredytorów zupełnie mógł zaspokoić.

Żądanie indultu.

Znalazłszy, że nie ma tak wystarczaiącego maiątku, postąpi sobie niezwłocznie podług zawartey w następuiącym §. przestrogi. Jeżeli zaś więcey iest pewnego maiątku, niżeli długi wynoszą, wtedy nie mogąc u wierzycieli, którzy zapłaty żądaią żadnych względow znaleść, uda się natychmiast do zwyczaynego Sędziego, temu regestr czyli stan maiątku swego i wszystkich długów poda; okoliczności przeszkadzaiące mu do prędkiego uiszczenia się wierzycielom swoim okaże, oraz dogodne uczyni propozycye, na iak długi czas potrzebuie dylacyi, i w iaki sposób chce wierzycielów w takowym przeciągu czasu zabespieczyć, iżby massa maiątku iego nie była uszczuploną, i prowizye punktualnie onych dochodziły.

Takowa dylacya zowie się indultem, ale się nie na dłuższy czas, iak naydaley na trzy lata udziela, a te rachuią się od dnia, gdzie przez ugo-

dę z wierzycielami nastąpił, albo prawnym wyrokiem dozwolony zostat.

Jakie powinno być bezpieczeństwo.

Bezpieczeństwo może być gruntami, ruchomemi fantami, lub przez ręczyciela założone. Względem dóbr ziemskich, dwiema częściami ich wartości, względem domów, ogrodów, winnic, i inszych mieyskich nie ruchomych gruntów, połową pewney wartości okazane być powinno. Ofiaruiąc ruchome fanty w bezpieczeństwo, iako to; złoto, srebro, i insze stały szacunek maiące rzeczy, poda się całkowita przez taxę przysięgłych i znaiących się na rzeczach osob wyprowadzona wartość; inszych zaś rzeczy dwie części lub połowa taxy podług więcey lub mniey różniącey się ich wartości, dostatecznym będą bezpieczeństwem.

Jeżeli potrzebne będzie założenie kaucyi przez ręczyciela, ten osiadłym być, i bezpieczeństwo na nieruchomościach swoich zapisać powinien. Wierzycielów w kraiach królewskich mieszkaiących, do przyięcia kaucyi zagranicznemi kapitałami, zarękami, dobrami i dochodami musić nie można. Podobnież kapitały, któ-

re nie ſą na prawney wartości kra-iowych dóbr lub nieruchomości zapisane, mimo woli wierzycielów kaucyi ſtanowić nie maią. Pretensye kupieckie w xięgach handlowych umieszczone, tylko za uznaniem onych przez znaiące ſię na rzeczy osoby za rzetelne i ważne bezpieczyć mogą.

Dłużnik nie będący w ſtanie iednym lub drugim ſpoſobem kaucyi założyć; od żądanego indultu nie będzie wprawdzie dla tego oddalony, ale będzie muſiał poddać ſię takim warunkom, które dla zapewnienia wierzycieli względem opłacać mianych prowizyi, i zabeſpieczenia maiątku przeciw uszkodzeniu iego będą potrzebne. W takim razie dobrze uczyni, gdy wierzycielom ſwoim poda propozycye, iakimby ſpoſobem te warunki bez ukrzywdzenia go w iego kondycyi życia poſtanowione być mogły.

Dalsze poſtępowanie.

Zaniohſzy powyższym ſpoſobem prożbę o indult, dłużnik wprawdzie nie ſkutkuie przez to wſtrzymania podanych przeciw niemu i podać mianych zaſkarżeń, atoli do przyszłego wyroku względem takowego indultu, żadna exekucya mieysca mieć nie może. Wszelako dłużnik, pod utratą indultu żadnych czynić nie powinien kroków, dążących do zaſpokoienia iednego z wierzycieli wprzody niżeli drugiego, dania iemu lepszego bezpieczeńſtwa, albo dogodzenia inszym ſpoſobem z krzywdą inszych wierzycielów.

Wszakże nie mniey wolno mu nie ieſt bez zezwolenia kredytorów grunta ſwoie przedawać, albo długi na nie zaciągać; ſprzęty domowe uroniać; kapitały podnoſić, i na pożytek ſwóy obracać, darowizny czynić, lub iakimkolwiek inszym sposobem, ogół długów ſwoich powiększać. Może on wprawdzie ſwoich dłużników o winne ſobie kapitały zaſkarżać, i prowizye od nich wybierać, ale gdy na terminie dość czynnym takowe kapitały iemu będą ofiarowane, do ſądowego depozytu one oddać ieſt winien. Kupiec w handlu ſwoim w żadne nowe ſpekulacye i czynności, gdzie iakiekolwiek zachodzić może niebezpieczeńſtwo, wdawać ſię nie powinien, owszem tylko ſtarać ſię będzie towa-

ry swoie spieniężyć, perceptę rzetelnie w rachunki wciągać, i gotowiznę wiernie zbierać. W przypadkach, gdzie będzie mógł maiątkiem swoim pożytecznie rozrządzić, o tym Sędziemu doniesie, który zdania wierzycielów w tey mierze zasięgnie, i za zdarzonym o to sporem, dalsze uczyni postanowienie.

Postępowanie z wierzycielami.

Na terminie do instrukcyi dzieła z wierzycielami, dłużnik wszystkie dokumenta, rachunki, xięgi, i insze pisma rzetelne podanie maiątku dowodzące, wierzycielom do przeyrzenia i weryfikacyi przedłoży. Z tych gdy się okaże, że sobie zupełnie rzetelnie postąpił, i że posiada ieszcze wystarczaiący maiątek, Sędzia wszelkiey staranności użyie do nakłonienia kredytorów zgodnemi krokami do żądaney dilacyi. Jeżeli mu oney z nieprzyiaźni lub uporu odmówią, wtedy Sędzia będzie mocen, czas do którego takowa dilacya służyć ma wyznaczyć, tudzież potrzebne do zabespieczenia wierzycielow rozporządzenia uczynić. Jeżeli prozba dłużnika za niesłuszną uznaną, i przez dekret odrzuconą zostanie,

obowiązani. Jeżeli testuiący woli swoiey w tey mierze nie napisze całkowicie własną ręką, dosyć iest na tym, gdy imie swoie na każdey karcie i na końcu podpisze, i przed Kommissarzem sprawiedliwości tudzież dwóma świadkami zadeklaruie, że dzieło ostateczną wolę iego w sobie zawiera, i że one wprzody pilnie przeczytał.

Atoli zważyć należy, że rodzice przez takie postanowienia ani legitimy iednego z potomstwa uszczuplać lub obciążać, ani onym nakazywać nie mogą, iżby część należytości swoiey dawniey sobie wydaną na powrót oddali. Wszakże ieżeliby przytym z pożytkiem pozostałego małżonka było co postanowiono, za nie napisano poczytane będzie.

V. Znayduiącemu się na morzu, wolno iest w bliskim niebezpieczeństwie życia, ostateczną wolę swoią przełożonemu okrętu w przytomności dwóch świadków podyktować, albo mu onę gotową na piśmie powierzyć. Jednakże dopłynąwszy potym do portu, testament swóy nie

zwłocznie powtórzyć powinien, bo byłby nieważnym.

VI. Podobnież mogą osoby znayduiące ſię w mieyscu, które dla zaraźliwey choroby albo grożącego niebezpieczeńſtwa wkroczenia nieprzyiacielſkiego tak dalece ieſt zamknięte, iż mieszkańcy iego do ſądu doyść nie mogą, przed poiedyńczą ſądową osobą, przed Kommiſsarzem ſprawiedliwości, albo też lekarzem, Plebanem lub Kapelanem, w przytomności dwóch świadków teſtamentować. Takowy iednak teſtament wtedy tylko ieſt ważny, gdy teſtuiący w przeciągu iednego roku po reaſsumpcyi ſądowych czynności umrze. Jeſt zatym rzecz pożyteczna, taki teſtament iak tylko być może nayprędzey w przyzwoitym ſądzie złożyć.

VII. Officyerowie, Kaprale, żołnierze, zgoła wszyſtkie do woyſka należące osoby, gdy dla powſtałych woiennych zamieszek wychodzić muszą z ſwoich ſtanowiſk; tudzież wzięci przez nieprzyiaciela w niewolę albo zakład, takoż do zachowania ſądowey formy teſtamentów nie są

obowiązani. Jeżeli który z nich w ſzturmie, potyczce, lub małey utarczce zginie, oſtateczna wola iego w takowym niebezpieczeńſtwie oświadczona ważną bydź ma, byleby pismem iego albo dwóma świadkami była dowiedzioną.

Wyiąwszy przypadki takiego niebezpieczeńſtwa, powinna osoba woyſkowa w czaſie woyny teſtament ſwóy własną ręką zdziałać i podpisać, albo go kommenderuiącemu Officyerowi lub Audytorowi w przytomności dwóch świadków podyktować. Officyer lub Audytor zapisawſzy względem tego dzieła Protokuł, podpisze go wraz z świadkami i zachowa u ſiebie teſtament do czasu, gdzie będzie miał ſposobność oddania go woyſkowemu lub innemu ſądowemu zgromadzeniu. Takie teſtamenta tylko do roku po powróconym pokoiu maią ſwóy walor; trzeba zatym ſtarać ſię, iżby na nowo należytą formą były ſporządzone. Teſtamenta zbiegów żołnierſkich dla dezercyi ważność ſwoią tracą.

O uchyleniu rozrządzeń bezsądownie uczynionych.

§. 64. Wzmiankowane w powyższym §. pod numerami 1. 2. 3. i 4. rozrządzenia bezsądownie uczynione, przez przeciwne onym deklaracye znieść albo uchylić można, skoro dostateczny na to dowod zachodzi. Niechay więc każdy wolę swoią na piśmie własną ręką zdziałanym i podpisanym, albo w przytomności dwóch świadków ustnie oświadczy.

Jeżeli tylko idzie o odmianę zapisów w takowym pisanym dziele, (patrz Nro I. II. III. IV.) dosyć iest na tym, gdy mieysce lub imię tego któremu zapis miał bydź uczyniony, rzecz lub summa legowana przez testuiącego będą przemazane albo inszym sposobem nieczytelnemi uczynione. Wszelako każdy dobrze sobie postąpi, gdy zamiast tego raczey ostateczną wolę swoią dla uniknienia łatwo ztąd wyniknąć mogących sprzeczek wyraźnie oświadczy. Wzmiankowane pod numerami 5 6. i 7. uprzywileiowane testamenta podobnym sposobem uchylone bydź mogą, iak były sporządzone, ieżeli iedno z namienionych niebezpieczeństw zachc-

dzi. Wszelako ten, który ma sposobność wolę swoią oświadczyć przed zgromadzeniem sądowym, bezpieczniey sobie postąpi.

Przestroga dla chcących dziedzictwo osiągnąć.

§. 65. Nikt, chcącemu testament sporządzić, sporządzony na powrót odebrać albo odwołać, przeszkody zakładać nie powinien, albo co gorsza, przymusu, groźby lub inszych zdrożnych sposobów do pozyskania sukcessyi używać.

Kto rozmyślnie, albo przez grubą winę przyłożył się do śmierci testatora, nawet bez odwołania obiecany sobie pożytek utraci, chyba że mu zostawuiący sukcessyą takowe przewinienie wyraźnie wybaczył.

Kto komu w sporządzeniu testamentu przeszkodę założył, wszelkie pożytki utraci, których mógłby był spodziewać się na mocy prawney sukcessyi albo z inszego iakiego powodu. Jeżeli sądowne podanie gotowego testamentu wstrzymał, będzie powinien tym, którzy mieli przezeń co zyskać, za utracone pożytki nadgrodę uczynić.

Kto komu odwołanie albo odebranie na powrót uczynionego testa-

mentu zatamował, utraci wszyftkie w nim zapisane ſobie pożytki, i prócz tego tym, którzyby z odwołania byli pożytkowali, zupełną nadgrodę uczynić będzie powinien.

Kto teſtament lub insze oſtateczne rozporządzenie tai albo uronia, takoż utracić zapisane w nim zyſki, i wartość rzeczy albo summę dla których teſtament zataił, publiczney kassie zapłacić ma.

Jeżeli kto przez gwałt, przez uięcie sobie ſposobow pożywienia, albo leczenia, boleść ciała, niebeśpieczne groźby, lub przez insze niegodziwe ſposoby był przymuszonym do uczynienia teſtamentu albo inszego iakiego oſtatecznego rozporządzenia, powinien naypoźniey w ciągu iednego tygodnia po czasie gdzie mógł udać ſię do Sędziego, okoliczności do proteſtacyi uczynić o to mianey należące, wraz z dowodami onych okazać, zaświadczenie na to wziąść, i iednemu z zaufanych przyiacioł ſwoich powierzyć, aby ie mógł w czaſie ſwoim użyć. Jeżeli takowe ſądowne donieſienie uczynione nie było, krewni zaś teſtatora z ſłusznych

przyczyn ſądzą, iż teſtament lub oſtateczne rozporządzenie były niegodziwemi ſposobami wymuszone, powinni naydaley w przeciągu trzech mieſięcy po zasiągnieniu wiadomości o exyſtencyi takowego rozporządzenia ſądowi o nim donieść.

O ugodach sukcessyonalnych.

§. 66. Każda ważna ugoda o ſukcessyą ſądownie zawartą albo przez obydwie ſtrony osobiście ſądowi podaną być ma. Wybor ſądu od woli ich zależy. Zgłoszą ſię więc do ſądu uſtnie do protokułu lub na piśmie, i zachowaią ſię podług uſtaw w §. 60. opisanych.

Takowa ſukcessyonalna ugoda bez zezwolenia drugiey ſtrony odwołaną albo uchyloną być nie może. W prawdzie nieogranicza ona żadną z obydwoch ſtron pòki żyią w wolnym rozrządzeniu maiątkiem, atoli żadna z nich, w przypadku śmierci, z krzywdą wyznaczonego w ugodzie ſukcessora nic poſtanowić nie może. Z tym wszyſtkim, małe zapisy, których ogół dwudzieſtey części maiątku nie przenoſi, mogą być oſtateczną dyspozycyą sukcessorowi do uſkutecznienia zalecone.

Każda ugoda ſukcessyonalna ieſt zatym czynnością wielkiey wagi. Kto takowę zawrzeć zechce, dobrze uczyni, gdy wprzódy od prawnika rady zaſiągnie.

O wzaiemnych testamentach.

§. 67. Od ugod ſukcessyonalnych różnią ſię wzaiemne teſtamenta, w których kto kogo w nadgrodę zapisanego sobie dziedzictwa, ſukcessorem ſwoim być mianuie. Takowe teſtamenta tylko małżonkowie czynić mogą, a te dla uniknienia podſtępu i wszelkiego oszukania w iednym inſtrumencie wspólnie ſporządzone być powinny. Około takiego dzieła poſtąpić należy wedle przeſtrogi w §. 60. zawartey. Jeżeli będzie Sędziemu na piśmie podane, przez obydwoch małżonków koniecznie własną ręką podpisane być powinno.

Takowy wzaiemny teſtament mocna ieſt iedna ſtrona bez zezwolenia drugiey odwołać, gdy zechce nowy teſtament zdziałać, i w nim przeszły wzaiemny znieść, albo gdy przed iakimkolwiek ſądem wyraźnie zadeklaruie, że przeszły wzaiemny teſtament uchyla. Idzie zatym, że

takoż druga ſtrona, aczkolwiek wzaiemny teſtament nie odwołała, za umarzaiącą i uchyłaiącą tenże poczytana będzie. Atoli w takowym razie, ieżeli wyraźna proteſtacya z ſtrony drugiego małżonka nie naſtąpiła, ważne będą te zapisy, które inſzym osobom nie będącym krewnemi ani osobliwszemi przyiacielami odwołuiącego uczyniła.

Jeżeli wzaiemny teſtament przez żadnego z małżonków nie będzie odwołany, wtedy po śmierci iednego z nich, przeżyłemu ſłuży wybor brać ſię z takiego teſtamentu do ſukcessyi albo od niey odſtąpić. W oſtatnim razie, mocen iednak ieſt należytey ſobie iako małżonkowi porcyi domagać ſię. Przeciwnie, ieżeli obeymie ſukcessyą z teſtamentu, nie będzie iemu wolno odſtąpić od własnych uczynionych w nim rozrządzeń, zwłaszcza gdy z brzmienia teſtamentu albo z innych okoliczności okaże ſię, że iemu zmarły z ſtoſunkiem do takowych rozrządzeń maiątek swoy zlecił. To ma ſię rozumieć nadewszyſtko względem rozrządzeń przeżyłego małżonka, które ku

mentu zatamował, utraci wszyftkie w nim zapisane ſobie pożytki, i prócz tego tym, którzyby z odwołania byli pożytkowali, zupełną nadgrodę uczynić będzie powinien.

Kto teſtament lub insze oſtateczne rozporządzenie tai albo uronia, takoż utracić zapisane w nim zyſki, i wartość rzeczy albo summę dla których teſtament zataił, publiczney kassie zapłacić ma.

Jeżeli kto przez gwałt, przez uięcie sobie ſposobow pożywienia, albo leczenia, boleść ciała, niebeśpieczne groźby, lub przez insze niegodziwe ſposoby był przymuszonym do uczynienia teſtamentu albo inszego iakiego oſtatecznego rozporządzenia, powinien naypoźniey w ciągu iednego tygodnia po czasie gdzie mógł udać ſię do Sędziego, okoliczności do proteſtacyi uczynić o to mianey należące, wraz z dowodami onych okazać, zaświadczenie na to wziąść, i iednemu z zaufanych przyiacioł ſwoich powierzyć, aby ie mógł w czaſie ſwoim użyć. Jeżeli takowe ſądowne doniesienie uczynione nie było, krewni zaś teſtatora z ſłusznych

przyczyn ſądzą, iż teſtament lub oſtateczne rozporządzenie były niegodziwemi ſposobami wymuszone, powinni naydaley w przeciągu trzech mieſięcy po zasiągnieniu wiadomości o exyſtencyi takowego rozporządzenia ſądowi o nim donieść.

O ugodach sukcessyonalnych.

§. 66. Każda ważna ugoda o ſukcessyą ſądownie zawartą albo przez obydwie ſtrony osobiście ſądowi podaną być ma. Wybor ſądu od woli ich zależy. Zgłoszą ſię więc do ſądu uſtnie do protokułu lub na piśmie, i zachowaią ſię podług uſtaw w §. 60. opisanych.

Takowa ſukcessyonalna ugoda bez zezwolenia drugiey ſtrony odwołaną albo uchyloną być nie może. W prawdzie nieogranicza ona żadną z obydwoch ſtron pòki żyią w wolnym rozrządzeniu maiątkiem, atoli żadna z nich, w przypadku śmierci, z krzywdą wyznaczonego w ugodzie ſukcessora nic poſtanowić nie może. Z tym wszyftkim, małe zapisy, których ogół dwudzieſtey części maiątku nie przenoſi, mogą być oſtateczną dyspozycyą sukcessorowi do uſkutecznienia zalecone.

Każda ugoda ſukcessyonalna ieſt zatym czynnością wielkiey wagi. Kto takowę zawrzeć zechce, dobrze uczyni, gdy wprzódy od prawnika rady zaſiągnie.

O wzaiemnych teſtamentach.

§. 67. Od ugod ſukcessyonalnych różnią ſię wzaiemne teſtamenta, w których kto kogo w nadgrodę zapisanego sobie dziedzictwa, ſukcessorem ſwoim być mianuie. Takowe teſtamenta tylko małżonkowie czynić mogą, a te dla uniknienia podſtępu i wszelkiego oszukania w iednym inſtrumencie wspólnie ſporządzone być powinny. Około takiego dzieła poſtąpić należy wedle przeſtrogi w §. 60. zawartey. Jeżeli będzie Sędziemu na piśmie podane, przez obydwoch małżonków koniecznie własną ręką podpisane być powinno.

Takowy wzaiemny teſtament mocna ieſt iedna ſtrona bez zezwolenia drugiey odwołać, gdy zechce nowy teſtament zdziałać, i w nim przeszły wzaiemny znieść, albo gdy przed iakimkolwiek ſądem wyraźnie zadeklaruie, że przeszły wzaiemny teſtament uchyla. Idzie zatym, że

takoż druga ſtrona, aczkolwiek wzaiemny teſtament nie odwołała, za umarzaiącą i uchyłaiącą tenże poczytana będzie. Atoli w takowym razie, ieżeli wyraźna proteſtacya z ſtrony drugiego małżonka nie naſtąpiła, ważne będą te zapisy, które inſzym osobom nie będącym krewnemi ani osobliwszemi przyiacielami odwołuiącego uczyniła.

Jeżeli wzaiemny teſtament przez żadnego z małżonków nie będzie odwołany, wtedy po śmierci iednego z nich, przeżyłemu ſłuży wybor brać ſię z takiego teſtamentu do ſukcessyi albo od niey odſtąpić. W oſtatnim razie, mocen iednak ieſt należytey ſobie iako małżonkowi porcyi domagać ſię. Przeciwnie, ieżeli obeymie ſukcessyą z teſtamentu, nie będzie iemu wolno odſtąpić od własnych uczynionych w nim rozrządzeń, zwłaszcza gdy z brzmienia teſtamentu albo z innych okoliczności okaże ſię, że iemu zmarły z ſtoſunkiem do takowych rozrządzeń maiątek swoy zlecił. To ma ſię rozumieć nadewszyſtko względem rozrządzeń przeżyłego małżonka, które ku

dogodzeniu wspólnym dzieciom, krewnym, albo osobliwszym przyiaciołom zmarłego dążą.

ROZDZIAŁ III.

O przypadkach śmierci i ſukceſſyach.

Doniesienie o śmierci.

§. 68. Skoro kto umrze, zachodzi naprzód pytanie, czyli przypadek śmierci sądowi mieyscowemu okazany być powinien? Takowe uwiadomienie powinno niezwłocznie nastąpić:

a, gdy zmarły, ani małżonka ani bliskich krewnych którzyby mógli być iego ſukcessorami, w mieyscu gdzie umarł po ſobie nie zoſtawił;

b, gdy wprawdzie nie zbywa na krewnych, ale małżonka niemasz, między pierwszemi zaś znayduią się nie letni, nie zdrowi na umyśle, albo za rozrzutnych ſądownie ogłoszeni.

Potrzebne doniesienie uczyni się wtedy ſądowi mieyscowemu, albo ieżeli w takim mieyscu ieſt kilkoro ſądow, temu z nich, którego iuryzdykcyi zmarły podług §. 13. z osoby ſwoiey był podległym. Może ſtać się na piśmie lub uſtnie do protokułu, i powinno być uiszczone przez znayduiącą się w domu zmarłego familią, przez tego, który mu uſługiwał, lub domem iego zarządzał, albo w reszcie przez gospodarza lub właściciela domu. Jeżeli zmarły ſprawował publiczną funkcyą, o śmierci iego w każdym razie zwierzchnika uwiadomić należy.

Jeżeli nieletnie albo niezdrowe na umyśle potomſtwo zoſtawił, obowiązkiem ieſt Plebana parafii gdzie był pogrzebiony, w każdym razie zwierzchności o tym donieść, aby względem opieki potrzebne przygotowania uczynione być mógły.

Poprzednicza staranność o pozoſtałym maiątku.

§. 69. Drugi punkt, który w przypadku śmierci rozważyć należy, tyczy się bezpiecznego zachowania pozoſtałego maiątku. W iakich zdarze-

niach ſądy obowiązane są końcem oddalenia wszelkiey ſzkody dla ſukcessorów albo wierzycielów wyniknąć mogącey, zapieczętowanie z urzędu nakazać, o tym obszerne w prawach zachodzą przepisy.

Przestroga dla Sądów wieyskich.

Zaleca ſię przy tym ſądom wieyſkim, iżby w takich przypadkach gdzie w domu zmarłego nie znayduie ſię ani małżonek, ani bliſki krewny, ani nawet ſędzia mieyscowy, ſchowania obeymuiące rzeczy i ruchomości zmarłego zamykali, i pieczęć ſądową na nie przykładali, potym zaś Sędziemu mieyscowemu ſpieszny rapport o tym czynili. Jeżeli zmarły miał rolę, ſzynk karczemny, i t. d. wyznaczy ſię dozorca, a temu oddadzą ſię potrzebne narzędzia i ſprzęty. Powiedziało ſię iuż wyżey, że ten który nie życzy ſądowego zapieczętowania ſwoiey pozoſtałości, zgłoſić ſię z tym do ſądów na piśmie albo do protokułu powinien.

Jeżeli ſąd zapieczętowanie nakaże, obowiązkiem ieſt ſukcessorów i ludzi domowych baczyć, aby pieczęcie nie tylko nie oderwane, ale na-

ruszone nie były. Nawet chociażby wszyscy ſukcessorowie wspólnie zgodzili ſię na podział maiątku nie czekaiąc ſądownego iego sobie wydania, pieczęci pod karą ſamowolnie odrywać nie powinni, ale ſąd o odięcie onych upraszać muszą.

Przeciwnie, gdy ruchomości nie są zapieczętowane, wtedy znayduiące ſię w domu zmarłego osoby tak ſobie poſtąpią: Jeżeli nie są iedynemi niewątpliwemi ſukcessorami, naprzód dobrze uczynią, gdy wszyſtkie do pozoſtałości należące rzeczy, które do pogrzebu albo dalszey kontynuacyi gospodarſtwa nie są potrzebne iak nayśpieszniey schowaią, i klucze do ſiebie wezmą. Rzeczy zepsuciu podległe więcey daiącemu ſądownie przedadzą.

Potym nie przytomnych ſukcessorów o zaszłey śmierci uwiadomią, i umowią ſię z niemi o dalsze kroki. Daley przeyrzą między papierami zmarłego, czyli nie znaydzie ſię iakie oſtateczne rozporządzenie, lub zaświadczenie złożonego ſądownie Teſtamentu. Do tego poszukiwania dobrze ieſt przynaymniey

iednę wiary godną osobę przyzwać. Znalazłszy iakie rozporządzenie, one niezwłocznie sądowi oddadzą; ieżeli tylko znaydą rewers na złożony sądownie testament, prosić będą o iego rozpieczętowanie.

Jeżeli krewni lub naybliżsi sukcessorowie tak daleko będą oddaleni, że nie będzie można umówić się z niemi o pogrzeb, ciało bez zbytecznych kosztów pochowaią. Awansowane na to pieniądze przed wszystkiemi inszemi wydatkami z pozostałości zapłacone być powinny. W zachodzącey wątpliwości czyli zmarły więcey maiątku zostawił, niżeli długi iego wynoszą, naywiększą zachować należy oszczędność. Wszakże koszta pogrzebowe, ieżeli zmarły był stanu szlacheckiego albo officyalistą na znaczney funkcyi, nad pięćdziesiąt talarów, ieżeli tylko należał do klassy niższych officyalistów, kupcem był lub bankierem, nad trzydzieści talarów, we wszystkich zaś inszych zdarzeniach nad dziesięć talarów wynosić nie powinny.

Obięcie albo zrzeczenie się sukcessyi.

§. 70. W przypadku śmierci zachodzi potrzecie obięcie albo zrzenie się sukcessyi. Jeżeli ani ugoda o sukcessyą, ani testament nie były uczynione, sukcessya spada na naybliższych krewnych w porządku przez prawa przepisanym. Ten porządek iest podług oddzielnych prowincyonalnych i mieyscowych ustaw bardzo rozmaity; przeto każdy komu o tym wiedzieć należy, w mieyscu gdzie zmarły przed śmiercią swoią mieszkał, o dokładnieyszą w tey mierze starać się powinien wiadomość.

Powszechne prawa i obowiązki sukcessora.

Prawego sukcessora iest wprawdzie własnością wszystko, cokolwiek do wolnego maiątku głowy należało; atoli długi zmarłego zaspokoić, i wyznaczone przez niego ważnym rozporządzeniem zapisy uiścić iest obowiązany. Przeto każdy bezpiecznie sobie postąpi, gdy się nie bardzo z tym śpieszy, ale raczey stara się wprzódy dokładnie przekonać, czyli maiątek do zapłacenia długow i zapisów wystarcza? Do takiego rozmyślenia się prawa każdemu sukcessorowi sześć niedziel czasu pozwalaią, który rachuie się od dnia powzięcia wiadomości o spadłey

Zasiągnienie wiadomości.

Czas do rozmyślenia się pozwolony.

sukcessyi. Jeżeli sukcessor o mil przeszło czterdzieści iest oddalony, będzie miał do tego trzy miesiące czasu.

W tym przeciągu nie trzeba iemu na pretensye wierzycielow zmarłego odpowiadać, ani spraw przez niego lub przeciw niemu rozpoczętych prosekwować. Ale nawzaiem wstrzymać się powinien od wszelkich dyspozycyi względem pozostałego maiątku, wyiąwszy iednak tych które żadney zwłoki nie cierpią, i z pożytkiem massy mogą być uczynione.

Deklaracya. Przed upływem normalnego czasu sukcessor deklarować się powinien czyli od sukcessyi zupełnie odstąpić, lub one bez wszelkiego warunku przyiąć, albo one wprawdzie przyiąć, lecz oraz ostrzedz sobie życzy, iżby nie był nad wartość pozostałego maiątku do zapłacenia długów i zapisów obowiązanym. Takowe ostrzeżenie zowie się *dobrodzieystwem inwentarza.*

To oświadczenie przed zwyczaynym Sędzią pod którego iuryzdykcyą sukcessya zostaie do protokułu albo

albo gotowe na piśmie poda. Takoż wolno iest oddalonemu sukcessorowi od mieysca gdzie na niego spadły maiątek zostaie, zgłosić się do własnego Sędziego, deklaracyą swoię do protokułu podać, i wziąwszy na to od sądu zaświadczenie przesłać one sądowi który pozostałym maiątkiem zarządza. Z tym wszystkim takowe deklaracye powinny być bez wszelkiego warunku, i do całey sukcessyi nie zaś do poiedyńczych iey części ściągać się maią. Kto wyznaczony sobie przeciąg czasu uchybi bez podania deklaracyi, za sukcessora *cum beneficio inventarii* będzie uznany.

Przyiąwszy kto sukcessyą bez warunku, wszelkie długi i legata, aczby istotną wartość maiątku naybardziey przewyższały, zapłacić iest obowiązany. Trzeba przeto przed uczynieniem takiey deklaracyi nader być pewnym czyli maiątek iest wystarczaiący. Ale wzaiemnie dla sukcessora, który sukcessyą bez warunku przyimuie, ten wynika pożytek, że pozostałym maiątkiem daleko wolniey dysponować może.

Zrzeczenie się sukcessyi nie tyczy się pretensyi które sukcessor ma z osoby swoiey do pozostałego maiątku; iako to: lennych dóbr, *fidei kommissow*, lub inszych do maiątku należących nie ruchomości. Odstępuiąc kto od zapisaney sobie testamentem sukcessyi, nie traci przez to nabytego na mocy pewney ugody prawa do sukcessyi; atoli maiątku obiąć nie może w przymiocie prawnego sukcessora, lecz tylko legitymy swoiey, ieżeli się iemu ta należy, żądać iest mocen. Niechay więc nikt względem zrzeczenia się sukcessyi skwapliwie nie postępuie.

O sukcessorach *ex beneficio*.

§. 71. Ten, który pod warunkiem *beneficii inventarii* sukcessyą przyimuie, zowie się *beneficiatus successor*. W prawdzie iest iego obowiązkiem wierzycielow zmarłey głowy i tych ktorym się należą zapisy, tylko w miarę maiątku zaspokoić, atoli dla zachowania się przy tym dobrodzieystwie, następuiącym przepisom uczyni zadosyć:

Sporządzenie inwentarza.

1. Naprzód zupełny inwentarz całego pozostałego maiątku niezwłocznie sporządzi, i tenże sądowi zapieczętowany przedłoży.

Ten inwentarz rzetelną i ile być może naydokładnieyszą specyfikacyą wszystkich do pozostałości należących sztuk i pewney ich wartości, wszystkich zmarłey głowie należnych summ, tudzież wszystkich wiadomych długów zawierać w sobie powinien.

Jeżeli wierzyciele wyraźnie na to nie nalegaią, zależeć będzie od wyboru sukcessora takowy inwentarz sporządzić, albo opis wszystkich rzeczy przez sąd dać uczynić.

Podanie iego w przeciągu sześciu miesięcy po upływie namienionego w przeszłym § czasu do rozmyślenia się wyznaczonego nastąpić powinno; ieżeli iednak sukcessor to dzieło w przeznaczonym czasie ukończyć nie zdoła, obowiązany będzie prosić Sędziego o dalsze przedłużenie.

Zawiadowanie pozostałością.

2. Będzie zawiadował pozostałością iako dobry gospodarz; uniknie wszystkich wydatków przez które maiątek może być uszczuplonym, i do złożenia rzetelnych rachunków każdego czasu będzie przysposobionym. Każdy z własney winy, przez nierząd albo obrócenie maiątku na swóy

pożytek wynikłe umnieyszenie iego, własnym maiątkiem swoim będzie winien nadgrodzić.

Jeżeli do pozoſtałości należą ſtoiące dobra, naprzykład: wieś, dom, ogrod, winnica, i t. d. natychmiaſt o tym ſędziego uwiadomi, i poſtara ſię iżby w xiędze hypoteczney umieszczono było, że takową nieruchomość tylko w przymiocie *beneficyalnego* ſukcessora przyiął.

Tenże przymiot podobnież niezwłocznie okaże, gdy wiszące przeciw zmarłey głowie ſprawy attentuie.

Spłacanie długów. 3. Przy spłacaniu długów, bacznie i roſtropnie ſobie poſtąpi. Póki ſię zupełnie nie przekona że ſukcessya do zaspokoienia wszyſtkich do niey pretensyą maiących kredytorów wyſtarczy, te tylko długi ſpłaci, którym prawa pierwszeńſtwo nadały; naprzykład: koszta na pogrzeb i lekarſta, zaległe zaſługi, zaległe publiczne czyli zwyczayne opłaty, długi hypotekowane i prowizye od nich należne. Jeżeli inszych żadnym pierwszeńſtwem nie opatrzonych wierzycielów zmarłego, naprzykład wexlowe i regeſtrowe długi ſpłaci, a przez to będzie przyczyną, iż reszta ſukcessyi na zaspokoienie pilnieyszych wierzycieli nie wyſtarczy, winien będzie ſtratę ich własnym maiątkiem onym nadgrodzić.

Chcąc zabeśpieczyć ſię od takiego zaſtąpienia, uda ſię do Sędziego i żądać będzie publicznego zapozwania wszyſtkich do maiątku pretensorów. To zapozwanie będzie wtedy nakazane, i Sędzia dekretem poſtanowi, iakie długi maią być z pozoſtałey massy zapłacone, tudzież iakim porządkiem każdy zaspokoienie ſwoie odbierze. Gdy ſię na ów czas okaże, iż wylikwidowane długi odziedziczony maiątek przenoszą, wolno ieszcze będzie ſukcessorowi zrzec ſię całey ſukcessyi, i zdać na ſąd tak zarządzenie onym, iako podział między kredytorami bez naymnieyſzych iego kosztów.

Uiszczenie zapisów. 4. Z zbywaiącey po odtrąceniu wszyſtkich długów reszty pozoſtałości opłacą ſię dopiero zapisy; a to nawet w tym razie gdyby nie miało ſię ſukcessorowi nic doſtać. W takim przypadku tylko powrócenia ko-

sztów swoich i umiarkowaney nadgrody za staranność i poniesione spóźnienia w własnych interessach około zawiadowania pozostałością żądać może.

Jeżeli po spłaceniu długów, maiątek do uiszczenia zapisów nie wystarczy, wtedy Legataryuszowie w proporcyą wyznaczonych sobie pożytkow szkodę lub umnieyszenie kwot swoich wspólnie poniosą. Kto zechce się od tego uchylić, temu wolno będzie zapis swóy zwrócić, chociażby miał go iuż w swoich ręku.

Z tego wyobrażenia praw i obowiązków *beneficyalnego* sukcessora wypada, że kondycya iego przy wątpliwey sukcessyi z wieloraką trudnością i niebezpieczeństwem iest połączona. Jeżeli przeto nie zachodzi iakiekolwiek podobieństwo, że pozostały maiątek do zapłacenia wszystkich długów i legatów wystarczy, dobrze uczyni, gdy zaraz z początku o sądowne sporządzenie inwentarza, publiczne przypozwanie kredytorów, i postanowienie kuratora do zarządzania maiątkiem pod dozorem zwierzchności zaniesie do sądu

żądanie. Wtedy sukcessor wolen będzie od wszelkiey odpowiedzialności, i zbywaiącą resztę po spłaceniu długów i zapisów, do rąk swoich odbierze.

O zachowaniu się wierzyciela względem sukcessorów.

§. 72. Kto maiaką pretensyą do zmarłego, w czasie do rozmyślenia się (§. 70.) wyznaczonym, exekucyi przeciw sukcessorowi żądać nie może. Jeżeli sukcessor użył *dobrodzieystwa inwentarza*, wtedy wierzyciel poczekawszy przez sześć miesięcy sporządzenia inwentarza, za dalszym ociąganiem się sukcessora sądowey pomocy żądać iest mocen. Przeciwnie, gdy sukcessor maiątek bez wszelkiego warunku przyiął, ponowi się przeciw niemu exekucya; chyba że zmarły do osobistego obowiązku, naprzykład: sporządzenia roboty iakiey był dekretem skazany, w którym razie sukcessor winien iest tylko prowizyą nadgrodzić.

Jeżeli iednak, w wszystkich powyższych przypadkach przewidzieć się daie niebezpieczeństwo, że maiątek przez osoby onym zarządzaiące będzie źle zawiadowanym; albo ieżeli wierzyciel dowiedzie, że po-

zostałość do uiszczenia wszystkich długów nie wystarcza: wtedy iemu wolno będzie zanieść żądanie do Sędziego, iżby rzeczy do maiątku należące, zapieczętowane, inwentarz sądownie spisany, i kredytorowie publicznie przypozwani byli. W takim razie zgłosi się na piśmie lub ustnie do protokułu do Sędziego, pod którego iuryzdykcyą sukcessya zostaie, pretensyą swoię i zachodzące niebezpieczeństwo dowodnie okaże, i zachowa się podług zawartey w §. 38 względem aresztów nauki.

Kredytor, którego pretensya tego iest gatunku, iżby nawet przeciw zmarłemu mógł być areszt nakazany, może niemniey przeciw sukcessorowi żądać, aby z pozostałego maiątku tyle wzięte było w sekwestr, ile do zabezpieczenia iego pretensyi będzie potrzeba i wystarczy. Takoż mocen iest kredytor sukcessora, ieżeli kondycye areszt usprawiedliwiaiące zachodzą, onego domagać się na spadłym dłużnikowi swemu maiątku.

Dekret odłączaiący.

Jeżeli sukcessor w niebezpieczney sytuacyi maiątku zostaie, wierzyciele żądać mogą, aby dla ich interessu spadły maiątek od właściwey iego fortuny był odłączony, i szczególnie na zaspokoienie ich obrócony. To, co po zaspokoieniu ich z pozostałego maiątku zbędzie, należy się dopiero inszym sukcessora kredytorom. Wszelako takiego odłączenia ci tylko wierzyciele domagać się są mocni, którzy przed upływem roku iednego po śmierci zmarłego zaspokoienia swego od sukcessora w drogach prawnych szukali, i exekucyą na nim prosekwowali. Ci zaś wierzyciele, którzy o pretensye swoie wdali się z sukcessorem w nowe układy, prawo żądania odłączenia tracą.

Jeżeli kto zadłużoną sukcessyę bez warunku przyiął, wtedy kredytorowie iego podobnież mocni są żądać, aby właściwy iego maiątek od nabytego przez sukcessyą był odłączony, i na zaspokoienie ich obrócony. To prawo atoli tylko takim wierzycielom przystoi, których pretensye starsze są niżeli spadek sukcessyi, i o które w przeciągu roku po obiętym dziedzictwie, skargę przeciw

Zawiadowanie sukcessyą.

Gdzie kilku ubiega się sukcessorów, za współ-właśników poczytani być maią, i żaden z nich bez zezwolenia drugich ważnych dyspozycyi względem pozostałego maiątku czynić nie może. Przy wszystkich społecznych czynnościach podług reguły większość głosów stanowi, która iednak nie ma rachować się według liczby osób, ale w miarę części dziedzictwa. W przypadku równości głosow, naylepiey iest losować albo zdać się na decyzyą arbitra.

O kapitałach do sukcessyi należących.

Kapitały do sukcessyi należące do czasu podziału nie inaczey, iak tylko wspólnie przez sukcessorów odbierane bydź mogą. Po ukończonych działach, można temu z sukcessorów, który względem pretensyi iakiey posiada dokument, całą summę bezpiecznie wyliczyć. Jeżeli insi współsukcessorowie temu się sprzeciwiaią, powinni dłużnika sądownie uwiadomić, iakim sposobem ma dług zapłacić. Względem pretensyi w xięgę hypoteczną wciągnioney, należy niezwłocznie zanieść protestacyą do Sędziego, który takową xięgę trzyma.

Zapłacenie długów.

Do zapłacenia długów i ciężarów tyczących się pozostałego maiątku, sukcessorowie podług praw wspólnie są obowiązani; każdy z nich iest kredytorowi z całości w odpowiedzi, i od tegoż zależy, trzymać się wszystkich albo każdego z nich poiedyńczo. Prawa to postanowiły przeto, aby każdy sukcessor starał się długi i ciężary sukcessyonalne zapłacić. — Niechay więc każdy współ-sukcessor przed działem stara się o zaspokoienie wszystkich sukcessyonalnych długów i zapisów, albo wyrobi sobie u inszych współ-sukcessorów względem ogółu ich należyte bezpieczeństwo. Jeżeli ieden z sukcessorów uiszczenie iakiego sukcessyonalnego długu sam na siebie przeiął, dosyć iest, gdy wierzyciel takiego długu na piśmie zadeklaruie, iż resztę sukcessorów od obowiązku ich uwalnia.

Jeżeli dzielący się sukcessorowie życzą, aby kredytor sukcessyonalny po zapadłym dziale każdego z nich tylko w miarę poiedyńczych porcyi trzymać się był mocen, powinni go o nastąpić mianym dziale wcześnie uwiadomić, i wezwać go, aby się

zawczasu zgłosił i należytość swoię odebrał. Dosyć iest na tym, gdy takie uwiadomienie będzie iemu na piśmie przesłane, bezpieczniey iednak iest dzieło to kommissarzowi sprawiedliwości zlecić, i tym końcem instrument sporządzić. Względem nieznaiomych kredytorów powinno takie uwiadomienie w gazetach i w piśmie periodycznym *Intelligenzblatt* zwanym bydź umieszczone. Jeżeli kredytor sukcessyonalny przez trzy miesiące po wyszłym uwiadomieniu milczenie zachowa: wtedy po naftąpionych działach, każdego sukcessora tylko w miarę porcyi iego trzymać się może. Jeżeli zmarły przodek był kupcem, zagraniczni wierzyciele handlu sześć miesięcy czasu do odezwy mieć maią.

Podział sukcessyi.

Każdy współ-sukcessor mocen iest prócz przeznaczoney sobie osobno rzeczy lub summy działów żądać.— Rozporządzenie zostawuiącego sukcessyą, aby maiątek iego nigdy nie był dzielnym, nie ma prawney ważności, ale dysponować może, iżby działy do pewnego normalnego

czasu, naprzykład: póki dzieci iego lat doyrzałych nie dóydą, były przedłużone.

Co z istoty swoiey iest dzielnym i przez dział wartości swoiey nie traci, powinno się istnie dzielić, chyba że zachodzą przeciw temu wyraźne prawa, albo się sukcessorowie inszym sposobem o to się ugodzą. Która z podzielonych części dostać się ma każdemu sukcessorowi, los stanowi.

Jeżeli działy w naturze uczynić się nie daią, albo gdy sukcessorowie o wartość i taxę podzielić mianey rzeczy ugodzić się nie mogą, wtedy iednemu z pomiędzy siebie lub komu obcemu w pewney wartości onę ustąpią, i pieniędzmi się podzielą.— Jeżeli zaś i o to nie naftąpi ugoda, na ów czas taka rzecz więcey daiącemu publicznie przedana, i pieniądze podzielone bydź powinny.

O processach sukcessyonalnych.

§. 74. Przy sukcessyi częstokroć o to spór zachodzi, ktoby był sukcessorem? albo wiele część każdego sukcessora wynosi? Taki punkt w zwyczaynym Processie rozsądzi się,

nim zaś do tego przyidzie, Sędzia potrzebne uczyni względem ubezpieczenia maiątku rozporządzenie.

Jeżeli prawa ſukceſſyi i części intereſſentów iuż są poſtanowione; od ich wyboru zależy działów ſądownie lub prywatnie żądać. Gdyby iednak względem wylikwidowania maſſy ſukceſſyonalney, ſposobu działow, albo obrachowania i wyznaczenia ſobie por yi ugodzić ſię nie mogli, udadzą ſię do Sędziego, do którego Juryzdykcyi maiątek należy. Ten na ów czas pewną maſsę od nie pewney rozłączy, pierwszą natychmiaſt podzieli, a drugą będzie ſię ſtarał iſtotnie wynaleść. Od dekretu w takim Proceſsie zapadłego zwykła dozwolona będzie appellacya i rewizya. Z tym wszyſtkim ſtrony dobrze uczynią, gdy ſię ſkłonią do propozycyi Sędziego, a przynaymniey przy kategoryach mnieyszey wagi nie będą się uporem lub nieprzyiaźnią uwodzić.

ROZ-

ROZDZIAŁ IV.

O opiekunach.

§. 75. Prawa zaradziły temu, aby osoby nie mogące własnością ſwoią rozrządzać zoſtawały pod opieką, i nietylko maiątek ich był zabezpieczony, ale ſame miały ſtosowne do ſtanu ſwego wyżywienie i edukacyą. O opiekach w powszechności.

Opiekę poſtanawia Sędzia, pod którego Juryzdykcyą osoba oney potrzebuiąca wedle osnowy §. 13. zoſtaie.

Do liczby osob, którym powinna bydź nadana opieka, należą mianowicie:

1, ſieroty i nieletni;
2, nie zdrowi na umyśle lub niedołężni, którzy nie zoſtaią pod dozorem oyca albo małżonka;
3, marnotrawni, ſkoro są za takich ſądownie uznani;

W

4, głusi i niemi z urodzenia, tudzież ci, którzy przed skończonym czternastym rokiem wieku takiemi stali się, ieżeli nie zostaią pod oycowskim dozorem;

5, nieprzytomni, których mieysca bawienia iest nie znaiome, gdy przez cały rok żadna o nich nie dóydzie wiadomość, albo gdy dawniey iuż ważne zdarzyły się przypadki, w których interessa ich żadney zwłoki nie dozwalaią.

Czyim iest obowiązkiem starać się o opiekę?

§. 76. Jeżeli zachodzi ieden z powyższych przypadków, obowiązkiem iest krewnych takowych osob Sędziego iak nayśpieszniey o tym uwiadomić. To może stać się na piśmie albo ustnie do Protokułu. Dobrze iest zważyć przytym, który z krewnych do podięcia się opieki iest nayzdatnieyszym. Krewni zaniedbuiący umyślnie takie doniesienie, za wynikłą ztąd szkodę są w odpowiedzi.

Wdowcy albo wdowy, którzy małżeńskie śluby powtarzaią nie uczyniwszy wprzódy działu z swemi dziećmi, wielką ściągaią na siebie odpowiedzialność; a nawet nowy małżonek względem maiątku dziecinnego oney nie uydzie.

Plebani, sądy wieyskie, i insi, do doniesienia o przypadku śmierci wedle §. 68. obowiązani, winni są, gdy zmarły zostawuie po sobie osoby opiekuna potrzebuiące, Zwierzchność niezwłócznie o tym uwiadomić.

Niemniey starsi cechowi i insi współ-Obywatele, którzy z oycem pupilla albo z nim samym w ściśłym związku zostawali, od takiego doniesienia uchylać się nie powinni.

O niedołężnych i marnotrawnych.

§. 77. Dla pomieszania zmysłów albo niedołężności, tudzież marnotrawstwa, nikt bez poprzedzaiącego examinu i rozsądzenia z strony zwyczaynego Sędziego pod opiekę oddany bydź nie ma.

Tego żądaiąc, trzeba dokładne i dowodami wsparte fakta okazać. — Kto zupełnie pomieszanych iest zmysłow, zowie się waryatem; komu na dzielności rozważenia skutków spraw swoich zbywa, iest niedołężnym; marnotrawny iest ten, co przez nie-

rozmyślne i niepotrzebne wydatki, albo przez niedbałość maiątek swóy znacznie umnieysza i w długi się plącze.

Do przydania komu dla waryacyi albo niedołężnego umysłu opieki, trzeba naprzód aby Sędzia kuratora do prowadzenia interessów iego wyznaczył. Potym uczyniwszy przez dwóch Doktorów sztuki lekarskiey, kuratora i krewnych examen iego stanu umysłu, postanowi się przez dekret, czyli dla waryacyi lub niedołężności opieka może mieć mieysce.

Podobnież postąpić należy, gdy kto będzie przez Sędziego za marnotrawnego uznany. Jeżeli krewni nie zechcą sami z niemi czynić, szczegóły marnotrawstwa wraz z dowodami ich Sądowi na piśmie albo do Protokułu okażą, i żądać będą, aby iednemu z fiszkalnych Officyalistów rozpoczęcie formalney skargi było zlecone.

Wiedząc, że kto iest za marnotrawstwo oskarżony, nawet w ciągu Processu strzedz się trzeba kontrakty z nim zawierać, bowiem będą nie ważne, ączby uznanie iego

za marnotrawnego pòźniey było ogłoszone.

Jaką zachować maią takiego oskarżonego krewni ostróżność, dla zabieżenia iżby testamentu z szkodą ich nie uczynił, o tym iuż wyżey w §. 59. powiedziało się.

Jak się ma zachować oskarżony o marnotrawstwo?

Będąc kto o marnotrawstwo oskarżonym, powinien na wyznaczonym do odpowiedzi terminie osobiście albo przez opatrzonego należytą informacyą Plenipotenta stanąć, bowiem za uchybieniem iego, za przyznawaiącego podane przeciw niemu fakta będzie uznany. W odpowiedzi swoiey starać się ma, aby uczyniony sobie zarzut marnotrawstwa i złego rządu zupełnie zwątlił, i obronę swoią potrzebnemi poparł dowodami. Jeżeli do tego będzie niesposobnym, dobrze sobie postąpi, gdy słuszne uczyni propozycye dla zabieżenia obawie dalszego trwonienia iego maiątku. Przez to uniknie skutków publicznego o tym obwieszczenia. Jeżeli zaskarżeniu będzie przeczył, po ukończonym rozpoznaniu sprawy zapadnie dekret, przeciw któremu tak on iako powòd,

będą mieli zwykłe prawne środki sobie dozwolone; przeciwnie, gdy będzie za marnotrawnego uznany, mimo appellacyą iego publiczne obwieszczenie i urządzenie nad nim opieki nastąpi.

Publicznemu obwieszczeniu przez to tylko będzie mógł zabiedz, gdy natychmiast przy założeniu appellacyi nowe ważne okoliczności na zbicie zadanego sobie marnotrawstwa okaże, świadectwami poprze, albo przynaymniey wyraźne dowody poda.

O postanowieniu opiekuna.

§. 78. Wybór postanowić mianego opiekuna od rozsądku Sędziego zależy. Wszelako powinien bydź osobliwie wyznaczony ten, lub ci, których oyciec lub insza głowa pupilla za takich wybrali; potym matka, ieżeli do przyięcia opieki iest zdolną lub ochoczą; a w niedostatku matki, krwią spowinowaceni. Żaden iednak krewny niepowinien sam podawać się Sędziemu za opiekuna pupillow do własney familii należących; ani iest obowiązkiem Sędziego zważać koniecznie na bliskość stopnia między krewnemi.

Jeżeli między kilką osobami o to spór zachodzi, komuby z nich należała się opieka, udadzą się do Sądu opiekunnego, któremu powody żądania swego na piśmie albo do Protokułu podadzą. Na ów czas rozpocznie się krótki examen, i wyidzie rezolucya komu z nich opieka poruczona bydź ma.

Nietylko krewni, ale członki zgromadzeń i cechów, do przyięcia opieki nad osobami do cechów swoich należącemi albo dziećmi ich są obowiązane.

O przyięciu opieki.

§. 79. Nikt, gdy będzie przez Zwierzchność za opiekuna postanowiony, od przyięcia opieki bez ważnych i istotnych przyczyn uchylać się nie ma, owszem może być przez Sędziego karami do tego przynaglonym. Niektóre iednak osoby do przyięcia opieki zupełnie albo pod zachodzącemi pewnemi okolicznościami są niezdolne. Dokładnieysze w tey mierze przepisy w części II. tit: 18. §. 130. &c. Xięgi praw powszechnych są zawarte. Ta xięga w tymże mieyscu §. 208. &c. oznacza

przyczyny, dla których uchylenie się od opieki dozwolone bydź może. Z tych mianowicie są te:

1, gdy kto sześć-dziesiąty rok wieku swego roku przeżył;

2, gdy dla wycierpianey długiey choroby tak dalece został osłabionym, że do należytego sprawowania poruczoney sobie opieki zupełnie iest niesposobnym;

3, gdy pięcioro lub więcey w małżeństwie spłodzonych i ieszcze pod władzą swoią zostaiących lub nie opatrzonych dzieci przy sobie chowa;

4, gdy dwiema, z obowiązkiem zawiadowania maiątkiem złączonemi, lub iedną bardzo ważną i trudną opieką iest zaięty.

Co czynić należy chcącemu uchylić się od opieki?

Każdy, znayduiący się w takiey sytuacyi, że do zleconey sobie opieki mniema się bydź niesposobnym, winien iest takie okoliczności Sądowi opiekunnemu pod dalszy rozsądek przełożyć. To doniesienie powinno bydź natychmiast uczynione; gdy kto z pupillem albo rodzicami iego w publiczney żył nieprzyiaźni; gdy dla tego, że iest wierzycielem albo dłużnikiem lub z inszych powodów do przyięcia opieki iest niezdolnym; tudzież gdy z iedney z powyżey wzmiankowanych przyczyn nie sądzi się bydź do tego obowiązanym.

Takowe zgłoszenie się w każdym razie może stać się na piśmie lub ustnie do Protokułu, a przytym potrzebne dowody przytoczyć należy. Sąd opiekunny postanowi przez rezolucyą czyli wymówka iest słuszną lub nie. Jeżeli usuwaiący się od opieki na takiey rezolucyi nieprzestanie, po odebraniu iey natychmiast, albo naydaley za trzy dni dowody na poparcie swego żądania złoży. Takie dzieło przeszle się potym wyższemu sądowi, który postanowi, czyli przeszła rezolucya ma się ostoć, albo bydź odmienioną. — To postanowienie będzie ostateczne, a od niego żadne odwołanie się mieysca mieć nie może.

Uchylaiąc się od zleconey sobie od Sądu opieki nadewszystko baczyć należy, iżby przez to przedłużenie osobie opieki potrzebuiącey nie była

iaka szkoda zrządzona. Ten, który będzie iey przyczyną, odpowie za nią, ieżeli z wymówkami swemi zostanie odsądzonym. Dobrze zatym uczyni, nie maiąc oczywiście ważnych powodow, gdy przynaymniey z razu podeymie się opieki względem takich interesow, w których zwłoka może być niebeśpieczną. Wszakże iemu to do wywodu mniemanego prawa usunięcia się od opieki, bynaymniey nie przeszkodzi.

Obowiązki opiekuna.

§. 80. Każdy Opiekun od Sędziego potwierdzony, zostanie do urzędu swego przez podanie ręki na znak wiary obowiązanym, i sądową Instrukcyą odbierze.

Obowiązki i władza Opiekuna maią za obiekt tak osobę iako maiątek *Pupilla*. Mieć powinien naywiększe staranie nietylko o zdrowiu, ale o edukacyi moralney *Pupilla*, i o postępkach iego corocznie Sędziemu opiekunnemu donosić.

Małoletni przez edukacyą stosownie do swego stanu, maiątku, i zdatności uformowani być powinni na cnotliwych i użytecznych obywateli. Marnotrawcę, chociażby był do-

rosły w lata, mieć zawsze powinien opiekun pod dozorem, zachęcać go do życia czynnego, i o poprawę wad iego naymocniey starać się. Szalony lub pomięszanego rozumu powinien tak być strzeżony, ażeby ani sobie samemu ani drugiemu szkodzić nie mogł.

Staranie o maiątku rozciąga się do zabeśpieczenia, utrzymania, porządnego gospodarnego administrowania, i polepszenia onegoż. Opiekun obowiązany iest bez zwłoki spisać dokładny regestr maiątku *Pupilla*, i z naywiększą starannością baczyć na to, aby nie było nic zapomnianego, zataionego, albo zgoła na stronę wyniesionego. Nadto, powinien iako dobry gospodarz tym maiątkiem zawiadywać; z znayduiących się meblow nic samowolnie nie przedawać, lecz względem sztuk, które z nayleпszym dobrem *Pupilla* mogłyby być zachowane lub sprzedane, swoię opinią Sądowi przełożyć; pieniądze które się w gotowiznie zostały, do schowania sądowego oddać; kapitałow na długach będących beśpieczeństwo pod dozorem i przewodnictwem Sę-

dziego roztrząsać, i tym końcem o okolicznościach sytuacyi dłużników pilnie dowiadywać się; na gospodarstwo dłużników *Pupilli* dobrą mieć baczność; a skoro postrzeże, iż to gospodarstwo do nieładu i upadku się nachyla, o tym bez zwłoki Sędziemu donosić; żadnych nowych kapitałów bez pozwolenia sądu nie rozpożyczać; czynsze, komorne, arędy i inne dochody w czasie należytym odbierać, i ociągaiących się w płaceniu niezwłocznie do sądu pociągać; bez zezwolenia opiekuńskiego Sędziego w żadną przedaż gruntów nie wdawać się: o zapłaceniu długow, któremi maiątek *Pupilla* iest obarczony usilnie zaradzać, a ieśli znaczny ciężar długu znayduie się, o tym z urzędem opiekuńskim naradzać się; zgoła, w wszelkich godnych zastanowienia przypadkach, tyczących się czyli to osoby czyli maiątku *Pupilla*, samowładnie nie postępować, lecz do sądu po rozkazy i instrukcyą udawać się powinien. Nakoniec obowiązany iest z sprawowania swego corocznie zdawać rachunki, i te naypoźniey w

trzech miesiącach po upłynieniu roku rachunkowego do sądu opiekuńskiego podawać.

Dostatecznieysze wyszczególnienie obowiązkow opiekuna należy obaczyć w powszechnym Prawie Kraiowym Części II. tytule 18. §. 158. Roczne rachunki opiekuna przez sąd roztrząsane, naprzeciw tymże poczynione excepcye opiekunowi do odpowiedzi kommunikowane, i w pewnym wyznaczonym terminie dostateczniey wyiaśnione być maią. Na ten czas sąd przez rezolucyą postanowi, które excepcye za rozwiązane być maią uważane, a przy których odpowiedzialność na opiekuna i iak daleko spada. Jeśli opiekun nie zechce na tym przestać, i nie przyznawać poczynionych excepcyi, wtedy rzecz ta do processu przed przyzwoitym Sędzią odesłana zostanie. Jednakowoż radziłoby się opiekunowi takowego processu nie rozpoczynać bez naydoyrzalszego namysłu.

O odsunięciu opiekuna.

§. 81. Sąd opiekuński może ustanowionego opiekuna znowu oddalić, i na iego mieysce innego osadzić, gdy poznaie, że dłuższe onego utrzy-

manie mogłoby być *Pupillowi* szkodliwe lub niebeśpieczne.

Krewni *Pupilla*, którzy o iego opiekowaniu się mieć ſtaranie powinni, są także obowiązani pod własną odpowiedzialnością o tym sądowi donosić, ieśli poſtrzegą, iż opiekun z osobą lub z maiątkiem *Pupilla* niedbale lub niewiernie obchodzi się. Każdy nawet obywatel państwa do takowego doniesienia ma prawo.

Sąd opiekuńſki na ów czas examinować będzie doniesione okoliczności, naznaczy na to dokładnieyszą indagacyą, i wyſłucha opiekuna co na to odpowie. Potym poſtanowi, czyli oſkarżony opiekun ma się na dalszy czas utrzymać, albo czyli będzie można żądać, aby cale oddalonym zoſtał?

W oſtatnim razie sąd opiekuńſki naypierwey uczyni potrzebne do zabeśpieczenia *Pupilla* dyspozycye; a gdy oſkarżony opiekun, iak mu się radzi, złoży dobrowolnie opiekę, wtedy iuż nic daley czynić nie trzeba. Jeśli zaś opiera się ſwemu oddaleniu, proceſs o to zwyczaynym ſposobem wprowadzi się do przy-

zwoitego sędziego, i ieśli naprzeciw opiekunowi dowodne iakowey rozmyślney niewierności będą doniesienia, wyznaczy się fiszkalna lub kryminalna inkwizycya.

Skończenie się opieki nad małoletnim.

§. 82. Poſtanowiona dla małoletności opieka uſtaie, kiedy *Pupillowi* lat dwadzieścia cztery minęło. Jeśli zaś od oyca wyraźnie ieſt poſtanowione przedłużenie opieki, wtedy kontynuować się będzie, nie dłużey iednak iak naywięcey lat ſześć nad termin prawem dla zupełności lat oznaczony. Takoż prawna *Pupilla* przeciwko temu prośba odmówioną być nie może.

Ażeby w pożyciu obywatelskim każdy był w ſtanie zapewnić się zupełnie: czyli ten z którym ugodę zawrzeć albo iaką inną czynność chce przedsięwziąć, ieszcze z przyczyny małoletności zoſtaie pod opieką lub nie? przeto każdemu *Pupillowi*, gdy za doyściem zupełności lat będzie wypuszczony z opieki, na to wydane będzie od sądu opiekuńſkiego zaświadczenie na piśmie.

Opieka nad małoletnim może także przez deklaracyą przyzwoitości

wieku być zniesioną. To iednak koniecznie naypierwey wyciąga przyczyny dowodzące, iż tym sposobem do iego istotnego i trwałego zysku więcey się dopomoże niżeli przez kontynuacyą opieki.

Żadna takoż nie może zachodzić deklaracya przyzwoitości wieku dla płci niewieściey przed skończeniem lat ośmnastu, a dla płci męzkiey przed skończeniem lat dwudziestu. *Pupill*, starający się o nię, powinien się zgłosić do sądu opiekuńskiego przez pismo lub przez protokuł. Wyrazi okoliczności dla których deklaracya przyzwoitości wieku ma mu stać się użyteczną, oraz poda kilku krewnych lub inne wiary godne osoby za świadkow. Na ten czas sąd opiekuński naznaczy ściśle dochodzenie, i uczyni rapport dokąd należy dla dalszego rozrządzenia. Jeśli deklaracya przyzwoitości wieku będzie wydana, wtedy nastąpi na to na piśmie zaświadczenie, które służyć będzie za dowód; i w nim niektóre kondycye moc zbywania i zastawiania dóbr nieruchomych ścieśniające, będą umieszczone.

Zniesienie opieki nad marnotrawnym.

§. 83. Zniesiona będzie opieka nad marnotrawcą, kiedy tenże przynaymniey przez dwa lata ciągle swey istotney poprawy dał dostateczne dowody. W takowym razie poda swą prożbę sądowi opiekuńskiemu na piśmie lub do protokułu. Przyłączy do tego od swego opiekuna, od bliskich krewnych lub od innych wiary godnych osób względem aktualney swey poprawy zaświadczenia na piśmie. Jeśli sąd podług oświadczenia opiekuna i krewnych uzna żądane zniesienia opieki być słusznym, wtedy takowe natychmiast zarezolwowane, i na to byłemu marnotrawcy zaświadczenie na piśmie wydane zostanie. Jeśli zaś żądane zniesienie opieki uznane będzie za niemogące być dopuszczone, wtedy się na tym iedynie zostać musi póki marnotrawca przez dalsze dobre zachowywanie się dostatecznych nie okaże dowodow, że się w rzeczy samey poprawił.

Ustanie opieki nad maiątkiem oddalonego.

§. 84. Opieka nad maiątkiem nieprzytomnego ustanie w ten czas, gdy ten powróci, lub o swym życiu i mieyscu bawienia doniesie. Je-

śli zaś w przeciągu lat dziesięciu żadney wiadomości nie będzie o życiu lub śmierci odległego, na ten czas żądać można, aby był deklarowany za umarłego. Ciąg dziesięcioletni rachować się będzie od tego dnia, którego ostatnia wiadomość odebrana była, albo gdy żadney nie było wiadomości od czasu, w którym się nieprzytomny oddalił, lub zabłąkał. Osobne warunki znayduią się w prawie powszechnym kraiowym w Części II. tytule 18. §. 229. i daley.

Prawo żądania deklaracyi o śmierci, służy bliskim krewnym nieprzytomnego, i o nie żądać potrzeba u tego sądu, pod którego Juryzdykcyą nieprzytomny ostatnią razą w kraiach Królewskich mieszkał, albo gdy nie miał nigdzie mieszkania, w mieyscu urodzenia iego. Stać się to może przez podanie na piśmie lub ustnie do protokułu, a naybeśpieczniey iest, iżby krewni unikaiąc przewłoki zdali na opiekuna przewodzenie processu. Sąd examinować będzie czyli lata nieprzytomności stosownie do prawa upłynęły. Potym nazna-

czy publiczne zapozwanie nieprzytomnego przez Gazety, i przez Pisma peryodyczne *Intelligenz blätter* zwane.

Gdy nieprzytomny ani w oznaczonym terminie nie stawi się, ani o swoim życiu i gdzie się znayduie wiadomości nie da, a gdy przy tym ten, który zapozwanie wyniosł przysięgą zatwierdzi, iż nic więcey o życiu nieprzytomnego i gdzieby się znaydował, nie dowiedział się: zaczym deklaracya o śmierci przez dekret zadecydowaną zostanie.

Maiątek nieprzytomnego przypadnie potym temu, któremu podług prawney sukcessyi na dniu zapadłego dekretu należy, ieśli się okazać nie da, że nieprzytomny prędzey lub poźniey umarł, albo że przez testament, ugodę o dziedzictwo, i t. d. swoim pozostałym maiątkiem rozrządził. Kto chce iedno lub drugie dowieść, dobrze postąpi, gdy niezwłocznie uda się do sądu, i potrzebne złoży dowody.

Jeśli się nie przytomny po wyszłey deklaracyi o śmierci iego odezwie, może wprawdzie żądać powrócenia

sobie swego maiątku, iaki się ieszcze znaydować będzie; ten zaś, który na fundamencie zaszłey deklaracyi o śmierci, takowy maiątek obiął w possessyą, uważany będzie przez taki przeciąg czasu za prawego posiadacza, i ciągnione aż dotąd użytki zatrzyma.

ROZDZIAŁ V.

O Hypotekach.

O instytucyi hypoteki w powszechności.

§. 85. Instytucya Hypoteki iest bardzo dobrym i użytecznym zamiarem. Zapewnia własność dóbr, domów, i innych nieruchomości, ułatwia ich przedaż, i powiększa kredyt.

Co do istoty swoiey na tym się zasadza, ażeby w każdym sądzie utrzymywane były osobne xięgi gruntów w iego dystrykcie leżących. Każda nieruchomość będzie miała swóy oddział, i w nim zapiszą się

imie dziedzica; prawo gruntowe z iakiego do possessyi przyszedł; niektóre warunki własność ścieśniaiące; wartość, za którą z iedney ręki do drugiey przeszła; oprócz zwyczaynych podatków stałe stoiące na nim ciężary; nakoniec zabezpieczone na nim długi, i zaszłe w nim z przyczyny cessyi lub inne odmiany.

Kto zatym chce iaki grunt kupić, pieniądze nań pożyczyć, zapisaną iuż hypotekę na siebie przeiąć, lub inną iaką czynność przedsiewziąć, (w czym potrzeba dokładnie dowiedzieć się o istocie gruntu, o prawach dziedzica, i t. d.) ten wiadomości tey naypewniey zasiągnąć może z xięgi hypoteczney. Jednakże podobne wiadomości nie każdemu bez wyłączenia pozwolone będą, lecz kto ich od sędziego mieć żąda, ten powinien albo pozwolenie dziedzica złożyć, albo przeświadczyć, iż ma w tym wielkiey wagi interess.

Sąd każdy iest w odpowiedzi za rzetelność swych xiąg hypotecznych, i za to, iż wpisane czynności tak iak są w nich wymienione, aktualnie zaszły. Lecz iako obowiązanym

nie ieſt ſam zaręczyć ważność i prawną trwałość przedſięwziętych przez ſtrony czynności, tak może, ieżeli przy tym znaczne wątpliwości ſię pokażą, do ich rozwiązania ſtrony przynaglić. Także ſąd ręczyć niemoże za zapisaną wartość gruntu, i za doſtateczność na to podaney hypoteki.

O zaświadczeniach hypotecznych.

§. 86. Dla uniknienia przykrego częſtokroć dowiadywania ſię przy xiędze hypoteczney i umnieyszenia zatrudnień, będą w ſądach expedyowane zaświadczenia hypoteczne, i nietylko dziedzicom gruntów, ale każdemu żądaiącemu iakowego zapiſania wydawane. Takowe zaświadczenie zawierać w ſobie będzie wiadomość o nieruchomości w xięgę hypoteczną wciągnioney. Sąd powinien równie zaręczyć rzetelność świadectwa hypotecznego iak rzetelność ſamey xięgi hypoteczney.

Zaświadczenie hypoteczne nie może iednak iak tylko ſtan rzeczy w czaſie wygotowania ſwego okazywać. Zaczym każdy, ieśli od wygotowania zaświadczenia hypotecznego iuż nieiaki czas upłynął, powinien wprzódy dokładnie ſię wywiedzieć: czyli i iakie potym zaszły odmiany? Stać ſię to może naylepiey w ten ſposób, że ſię złoży zaswiadczenie hypoteczne Sędziemu, aby ſię zaszłe odmiany w nim zanotowały, lub zaświadczono było, iż wszyſtko w dawnym ieszcze ſtanie zoſtaie.

Nadto, ieśli w zaświadczeniu hypotecznym brać ſię będzie ſtósunek do iakiego kontraktu, ugody o dziedzictwo lub do innego dokumentu względem zawieraiących ſię w nim osobliwszych przeznaczeń; wtedy względem tego ſam dokument przeyrzeć, i dla wszelkiego przypadku Sędziego o kopią iego proſić należy.

Powszechne prawidła.

§. 87. Jeśli doniesienia o nieruchomości być maią dokładne, każda zachodząca odmiana powinna być Sędziemu wiadomą. Jeśli te doniesienia mieć maią pewność koniecznie potrzebną, wtedy względem każdey okoliczności wpisany powinien być dowod doſtateczny.

Na tych obydwoch fundamentach zależy poſtępowanie w hypotecznych interessach. Wszelkie zachodzące w kontraktach, teſtamentach, lub

inne do dziedzictwa nieruchomości, albo do ſtanu długów ściągaiące ſię odmiany, powinny być Sędziemu xięgę hypoteczną trzymaiącemu do wpisania okazane, bowiem zaniedbanie tego okazania ciągnie za ſobą pewne prawami oznaczone złe ſkutki. Osobliwiey ten, który będzie chciał wyrobić ſobie prawo hypoteki, nie może zaniedbywać wpisania każdego obiektu. Przez aktualne tylko wpisanie do publicznych xiąg gruntowych nabywa prawa hypoteki, i wszelkie dawniey zaszłe odmiany przeciwko ſobie uznać muſi.

Aby zaś wpisanie bez trudności naſtąpić mógło, każdy o tym naypierwey pamiętać powinien, ażeby złożył Sędziemu doſtateczny dowód o pewności zayścia tey rzeczy, która wpisaną być ma. Zaczym ſtarać ſię będzie, iżby kontrakt był zawarty w Sądzie lub przed iakim Kommissarzem ſprawiedliwości, iżby rzecz zaszła, n. p. ſpadek ſukcessyi przez ſądowe zaświadczenie był okazanym, i t. d.

Zachowanie się tego, który

§. 88. Kto żąda wpisania do xięgi hypoteczney, zamelduie ſię temu

Sędziemu, pod którego iuryzdykcyą ſtoiący grunt zoſtaie, Jeśli osobiście żądanie do protokułu poda, naylepiey uczyni. Jednak przygotowane przez ſiebie i podpisane przełożenie także ieſt doſtateczne. Komu zaś na dokładney a osobliwie praw kraiowych wiadomości zbywa, ten udać ſię powinien do Kommissarza ſprawiedliwości. Będąc kto oddalonym od mieysca w którym zoſtaie xięga hypoteczna, może podać żądanie przez Plenipotenta; ale ta plenipotencya wyraźnie do interessu ściągać ſię powinna, i podpis ſądownie lub przez Kommissarza ſprawiedliwości zaświadczonym być muſi.

się o wpisanie ſtara;

Żądanie czyli będzie uſtnie lub na piśmie oświadczone, zawsze koniecznie potrzeba oddać zaraz Sędziemu dowody o exyſtencyi tey rzeczy, o wpisanie którey żądanie zachodzi.

Sędzia uznawszy te dowody za niedoſtateczne, da ſtronie inſtrukcyą potrzebną, którą ściśle uſkutecznić należy. Jeśli zaś na żądane wpisanie zezwoli, wtedy ſtrona na dowód otrzyma zaświadczenie hypoteczne. Radzi ſię, iżby to zaświadczenie do-

brze przeyrzeć, czyli wpisanie we wszyſtkim podług żądania naſtąpiło? a kiedy w nim czego ieszcze niedoſtaie, natychmiaſt to okazać Sędziemu dla poprawienia.

Zachowanie się obeymuiącego dziedzictwo gruntu.

§. 89. Do porządku przy xiędze hypoteczney nadewszyſtko należy, ażeby ſię iaśnie z niey okazywało: Kto każdą nieruchomość poſiada, iakim ſposobem onę nabył, i czyli bez wszelkiego warunku podług upodobania nią rozrządzić ieſt mocen? Dla tego prawa nakazuią, ażeby każdy, który przez kupno, zamianę, darowiznę, ſukcessyą, lub innym iakim ſposobem do dziedzictwa wſi iakiey, domu, ogrodu, lub inney nieruchomości przychodzi, naydaley w przeciągu roku iednego o zaszłey odmianie doniosł ſądowi, i onemuż dowod w iaki sposob do poſſeſſyi przyszedł, okazał.

Nayprzód złoży oryginalny nabycia inſtrument, n. p. kontrakt kupna, teſtament, i t. d. Jeżeli gruntuie ſię na ſukcessyi prawney, wtedy oprócz zeyścia z świata przeszłego dziedzica, ſtwierdzi oraz ſłużące sobie pra-

wo dziedzictwa przez zaświadczenie ſądownie wydane.

Kto w czaſie przepisanym doniesienia nieuczyni, tego ſąd do tego pod karą zobowiązać może.

Jeśli ſię zdarzy, iż iaka nieruchomość na kilku wspólnie ſukceſſorów spadnie; a ci maią zamiar onę iednemu z pomiędzy ſiebie przyznać, powinni, kiedy kollokacya w ciągu roku iednego nie może być ukończoną donieść o tym Sędziemu, i upraſzać o przedłużenie czasu.

Jedynie tylko ten, na którego imie nieruchomość do xięgi hypoteczney zapisze ſię, uznany będzie za prawdziwego iey właściciela. Nawet gdyby ſię w dalszym czaſie okazać miało, iż nie ten lecz kto inny ieſt właścicielem prawdziwym, każdy który ſię z zapisanym dziedzicem w rzetelny ſposób na mocy xięgi hypoteczney wdał w kontrakt i w negocyacyą o tę nieruchomość, będzie zupełnie bezpiecznym, i żadney z ſtrony odzywaiącego ſię potym właściciela napaści obawiać ſię nie powinien.

Czyli ten, który iakową ſztukę gruntu nabył i zapisanie iey w xięgach hypoteczney na ſwoie imie wyrobił, dla zupełnego bezpieczeńſtwa ma ieszcze ſtarać ſię o publiczne przywołanie pretensorów do tegoż gruntu? rozwiązanie tey kweſtyi zależy od okoliczności. Trafunki, w którychby takowe przywołanie podług teraźnieyszego urządzenia mógło być użyteczne, rzadko w prawdzie zdarzaią ſię: ale każdy nabywaiący ſtoiące dobra dobrze uczyni, gdy ſię w tey okoliczności prawnika poradzi.

Zachowanie ſię maiącego realne pretensye.

§. 90. Do doſkonałości xięgi hypoteczney ieſt ieszcze konieczną potrzebą, ażeby każdy maiący realną pretensyą do iakiey ſztuki gruntu, o niey niezwłócznie donioſł Sędziemu, i o wpisanie do xięgi hypoteczney dopraszał ſię.

Pod realnemi pretensyami rozumieią ſię takie, których obiekt ieſt iaka wieś, dom, ogrod, lub inna sztuka gruntu, bez względu na osobę dziedzica. Do tego osobliwie należą i powinny być wpisane:

1, Stałe ciężary lub daniny, n. p. Czynsz lub dziedziczna dzierżawa, wieczyſte czynsze pieniężne lub w ziarnie, pewne dochody, i inne intraty;

2, Warunki względem własności lub wolney dyspozycyi dziedzica, n. p. lenność i ztąd wynikaiące prawa naybliższych powinowatych, współ-lenników, i expektantów; *fidei commissa*, majoraty lub ſenioraty, prawo bliſkości, wyderkaf, pierwszeńſtwo w kupnie, i inne ugody lub teſtamenta, przez które komu używanie, ciągnienie użytku, mieszkanie, lub inne, własność maiątku dziedzica ścieśniaiące prawa są na tę nieruchomość nadane;

3, Gruntowe prawa, które dochody obciążoney nieruchomości zmnieyszaią chociaż żadnemi widocznemi znakami lub poſtanowieniem nie są oznaczone; zwłaszcza prawa wolnego paſtwiſka i wrębu.

4, Zaległe ſummy kupna, do którey prawo własności lub prawo hypoteczne oſtrzeżone zoſtało,

5, Pożyczone ſummy i tym podobne ugody, w których wyraźna hypoteka ieſt zapisana;

6, Prawne i ciche hypoteki wſzelkiego rodzaiu, n. p. wniosek żony; maiątek, który dzieci dziedzica od kogo trzeciego przez ſukcessyą nabyły, w podarunku lub innym ſposobem doſtały, a który w rękach Oyca zoſtał ſię; małoletni, niedołężni, marnotrawni i oddaleni, nad któremi dziedzicowi ieſt oddana opieka; kto na wybudowanie albo na wyreperowanie nieruchomości dał materyały, roboty czynił, albo pieniądze awanſował, które na ten koniec obrócone zoſtały, i t. d.

Ten, który z iedney z powyższych przyczyn ma realną pretensyą, powinien z nią popisać ſię do xięgi hypoteczney i umieszczenia żądać. Taka realna pretensya dopiero od daty wpisania iey zupełną dzielność nabywa, zatym opóźniaiący ſię z wpisem, wszyſtkim dawnieyszym zapisom w xiędze hypoteczney, będzie muſiał uſtąpić, albo przeciwne pre-

tensyi ſwoiey poſtanowienia przyznać.

O proteſtacyach.

§. 91. Przy takowych realnych pretensyach zdarzaią ſię czasem przypadki, że pretensor bez własney winy nie ieſt natychmiaſt w ſtanie złożenia zupełnych dowodów. Na ów czas iſtotny wpis wprawdzie naſtąpić nie może, atoli prawo takiemu pretensorowi dla zaſłonienia go od ſzkody z przewłóki wyniknąć mogącey dozwala, aby tym czasem zaniosł proteſtacyą. Do tego tylko trzeba, aby pretensya przynaymniey iakokolwiek była okazaną.

Skutek wpisania takiey proteſtacyi ten ieſt, że do czasu póki na nieruchomości zoſtaie, wszelkie względem niey potym zayść mogące dyspozycye i zapisy iſtotnego prawa proteſtuiącego ſię oſłabić nie mogą, tudzież, że ſkoro realną pretensyę ſwoią należycie dowiedzie, umieszczony z nią będzie w mieyscu, gdzie proteſtacya zapisana była.

O tey proteſtacyi dziedzic nieruchomości natychmiaſt ma bydź uwiadomiony, który ieżeli pretensyę nieſłuszną bydź twierdzi, rozsądzenia

iey w zwyczaynym Proceſsie żądać ieſt moceń.

Co ma czynić pożyczaiący summy na hypotekę?

§. 92. Kto chce na hypotekę, to ieſt: zaſtaw, na wieś, dom lub inszą nieruchomość pieniądze pożyczyć, powinien nadewszyſtko ſtarać ſię o zaświadczenie hypoteczne, aby ſię z niego o ſtanie nieruchomości i bezpieczeńſtwie zaſtawy nauczył.

Zaświadczenie hypoteczne do czego ſłuży, i iak ſobie z nim poſtąpić należy, iuż w §. 86. namieniło ſię. Dobra ieſt także przezorność przedłożyć takie zaświadczenie do przeyrzenia prawnikowi, i opinią iego względem bezpieczeńſtwa pożyczonych pieniędzy zaſiągnąć. Ta nadewszyſtko ieſt potrzebna, gdy zaſtawić miana nieruchomość ieſt lennością, *fidei komiſsem* wsią emfiteutyczną albo dziedziczną dzierżawą; albo gdy władza dziedzica z wolnego nią rozrządzania ieſt okreſloną. Przynaymniey winien ieſt ten, który bezpieczeńſtwa zaświadczenia hypotecznego ſam chce dochodzić, pilnie baczyć na to, czyli dziedzic w iakikolwiek ſposób ieſt w władzy ſwoiey

iey ograniczony. Jeżeli takie zaświadczenie referuie ſię do kontraktów, teſtamentów, do ugod o dziedzictwo, lub inszych dokumentów, takowe wprzódy przeyrzeć trzeba.

Poſtanowiwszy kto pieniądze pożyczyć, ſtarać ſię ma, aby zapis dłużu przed Sądem lub Kommiſſarzem ſprawiedliwości był zdziałany. Jeżeli kreditor i dłużnik w iednym mieyscu mieszkaią gdzie xięga hypoteczna ieſt złożona, naylepiey będzie, gdy całe dzieło, zwłaszcza liczenie pieniędzy w izbie do czynności hypotecznych wyznaczoney uſkutecznią; co gdy ſtać ſię nie może, wierzyciel niezwłocznie po napisaniu obligacyi, onę do xięgi hypoteczney końcem wpisu poda, albowiem od dnia takiego wpisu prawo pierwszeńſtwa iego zależy, gdy potym więcey hypotek na teyże nieruchomości będzie umieszczonych.

Naybezpieczniey poſtąpi ſobie, gdy pieniądze nie pierwey wyliczy, póki inſtrument nie będzie w xięgę wciągniony, iżby z odebranego na to rewersu mógł wprzódy przekonać ſię, że w tym przeciągu czasu żadne

odmiany z krzywdą iego w xiędze hypoteczney nie zaszły, i że pretensya iego istotnie zapisana iest w mieyscu, które według umowy miało oney bydź wyznaczone.

W niesposobności zdziałania obligacyi przed Sądem albo Kommissarzem sprawiedliwości, przynaymniey potrzebna iest ostróżność, aby dłużnik w skrypcie swoim na wniesienie do xięgi zaciągnionego długu wyraźnie zezwolił.

Nakoniec, ieżeli w obligacyi kilkoro nieruchomości będzie hypoteką zastawionych: wtedy wierzyciel w prośbie swoiey o umieszczenie oney wyraźnie dodać ma, na którą z nich wpisu hypotecznego żąda. Jeżeli potym okaże się z zaświadczenia hypotecznego, że nie wszystkie znaiome grunta do wpisu weszły, nie trzeba opóźniać z wskazaniem tey omyłki, aby mogła bydź wnet poprawioną.

Zachowanie się dłużnika, który zaciągnioney summy do

§. 93. Dłużnik wyliczenia obiecaney sobie na hypotekę summy nie wprzódy żądać może, póki wciągniony instrument wierzycielowi nie będzie wręczony. Przeto łatwo mo-

że się zdarzyć, że obligacya pierwey będzie wciągniona, nim dłużnik summę za którą hypoteka była założona do rąk swoich odebrał. Dla uniknienia wszelkiego nieładu, prawo dozwala mu czasu 30. dni po nastąpionym wciągnieniu długów do xięgi hypoteczney, w którym wyliczenia sobie przez wierzyciela obiecaney summy czekać ma. Za niewyliczeniem oney w wspomnionym przeciągu, dziedzic winien iest naydaley w iednym tygodniu do xięgi hypoteczney uczynić o tym doniesienie i o wpisanie protestacyi starać się. Wtedy od woli iego zależy na pieniądze dłużey czekać, lub one ieżeli zechce przez pomoc Sędziego poszukiwać, albo o zwrócenie i wymazanie obligacyi skargę zanieść. Jeżeli ten przeciąg czasu uchybi, będzie wprawdzie mógł czynić z pierwszym wierzycielem, atoli gdyby tenże instrument komu trzeciemu miał tym czasem ustąpić lub zastawić, wtedy dłużnik wniosku nie otrzymaney zapłaty przeciw takiemu trzeciemu nie będzie mógł użyć. rąk nie wziął.

Prawa kredytora hypotecznego.

§. 94. Umieszczony w xiędze hypoteczney wierzyciel ma prawo trzymać się dla zaspokoienia swego zastawioney sobie nieruchomości, bez różnicy czyli ta znayduie się ieszcze w possessyi pierwszego dłużnika, albo do drugiego posiadacza z iakiegokolwiek bądź powodu przeszła. Każdy nowy possessor nieruchomości, onę nie inaczey iak tylko z zostaiącemi na niey i wpisanemi ciężarami nabyć może.

Prócz zastawionego gruntu, niemniey także będące w czasie wpisu przyległości i należytości, wynikłe potym wzrosty, tudzież dochody i użytki, które ieszcze są od nieruchomości nierozdzielne, wciągnioney hypotece podlegaią.

To prawo zastawy rozciąga się nietylko do kapitału, ale do prowizyi. Jeżeli iednak grunt iest tak dalece zadłużony, że wartość iego nie wystarcza do zaspokoienia z niey wszystkich na niey zapisanych kapitałów oraz zaległych prowizyi; wtedy każdy hypoteczny wierzyciel w mieyscu gdzie iego kapitał iest umieszczony, tylko dwuletnich zaległych prowizyi żądać może, z dawnieyszemi zaś inszym wierzycielom dziedzica ustąpić powinien. Przeto każdemu wierzycielowi hypotecznemu radzić należy, aby z odbieraniem prowizyi nad dwa lata nie opóźniał się, i gdy onych potym nie odbierze, wedle nauki §. 37. niezwłocznie do Sądu skargę zaniosł.

Za powstaniem konkursu do maiątku dłużnika, w przeciągu iego należeć będą prowizye wierzycielom hypotecznym z dochodów nieruchomości w miarę ilości wystarczaiącey. W takowym więc razie każdy hypoteczny kredytor dobrze uczyni, gdy o dobre zawiadowanie zastawioney nieruchomości będzie staranny. Za same zaległe prowizye, tudzież za koszta wniesienia do xięgi hypoteczney albo sądowego zaskarżenia, zastawiony grunt nie odpowie. Kto zatym z tego także powodu bezpieczeństwa z gruntu żąda, powinien one w obligacyi wyraźnie dać sobie zapisać.

Prowizye od długu hypotecznego w mieyscu mieszkania wierzyciela zapłacone bydź powinny, chyba że

oddzielna o to zaszła insza umowa. Oddanie zaś kapitału, także w mieyscu gdzie xięga hypoteczna znayduie się, wierzyciel przyiąć ieſt obowiązany.

Jeżeli dziedzic gruntu tak ſobie z nim poſtępuie, że obawa umnieyszenia beśpieczeńſtwa dłużnika zachodzi, naprzykład: gdy we wſi źle gospodaruie, domowi ruynować ſię dozwala, i t. d. wtedy wierzyciel zaspokoienia ſwego ieszcze przed terminem żądać ieſt mocen. Jeżeli zaś prawa tego użyć nie chce, może dopraszać ſię Sędziego, aby ſzkodliwym dyspozycyom dziedzica była tama założona.

Umieszczony w kſiędze wierzyciel, ſprzeciwić ſię nie może, aby dłużnik pròcz niego inszym ieszcze kredytorom, hypoteki na zaſtawionym gruncie nie miał także zapisać. Wszakże ugoda, przez ktòrąby dłużnik tego prawa zrzekł ſię, będzie prawnie nieważną, ile że umieszczonemu wcześniey wierzycielowi z poźnieyſzey zaſtawy żadna nie czyni ſię krzywda, owszem takowa ugoda kredyt dłużnika niepotrzebnie wiąże.

Co ma czynić nabywca zapisaney hypoteką pretensyi.

§. 95. Ten ktòry zapisaną hypotecznie pretensyę przez ceſsyą albo zaſtawę nabyć zamyśla, niechay nadewszyſtko baczy na to, czyli po wpisaniu oney wzmiankowane w §. 93. trzydzieści ośm dni iuż upłynęły, bowiem dłużnik dla nieodebraney ſummy mógł był do tego czasu proteſtacyą do kſięgi hypoteczney zanieść. Jeżeli zaś trzydzieści ośm dni po wciągnieniu obligacyi minęły, wtedy niechay nikt nie obawia ſię proteſtacyi.

Druga oſtrożność, którą zachowa, ieſt ta: aby żądał ukazania ſobie oryginału obligacyi, dla widzenia czyli ſię *ad rationem* iuż co nie wypłaciło.

Beśpieczeńſtwo kapitału okaże ſię z osnowy zaświadczenia hypotecznego, a przytym ſłuży zawarta powyżey w §. 85. nauka. Ceſsyą kapitału trzeba przed Sądem albo Kommiſſarzem ſprawiedliwości uczynić, przynaymniey niechay będzie na piśmie, i naylepiey ieſt umieścić ią pod samą obligacyą. Wciągnienie Ceſsyi do kſięgi hypoteczney nie ieſt wprawdzie koniecznie potrzebne, atoli nie trzeba ſię z tym opóźniać, bo zaniedbanie tego w niektórych przy-

padkach szkodliwe być może. Przynaymniey należy wtedy dziedzica nieruchomości o zaszłey Cessyi bezzwłocznie na piśmie uwiadomić, iżby przeszłemu właścicielowi obligacyi odtąd summy nie płacił.

To samo rozumie się, gdy zahypotekowana pretensya ma być zastawioną. Niemniey i w tym razie trzeba udać się do księgi hypoteczney; ieżeli to iednak dla zachodzących okoliczności stać się nie może natychmiast, maiący w ręku zastawiony sobie instrument, niechay go nie wydaie, owszem dziedzica o zaszłym zastawieniu iego dokumentu na piśmie uwiadomić powinien.

Ten, któremu zahypotekowany kapitał dostał się przez sukcessyą, podobnież dobrze sobie postąpi, gdy prawo swoie w księdze okaże, i żądać będzie, iżby pretensya na imię iego była zapisaną. Ztąd wynika nadewszystko ten pożytek, że potym przez Cessyą lub zastawienie łatwiey może kapitałem rozrządzić.

O milczących hypotekach.

§. 96. Ci, którym według prawa milcząca hypoteka do maiątku dłużnika służy, powyżey w §. 89. Nro 7. są umieszczeni. Jeżeli takową hypotekę do księgi dać wpisać zaniedbuią, wynika dla nich ztąd ta szkoda, że wszystkim wpisanym hypotekom ustąpić muszą pierwszeństwo, i łatwo utracić mogą prawo zastawy, gdy nieruchomość do kogo inszego przeydzie; ieżeli zaś wpis nastąpił, nabywaią od daty uiszczenia tego wpisu przywileiu istotney hypoteki. Jest zatym rzecz bardzo ważna bynaymniey z tym nie opoźniać się.

Żądaiąc zahypotekowania, prawo swoie, ieżeli iuż nie iest zkądinąd wiadome, sądownemi zaświadczeniami, przyznaniem dziedzica, lub inszym sposobem dowieść należy.

Jeżeli dziedzic kilkoro nieruchomości posiada, które różnym Juryzdykcyom są podległe, trzeba u każdego Sędziego zahypotekowania oddzielnie żądać.

Jak ięma zachować dziedzic płacąc summę zahypotekowaną.

§. 97. Dziedzic chcąc summę zahypotekowaną zapłacić, powinien wprzódy ukazania sobie oryginału obligacyi żądać, i pilnie dostrzedz się na czyie imię iest w księdze hypoteczney zanotowana. Tylko takiemu summę bespiecznie liczyć może. Dobrze iest przy liczeniu pie-

między postarać się, aby kwit w sądzie albo przez Kommissarza sprawiedliwości był napisany. Tenże kwit potym poda się Sędziemu, aby na fundamencie iego dług bez wszelkiey trudności był w xiędze hypoteczney wymazany. Jeżeli się płaci całkowita zahypotekowana pretensya, trzeba oraz oryginalną obligacyę zwrócić, która potym końcem przemazania pretensyi w xiędze hypoteczney Sądowi przedłożona być powinna. Gdy zaś tylko część pretensyi ma bydź wyliczona, albo gdy z inszych przyczyn zwrócenie oryginalney obligacyi nastąpić nie może, wtedy dłużnik dla swego bezpieczeństwa niechay przynaymniey dopilnuie się, aby zapłacona kwota w iego obecności liczbą i literami na oryginalney obligacyi była zanotowana.

W przypadku zgubienia obligacyi, radzić należy dłużnikowi, aby pieniądze do rąk Sędziego trzymaiącego xięgę hypoteczną wyliczył, i iemu dalszą prawną dyspozycyę względem przystawienia lub umorzenia zgubionego instrumentu polecił.

RE-

REGESTR MATERYI.

	Karta
Wstęp - - - - - - -	*1*
SEKCYA PIERWSZA *O zachowaniu się w prawnych sporach* - - -	*13*
Rozdział I. *Powszechne prawidła* -	*tamże*
§. 1. *Własna pomoc zakazana* - -	*tamże*
§. 2 *Kto w Sądzie skargę zanosić, albo oskarżonym być może?* - -	*15*
§. 3. *Obowiązek mówienia prawdy i podawania dowodow* - - -	*tamże.*
§. 4. *Obowiązek osobistego stawania* -	*16*
§. 5. *O pełnomocnikach* - - -	*17*
§. 6. *O assystentach* - - - -	*20*
§. 7. *Zachowanie się stron względem Sędziego w powszechności* - -	*21*
§. 8. *Ustawy dla bespieczeństwa stron w prawach zawarte* - - -	*23*
§. 9. *Ostrzeżenie względem pieniactwa i pokątnych doradzcow* - -	*28*
§. 10. *Powszechny wystaw zwyczaynego processu* - - - - -	*30*
Rozdział II. *O zachowaniu się powoda*	*35*
§. 11. *Wybor sądu* - - - -	*tamże*

§. 12. *Które sprawy do zwyczaynych sądow należą?* - - - - 37
§. 13. *Dokładnieysze wyznaczenie sądownictwa* - - - - - 39
§. 14. *Zaniesienie skargi* - - - 44
§. 15. *Opisanie skargi* - - - 46
§. 16. *O sprawowaniu się powoda aż do terminu instrukcyi* - - - 50
§. 17. *O sprawowaniu się powoda na samym terminie instrukcyi* - - 52
§. 18. *Dalsze czynności przy instrukcyi* 52
§. 19. *Wezwanie do zgody* - - 54
§. 20. *Opisanie dowodow i ukończenie czynności około processu* - - 55
Rozdział III. *O zachowaniu się oskarżonego* - - - - - 58
§. 21. *Przy odbieraniu pozwów* - - tamże
§. 22. *Poprzednicze uwagi po odebranym pozwie* - - - - 59.
§. 23 *Jak się ma zachować oskarżony, gdy słuszną z istoty swoiey pretensyą nie iest w stanie natychmiast zaspokoić?* 60
§. 24 *Jak sobie ma postąpić przeczac założoną do siebie pretensyą?* - 63
§. 25. *O zachowaniu się oskarżonego przy instrukcyi sprawy* - - - 67
Rozdział IV. *O niektórych szczegulnych w sprawach zachodzących przypadkach* : : : : : 68
§. 26. *O wydaniu Dokumentow* - - tamże
§. 27. *O ważności Dokumentow* - - 72
§. 28. *O przysięgach przez iednę stronę od drugiey żądanych* - - 76
§. 29. *O przysięgach przez Sędziego nakazanych* - - - - - 82
§. 30. *O powołaniu trzeciego do sprawy (litis denuntiatio) i nominacyi* - 87
§. 31. *O interwencyi* - - - 90
§. 32. *O appellacyi* - - - - 92
§. 33. *O rewizyi* (trzeciey instancyi) - 97
§. 34. *O skutkach Dekretu, który w prawo przeszedł* - - - - 99
§. 35. *O exekucyi* - - - - 105
Rozdział V. *O niektórych oddzielnych gatunkach processu* - - - 106
§. 36. *O processie wexlowym* - - tamże
§. 37. *O processie exekucyinym, kiedy może mieć mieysce?* - - - 126
§. 38. *O aresztach* - - - - 131
§. 39. *O skargach względem turbacyi possesyi, albo rugowania z niey* 140
§. 40. *O sprawach tyczących się obrazy* 144
§. 41. *O sprawach małżeńskich* - - 149
§. 42. *O sporach między dziedzicami i ich poddanemi* - - - - 162
§. 43. *O podziale i rozłączeniu społki* 188
§. 44. *O sprawach granicznych* - - 187

§. 45. O dzierżawach - - - 190
§. 46. O indulcie - - - - 201
§. 47. O receſsie od maiątku - - 216
§. 48. O ugodzie z zwierzycielami - 221
§. 49. O kompetencyi - - - 226
§. 50. O konkursie - - - - 229
§ 51. O subhaſtacyi - - - 245
SEKCYA DRUGA. O zachowaniu się w Sądowych intereſsach, które nie są proceſsem - - - - 253
Rozdział I. O ugodach - - tamże
§. 52. O ugodach w powszechności - tamże
§. 53. Forma ugod - - - - 255
§. 54. Ugody, które na pismie ułożone być powinny - - - - 256
§. 55. - - - - - - 259
§. 56. Sądowe ugody - - - 264
§. 57. O zachowaniu się stron - - 268
§. 58. O wexlowych certyfikacyach - 272
Rozdział II. O teſtamentach i ugodach o dziedzictwo - - - - 275
§. 59. O oſtateczney woli dyspozycyach w powszechności - - - tamże
§. 60. Czym kto rozrządzić może w teſtamencie? - - - - 277
§. 61. Forma teſtamentu sądownego - 279
§. 62. Odmiana albo cofnienie teſtamentu 282
§. 63. O bezsądownych rozrządzeniach 287
§. 64. O uchyleniu rozrządzeń bezsądownie uczynionych - - - 292
§. 65. Przeſtroga dla chcących dziedzictwo osiągnąć - - - - 293
§. 66. O ugodach sukceſsyonalnych - 295
§. 67. O wzaiemnych teſtamentach - 296
Rozdział III. O przypadkach śmierci i sukceſsyah - - - - 298
§. 68. Doniesienie o śmierci - - tamże
§, 69. Poprzednicza ſtaranność o pozoſtałym maiątku - - - 299
§. 70. Obięcie, albo zrzeczenie się sukceſsyi - - - - - 302
§. 71. O sukcessorach ex beneficio - 306
§. 72. O zachowaniu się wierzyciela względem sukcessorow - - 312
§ 73. O współ-sukceſsorach - - - 314
§. 74. O processach sukcessyonalnych - 319
Rozdział IV. O opiekunach - - 322
§. 75. O opiekach w powszechności - tamże
§. 76. Czyim ieſt obowiązkiem ſtarać się o opiekę - - - - - 324
§. 77. O niedołężnych i marnotrawnych 343
§. 78. O poſtanowieniu opiekuna - 346
§. 79. O przyięciu opieki - - - 347
§. 80. Obowiązki opiekuna - - 350
§. 81. O odsunięciu opiekuna - - 353
§. 82. Skończenie się opieki nad małoletnim- - - - - - 335

§. 83. *Zniesienie opieki nad marnotrawnym* - - - - - 337
§. 84. *Ustanie opieki nad maiątkiem oddalonego* - - - - - *tamże*
Rozdział. V. *O hypotekach* - - 340
§. 85. *O instytucyi hypoteki w powszechności* - - - - - *tamże*
§. 86. *O zaświadczeniach hypotecznych* 342
§. 87. *Powszechne prawidła* - - 343
§. 88. *Zachowanie się tego, który się o wpisanie stara* - - - 344
§. 89. *Zachowanie się obeymuiącego dziedzictwo gruntu* - - - 346
§. 90. *Zachowanie się maiącego realne pretensye* - - - - 348
§. 91. *O protestacyach* - - - 351
§. 92. *Co ma czynić pożyczaiący summy na hypotekę?* - - - 354
§. 93. *Zachowanie się dłużnika, który zaciągnioney summy do rąk nie wziął* - - - - - 354
§. 94. *Prawa kredytora hypotecznego* - 356
§. 95. *Co ma czynić nabywca zapisaney hypoteką pretensyi* - - - 359
§. 96. *O milczących hypotekach* - - 360
§. 97. *Jak się ma zachować dziedzic płacąc summę zahypotekowaną* - - 362

Omyłkę zamiast §. 46. popraw §. 42. na karcie - - - - - 161